

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkeszi Szakfolyóirat

74. évfolyam
1999/3.

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSESE A TE IGÉD

Gömböcz Elvira: „Megersanyargatom és szolgálva teszem a testemet (1Kor 9,27)..... 81

TANULMÁNYOK

Christian Möller: Az igehirdetés öröme I. rész – ford.: Szűcsné Pröhle Livia..... 82

KITEKINTÉS

Nagy Gyula: Egyházi Világhíradó X. évfolyam 3. szám..... 86

Wanda Deifelt: Metanoia – ford.: Szentpétery Péter..... 91

Kosuke Kojama: A reménységben örvendeztetek – ford.: Szentpétery Péter..... 92

Anasztasziosz: Anamnézis – ford.: Szentpétery Péter..... 94

Sánta Anikó: Jónás 96

FIGYELŐ

Harmati Béla: A reformáció globalitása..... 97

Bartha István: Az Isten-kérdés reneszánsza a jelenkori filozófiában..... 99

Véghelyi Antal: Az eskü kérdése egyházunkban 105

FÓRUM

Galli István: Püspökválasztás a 2000. évben? 109

Ifj. Cselouszky Ferenc: Sólyom Anikó: Ószövetségi hittankönyv..... 111

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentpétery Péter: Böjt 3. vasárnapja..... 113

Muntag Andor: Böjt 4. vasárnapja..... 114

Balicza Iván: Böjt 5. vasárnapja..... 115

Smidéliusz Gábor: Böjt 6. vasárnapja 116

Péter Attila: Nagycsütörtök..... 117

Ribár János: Nagypéntek..... 118

Bárdossi Tibor: Nagyszombat..... 119

Lelkipásztor

Evangelikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 317-1108; 317-5478

Felelős kiadó: Tóth-Szöllös Mihály

Készült: a CREA - PRINT gondozásával

Tördelés: ifj. Fülöp Attila

Egy szám ára: 290,- Ft. Előfizetési díj fél évre: 1900,- Ft. egy évre: 3800,- Ft. (3.480 Ft.+mellékletek).

Nyugdíjas lelkeszek és teológiai hallgatók fele árat fizetnek.

Külföldi előfizetések: Szomszédos országokba (postaköltséggel együtt): évi 5.100,- Ft.

Egyéb külföldi országokba: 6.600,Ft. / 42 USD vagy 60 DEM postaköltséggel

A borítón: a Feltámadott Krisztus Vadosfáról. Az Evangélikus Múzeum bocsátotta rendelkezésünkre

A fotót készítette Molnár Géza. A borítót: ifj. Harmati Béla tervezte

MÉCSÉSA T E I G É D

"Megsanyargatom és szolgálva teszem a testemet, hogy amíg másoknak prédikálok, magam ne legyek alkalmatlanná a küzdelemre." (1Kor 9,27)

Reggeli áhítat az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, 1999. február 18.

Vigasságból a börtbe! Ezt a témát járták körül ezen a héten napról napra a reggeli áhítatok alapigéi. Ez a hét képezi az "átmenetet" a farsangból a börtbe. Tegnap előtt még farsangoltunk, tegnap pedig kezdetét vette a böjti időszak.

Milyen az igazi böjt? Mi a célja a böjtnek? Mit jelent a test megsanyargatása, az aszkézis? Erre irányítja a figyelmünket a mai íge. A böjt a személyes aszkézis egyik eszköze, éppen most soron következő eszköze.

A *zsidóság* a böjttel, a böjtöléssel egyrészt elismerte bűnösségét Isten előtt, másrészt bocsánatot és segítséget kért tőle. Böjtölés által akartak visszatérni Istenhez.

A *korai keresztyénségben* a böjt más színezetet is kapott: az eljövendő Úrra való várakozás; "nyújtózkodás" az üdvösség után; az éberebb Isten felé irányulás került a középpontba.

Most mi is a böjti időszakhoz érkezünk az egyházi esztendőben. Ebben a csodálatos körforgásban, amely évről évre lelkünk minden húrját megpendíti. Itt van az ideje a böjtölésnek. A böjt önmagunkkal szembeállít. Összes vágyunkkal, igényünkkel, ányoldalainkkal. Emlékeztet arra, hogy nem vethetjük el, nem vethetjük meg a testünket és nem is bánhatunk vele kényünk-kedvünk szerint. El kell fogadnunk a szükségleteivel együtt. Nem önmagunk ellen harcolunk a böjtben, hanem minden olyan gátló és fékező erő ellen, amelyek vissza akarnak tartani minket attól, hogy önmagunkká, hogy Isten fiaivá legyünk.

A böjt leleplezi előttem, ki vagyok. Megfoszt attól a buroktól, amelyet magam köré vontam. Segít Istenre figyelni, hogy gondolataim ne csak magam körül forogjanak. Segít kihámozni az igazi énemet a márványtömbből. Leszedi a felesleget. Testileg és lelkileg is tisztít – ahogy ezt már orvosilag is sokan és sokszor megállapították. Méregteleníti és salaktalanítja a testet és a lelket is.

Aszkézisünk és böjtünk célja azonban soha nem lehet negatív. Nem az a cél, hogy valamit *ne* tegyek, hanem hogy *képes legyek megtenni* valamit. *Másokért!* Ehhez pedig szívem tisztaságára van szükség. Nem az önkényes önmagam ellen küzdés kell hogy motiváljon, hanem az *elfogadás*. Elfogadom magam, mert tudom, hogy elfogadott vagyok: Isten a Krisztusért elfogad engem. Ebből az elfogadásból, önmagam igenléséből születhet meg a tiszta böjt és annak elismerése, hogy egyedül Isten tud segíteni.

Fontos a pozitív cél. Azonban ahhoz, hogy a célt elérjem, hogy képes legyek *ott és akkor*, az alkalmas időben, a károsban *megtenni* valamit, nagy háttér, sok gyakorlás,

görög szóval aszkézis szükséges. Aprólékosan és fáradtságosan kell munkálnom magamat. Sok imádságra, aktív lelki életre, sok teológiai, szépirodalmi, pszichológiai könyv elolvasására, sok bibliaismeret, etika, dogmatika, exegézis órára van szükség. Nehéz és fáradtságos munka, hosszú, unalmasnak tűnő gyakorlás. De csak így számíthatunk egészséges és jó gyümölcsökre.

"...megsanyargatom és szolgálva teszem a testemet, hogy míg másoknak prédikálok, magam ne legyek alkalmatlanná a küzdelemre." Pál apostol szerint tehát a küzdelem, az aszkézis legfontosabb célja az, hogy alkalmasakká váljunk és alkalmasak maradjunk mások szolgálatára, és ezzel Isten szolgálatára. Ezért halálíg tartó feladatunk a testünk és a lelkünk gyakorlása, alkalmassá tétele.

Rubinsteint a kiváló zongoraművészt megkérdezték egyszer, hogy szüksége van-e arra, hogy folyamatosan gyakoroljon hangszerén. Ő így felelt a kérdésre: "Ha csak egy nap elhagyom, én már észreveszem. Ha két nap elhagyom, már észrevennék a barátaim is. Ha pedig három egymás után következő napon nem játszánék, az egész közönség észrevenné." Mit ront rajtunk, ha egy, két vagy három napot nem gyakoroljuk magunkat a lelki életben? Mit ront rajtunk, ha heteket, hónapokat, vagy éveket hagyunk ki? Minél hosszabb a kihagyott idő, legyen szó akár zenéről, sportról, vagy lelki életéről, annál nehezebb újra elkezdni.

A böjti időszak most lehetőséget ad nekünk arra, hogy böjttel, rendszeres gyakorlással, imádsággal alkalmassá legyünk és alkalmasak maradjunk mások szolgálatára. Hogy előcsalogassuk a bennünk levő jót, hogy megtisztuljon a szívünk és visszataláljunk önmagunkhoz és Istenhez.

Imádkozzunk!

Urunk, Istenünk! Hálát adunk neked nagy jószágodért, azért, hogy elhívtál és ezzel alkalmassá tettél és alkalmasnak ítéltél minket a te szolgálatodra.

Kérünk, hogy segíts megőrizni ezt a tőled kapott ajándékot!

Add, hogy soha ne szakadjunk el tőled, hogy mindig figyeljük a te igédre, a te szavadra. Add, hogy keressük akarodat - hogy el ne tévelyedjünk. Add, hogy keressük vigasztalásodat - hogy el ne csüggedjünk. És ha kell, add kemény, bünbánatra hívó szavadat - hogy el ne bízakodjunk.

Tarts meg minket, Urunk, a keskeny úton, a te követésedben. Ámen.

Gömböcz Elvira

TANULMÁNYOK

Christian Möller

AZ IGEHIRDETÉS ÖRÖME¹

1.rész

I.

Napjainkban, amikor az evangélikus egyházban fáradtságot és kedvetlenséget tapasztalunk a prédikáció terén, igencsak nagy kihívás számomra, hogy az igehirdetés örömről tartsak előadást. Bevallom, kissé vonakodva nyúltam a témához. Ráhangolódásképpen először is azt kérdeztem magamtól, mikor hallottam utoljára olyan prédikációt, amely örömet szerzett. Elsőként egy olyan igehirdetés jutott eszembe, melynek tartalmára már nem is emlékszem, csak arra, *hogyan* hangzott el, s hogy mi volt az, aminek megörültem. A lelkész szabadon beszélt, szemével mindvégig kapcsolatot tartva a gyülekezettel. Beszéde összefogott volt, nem fecsegett – ami sajnos gyakran megesik azzal, aki papír nélkül ad elő. Úgy tűnt, a lelkész egész valójával felénk fordul, hogy belső párbeszéd jöhessen létre közöttünk. Dinamikus mondataiból egyik hullám a másik után indult ki, hogy azután a gyülekezet figyelmes hallgatásáról visszaverőd-jék. Időnként rövid szünetet tartott. Ezalatt lelkész és hallgató között valamiféle oda-vissza áramlás, vibrálás alakult ki. Éppen ez a vibrálás volt az, amire most is emlékszem, s ami akkor oly lelkessé tett. Ilyen szép, ilyen örömteli, ilyen lelkesítő lehet egy prédikáció – gondoltam –, ha a lelkész nem csupán beszél, hanem a hallgatóra figyel, miközben a gyülekezet beszédes hallgatása hol egy mosolyban, hol egy sóhajban, hol nevetésben, hol torokköszörülésben nyilvánul meg. Ez a prédikáció megmutatta, amit már oly rég nem tapasztaltam, hogy a nyelv nem csupán szavakból áll, hanem legalább annyira a szavak közti szünetekből is, amelyek lehetővé teszik, hogy a kimondott szó eljusson a hallgatóig. Ez tehát a párbeszéd jellegű prédikáció titka, amikor elegendő idő jut arra, hogy az egyes szavak és mondatok megtalálják a hallgatót, és lassanként befészkeljék magukat fülébe, szívébe, lelkébe. Az ilyen prédikáció egyfajta belső dialógus, nem monológ, mint ahogy sajnos van olyan prédikáció, amely nem egyéb pusztán monológnál, sőt akad olyan vita is, amelyben csak monológok hangzanak el.

A másik élmény, amely a prédikáció örömeivel ajándékozott meg, egy finn lelkészről beiktatásakor ért a berlini finn gyülekezetben, ahová egy barátom vitt el.

Már csak a finn-német kétnyelvűség miatt is, az egész istentiszteletben volt valami egzotikus. De igazából nem ez volt az, ami miatt örömet leltem a prédikációban. Az élményt sokkal inkább az okozta, hogy bár a lelkész olvasta a prédikációt, nem előadást tartott. Minden egyes lassan kiejtett szóért megküzdött, késleltetett beszéde arra indított bennünket, hogy mintegy vele együtt fogalmazzunk. Azt hiszem, a sikeres prédikáció egyik titka, hogy együttalkotásra készíti a hallgatót. Éppen ezt érte el a finn lelkész azáltal, hogy szerényen, mégis intenzíven küzdött meg minden egyes német szóért, s vitt magával bennünket a Hegyi Beszédből vett textus idegenségébe: *"Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket a mennyben."* Majd nyomatékosan hozzátette: *"És nekünk, keresztyéneknek igenis van kincsünk a mennyben: az Istenbe vetett bizalom."* Ám hogy ez a kincs a mai ember számára milyen idegenné vált, az akkor derült ki, mint mondta, amikor számítógépe, amelyen a prédikációt írta, minduntalan aláhúzta az "Istenbe vetett bizalom" kifejezést. Az egyetlen szó, amelyet a számítógép nem ismert fel, ezért újra és újra pirossal aláhúzott, a "Gottvertrauen" volt. Ez a szó a számítógépes programokban ma már nem létezik. E példa hallatán morajlás futott végig a gyülekezeten, mintha mindenki rádöbbsen volna, mit is jelent mai világunkban a hit idegensége.

Bármilyen ártatlan volt is ez a példa, nem ment ki a fejemből. A prédikációban az tetszett, hogy régi és új, idegen és meghitt keveredett egymással, az Istenbe vetett bizalom a számítógépes programmal, én pedig ott találtam magam mindennek a kellős közepén. Nem afféle hajánál előrangotott példa volt ez. Hiszen megdöbbenő módon kifejeződött benne, milyen idegen a keresztyén hit a mai világ számára. Kiderült, hogy az egyház benne él a világban, és mégis valami olyasmiből él, ami nem e világból való. Örömöm alighanem az evangélium dialektikájával függött össze: közel és távol, meghitt és idegen találkozásával, vagyis azzal, hogy Isten ígéje nem maradt bezárva a történelmi messzeségbe vagy a dogmatika szótárába, de nem is simult bele a mindennapokba, mintha az csupán az – egyébként többnyire kétértelmű – életből volna meríthető. Az evangélium közelségéhez

bizony hozzátartozik távolsága is, mert mi magunk nem mondhatjuk ki, hanem mint *verbum externum* kell, hogy elhangozzék.

Mielőtt közelebbről szemügyre vennénk a *verbum externum*-ot, amely a prédikáció felett érzett örööm tulajdonképpen oka volt, szeretnék még két olyan esetről beszámolni, amikor nemcsak magamon, hanem másokon is érzékelhettem ezt az örömet, s ami egyúttal világossá tette számomra, mi okozza olykor protestáns körökben a prédikációval szembeni fásultságot.

II.

Zsidó istentiszteleten történt egy antwerpeni zsinagógában. Teológusok egy csoportjával utaztam oda, hogy Antwerpen egyik élénk zsidónegyedében részesei lehessünk a zsidó istentiszteleti életnek. Az egész istentiszteletet a gyönyörű hangú kántor éneklése határozta meg. A tetőpontot az jelentette, amikor a Tórát kiemelték a tóraszekrényből és a tóratekeresztet a felolvasó pulthoz vitték, ahol azután a hívek sorban egymás után a pulthoz lépve egy-egy sort felolvashattak belőle. Élénk ide-oda járkálás keletkezett ezáltal, ami egészen más volt, mint amit mi istentiszteleteinken megszoktunk. Hirtelen azonban mindenki leült a helyére, és nyugodtan, figyelmesen és meglepetten tekintett a rabbira, aki az istentisztelet befejezéseként előlépett, és prédikálni kezdett. Szemmel láthatóan nem minden sabbat alkalmával volt ez így. Inkább kivételnek számított, amit azonban a közösség örömmel és feszült figyelemmel fogadott.

Hasonló élményben volt részem egy pravoszláv istentiszteleten, ahová – a főpap előzetes megkeresése után – szintén teológusokkal együtt látogattam el. Az istentisztelet a szokásos vasárnapi liturgia szerint ment végbe. A Szentírást behozták az ikonosztáz kis ajtáján át, majd felolvastak belőle az ünneplő közösségnek. Ezután következett a meglepetés, amelyet szemlátomást nekünk, protestáns vendégeknek szántak, de amely a görögkeleti hívők körében nagy csodálkozást és örömet váltott ki, hogy tudniillik a főpap a felolvasás végeztével prédikációt tartott: a felolvasottakat saját szavaival magyarázta és medítált. A görögkeleti hívők arcáról azt lehetne leolvasni, hogy itt valami egészen különleges dolog történik, mégpedig az evangélium prédikáció formájában történő értelmezése. Ami számunkra természetes volt, az az ortodox hívőket éppen szokatlan, meglepő és ritkán hallható volta miatt annál inkább felkavarta.

E két élmény nyomán felmerült bennem a kérdés: vajon nekünk, protestánsoknak a prédikáció azért szerez oly kevés örömet, mert megszokott, kötelező gyakorlattá vált számunkra, amelyre minden esetben számíthatunk, és amelyet sokszor mint szükséges rosszat élünk át? Az igehirdetés a protestánsok számára teljesen elveszítette meglepetés jellegét. Hogy sor kerül rá, abban holtbiztosak lehetünk. Svájcban ezt a fordulatot is hallottam: "Megyek az igehirdetésre" – istentiszteletről már szó sem volt. Ez a Németországban ugyancsak elterjedt prédikációközpontúság alighanem döntő szerepet játszik abban, hogy sok evangélikus kényszerűségnek tekinti az igehirdetést. Ennek leküzdése érdekében az első lépés talán az lehetne, ha a prédikáció újra az istentisztelet *egyik részévé* válna.

Kimondani könnyű, ám megvalósítani annál nehezebb ezt egy olyan teológiai és egyházi környezetben, ahol az igehirdetés már a teológiai képzés során mono-

polhelyzetet élvez, míg az istentisztelet többi része háttérbe szorul. Aki teológiát tanul, annak számára kötelező a homiletikai szemináriumon való részvétel, és egy vagy több prédikáció dolgozatszerű megírása. A liturgikus vagy himnológiai szeminárium látogatását ezzel szemben a hallgatók választására bízzák – ha létezik egyáltalán ilyen szeminárium a felvehető tárgyak listáján. Míg a katolikus hittudományi egyetemeken magától értetődik, hogy van liturgiatudományi intézet, nem ismerek olyan evangélikus teológiai fakultást, ahol van liturgiatudományi tanszék. Az egyetlen kivétel talán a Lipcsei Egyetem Teológiai Kara, ahol a VELKD öt évvel ezelőtt liturgiatudományi intézetet hozott létre. Pfalz tartományban ugyanakkor az első teológiai vizsga (értsd: záró szigorlat – a ford. megj.) alkalmával csak homiletikából és valláspedagógiából kell vizsgáznuk a hallgatóknak, és még a lehetősége sem áll fenn annak, hogy liturgiai ismereteikről számot adjanak.

De vajon hogyan tett szert a prédikáció erre a monopohelyzetre a protestánsoknál? Nyilvánvaló, hogy részben a reformáció öröksége ez, aminek eredetileg megvolt a létjogosultsága, hiszen a megigazulás hirdetéséből indult ki az a felszabadító folyamat, amely az embert kiemelte a szolgaságba taszító lelkiismereti kényszer nyomása alól. A középkor végén az emberek megelégteltek már az üres rítusokat, és vágyakoztak a szabad igehirdetésben megszólaló *viva vox evangelii* után.

Csakhowy nem vált-e napjainkra ez a reformátori felszabadító folyamat ismét merev szertartássá, amelyben a prédikáció lelkész és hallgató számára egyaránt kötelező penzum, amelyet le kell tudni, miközben az istentisztelet többi része háttérbe szorul? Nem volna-e ideje az igehirdetés viszonyát megváltoztatni az evangélikus istentisztelet többi részéhez képest? Ez utóbbiak nagyobb hatást váltanának ki az egész istentisztelet gondosabb előkészítése által, vagyis ha nagyobb szerepet kapna a kántor, a kórus, az igeolvasó és az egész gyülekezet, kezdve az együttes bevonulástól egészen az angolszász vidékeken szokásos liturgikus öltözékig, amelyet mindazok felöltönek, akik aktívan részt vesznek az istentisztelet alakításában.

Egyáltalán nem az igehirdetés *vagy* liturgia alternatívájáról van itt szó. Sokkal inkább arról, hogy a prédikációt tekintsük ismét a liturgia egyik alkotóelemének, amely megkapja – természetesen korlátozott – jogait, és hogy fedezzük fel újra a liturgia többi részét mintegy az igehirdetés ellensúlyaként. De újrafelfedezésre várnak más istentiszteleti formák is, olyanok, amelyekben adott esetben elmarad a prédikáció, mint például a taizéi imaalkalom, az énekes istentisztelet, a reggeli dicséret vagy az úrvacsora. Talán elegendő egy rövid bevezető, amely inkább megszólításhoz, üdvözléshez hasonlít. Az istentiszteleti formák sokfélesége mellett fel kell fedoznünk az igehirdetés változatos formáit is, hogy a szószerűről elhangzó húszperces prédikáció lelkész és gyülekezet számára egyaránt elveszítse kötelező feladat jellegét, s hogy az – mindegy, milyen formában – a liturgia menetének egyik lehetséges részévé váljék.

Mit nyer az igehirdetés azáltal, ha a liturgia részévé válik, s ha az istentisztelet más részei visszanyerik jogukat? Nos azt, hogy az istentisztelet szerves egységgé válik, mivel a különböző felolvasott igeszakaszok – az epistola az evangéliummal vagy az ószövetségi olvasmánnyal – egymást magyarázzák. De az énekek, imádságok és

zsolnárok is hozzásegítenek az értelmezéshez. Annál jobban érvényre jut mindez, minél visszafogottabbak a rendezői utasítások, amelyekkel megpróbáljuk magyarázni azt, amit a gyülekezet többnyire már úgyis tud. A hallgatás során sokkal több történik, mint amit a magyarázat kényszere alatt álló lelkész feltételez. Számolnunk kell azzal, hogy a gyülekezet az igehirdetés kezdete előtt már sok mindent hallott, énekelt, imádkozott, ami – noha ritkán tudatosan, többnyire csak a tudatalatti szintjén – egymással kölcsönhatásban ott bújkál a fülében. Érdemes ezért időnként felidézni a prédikációban egyik vagy másik felolvasott igét vagy éneket, s ezzel tudatosítani azt az összecsengést, amelyet a liturgia egésze lehetővé tesz. Így lesz az igehirdetés felett érzett öröm mindinkább az egész istentisztelet öröme.

III.

Az *igehirdetés öröme*nek témája a homiletikai irodalomban szorosan kapcsolódik *Ernst Fuchs* nevéhez, aki 1978-ban ezen a címen jelentette meg prédikációját.² Ernst Fuchs a teológia azon korszakának képviselője volt, amelyet a *kérügmátikus teológia* gyűjtőnévvel szokás jelölni. Főleg olyan teológusok tartoznak ide, akik, mivel a nemzeti szocializmus idején a hitvalló egyház pártján álltak, egyetemi, tudományos teológiai pályafutásuk megszakítására kényszerülve gyülekezeti szolgálatba kerültek. A szükségből azonban erény lett, amennyiben az igehirdetés folyamatos gyakorlása közben megtapasztalhatták a bibliai szöveg lélegzetelállító aktualitását a Harmadik Birodalom idején. Ilyen igehirdető volt *Karl Barth* és *Rudolf Bultmann*, *Helmut Gollwitzer* és *Hans-Joachim Iwand*, *Ernst Käsemann*, *Günther Bornkamm*, *Claus Westermann*, *Ernst Wolf*, *Hans Walter Wolff*, *Hermann Diem* és *Ernst Fuchs* is. A hitvalló egyház lelkészeiként az igehirdető szemszögéből fedezték fel, hogyan alakítja a gyülekezetet az Ige, amely az embert Isten színe elé viszi, s ezáltal kivonja a kor ideológiai uralma alól. A második világháború után ezért állították a teológusok tudományos tevékenységüket az igehirdetés szolgálatába. A prédikációban látták exegetikai, dogmatikai vagy gyakorlati teológiai munkásságuk tulajdonképpeni célját. A Hans-Joachim Iwand által alapított Göttinger Predigtmeditationen (Göttingeni Igihirdetési Meditációk) egységbe vonták a különböző teológiai iskolákat, és prédikáció-irányultságuk révén összekötő kapcsolatot képeztek a teológia és az egyház között.

Ez az összetartó erő azonban fokozatosan gyengülni kezdett, amikor az exegetikai Bultmann-iskola követői meditációikban egyre inkább elvesztek az exegetikai részletekben, miközben egyre kevésbé tudtak utat törni maguknak a prédikáció felé. Azok, akik a dogmatikus Barth-iskola vagy a lutheri dogmatika alapján álltak, meredek dogmatikai következtetéseikkel legtöbbször túlságosan hamar elérkeztek a prédikációhoz, ám a bibliai szöveg ellenállását nem vették elég komolyan. Az igehirdetés sémája viszont mindkét esetben hasonló volt: a kijelentő módtól a felszólító módig, az adománytól a feladatig, a biztatástól a kívánalomig kellett eljutni. A gyakorlatban ez a séma úgy jelenik meg, hogy az igehirdetés első részében a textus alapos exegetikai vagy dogmatikai elemzésére kerül sor, hogy azután a második részben feltegyék a kérdést: És mit jelent mindez ma? Milyen kihívások, milyen feladatok, milyen követelmények következnek a textusból a mai kor embere szá-

mára? Ezt azután vagy egzisztenciális általánosítás, vagy politikai aktualizálás követi. Az adott textus így az igehirdető alkalmazási művészete segítségével belevész a gyülekezet elé állított feladatok és kívánalmak felsorolásába. Élesen fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy míg a prédikáció első része exegetikai vagy dogmatikai kötelező gyakorlat, addig a második rész a megfelelő aktualizálások révén az igehirdető személyes „kürje”.

A kérügmátikus teológia fenti irányzatával szemben *Ernst Lange* a 60-as évek elején felvetette a kérdést, vajon tényleg szüksége van-e a mai embernek az exegetikai vagy dogmatikai kötelező gyakorlatra, főleg annak meredek és túlfeszített változatára, vagy nem csupán teológusok teológusoknak szánt kötelező gyakorlatáról van szó, ami alig-alig érdekkel másokat. Ha ezekhez a "másokhoz" fordulunk, nem kellene-e másként értenünk az igehirdetést, például így: *"A hallgatóval az ő életéről beszélek. Az ő tapasztalatairól, nézeteiről, reményeiről és csalódásairól, kudarcairól és feladatairól, vagyis az ő sorsáról. Az ő világról beszélek vele, az ő felelősségéről ebben a világban, az ő létének fenyegetettségéről és esélyeiről. Ő, a hallgató az én témám, semmi más. Persze ő, a hallgató, Isten színe előtt."*¹² Mindez közvetlenül vagy közvetve tartalmazta azt a követelést, hogy hagyjunk fel végre az unalmas exegetikai fejtegetésekkel, a prédikáció első részében lehetőleg maradjon el a kötelező gyakorlat, és minél előbb jussunk el oda, amire a hallgató úgyis vár, hogy tudniillik az ő helyzetét elemezzük. Az Ernst Lange alapította "Igehirdetés-tanulmányok" és a következő 25 év prédikációi tehát mindenekelőtt a hallgatóval párbeszédre törekvő korelemzések voltak, amelyek a hallgató reményeit, csalódásait, az igehirdető érzéseit állították a középpontba. A gyakori ismétlés azonban fokozatosan a modern életéről, a modern emberről és annak érzéseiről szóló közhelyek kialakulásához vezetett. Míg 1975-ig a vietnami háború és az olajválság volt az uralkodó téma a szószéken, ezt később a terrorizmus, a munkanélküliség, a fajgyűlölet és általában a modern ember félelmei váltották fel. Nem vitás, hogy ezeket a prédikációkat az a jó szándék vezette, hogy minél közelebb kerüljenek a hallgató életéhez, félelmeihez. Hogy mindebben szerepet kaptak a bibliai szövegek - hol elbeszélő, hol kreatív, hol problémafelvető, hol mélylélektani beállításban -, szintén nem elhanyagolható. Összességében azonban olyan irányt vett az igehirdetés fejlődése, amelynek nyomán a következő vélemény fogalmazódhatott meg: *"Régen a templomban meghallgattam Isten igéjét, és utána elolvastam az újságot, ma a templomban megtudom, mi áll az újságban, és utána a Bibliában kell megkeresnem Isten igéjét."*¹⁴

A mai homiletika és igehirdetés lényegét *Fulbert Steffensky* a következőképpen fogalmazza meg *Das Haus, das die Träume verwaltet* c. könyvében:

"A homiletikának a nyilvánosság előtt ragaszkodnia kellene a zsidó-keresztény hagyománnyal folytatott világos párbeszédhez. A kódosítás nem megoldás. A szekuláris nyilvánosságnak tartozunk azzal, hogy történeteink idegenszerűségét feloldjuk. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy minden teológiai mondat, a hagyományos képek és történetek - amennyiben jók - emberi tartalommal bírnak. Így nem csupán egy szűk vallási körben érvényesek. Nekem mint teológusnak egy nem-keresztény számára is érthetővé kell tudnom tenni az olyan fogalmak szépségét és felszabadító erejét, mint a kereszt,

a kegyelem, a megbocsátás és a bűn. Meg kell tudnom mutatni, hogy a legkeményebb dió bele is ehető."

A fenti mondatok túlmutatnak mind a kérügmaticus, mind az empirikus homiletikán, mivel a kérügmaticus teológia szellemében megtartott igehirdetés mindinkább a vallásos körökben használt exegetikai és dogmatikai formulák alkalmazásához vezetett, míg a hallgató helyzetére összpontosító prédikáció - noha kereste a kapcsolatot a hallgatóval - a bibliai szövegek idegenszerűségét hanyagolta el egyre inkább, s vált ezáltal "ködösítővé".

Hogy mi az, ami igazán fontos az igehirdetés öröme szempontjából, azt Hans-Magnus Enzelsberger egy mondatával szeretném érzékeltetni: "Egy olyan korban, amely mindent, ami elmúlt, az újratermelés szemszögéből néz, amelynek minden hagyomány a rendelkezésére áll, és amely minden hagyományt tönkretesz, a Szentírásnak, amely a legősibb asztalhoz hív, és a legfrissebb étellel kínál, egyedülálló jelentősége van". Ha felfedeznénk, hogy a bibliai szöveg hozzásegít ahhoz, hogy ne akarjunk a mindenkori legújabb divathoz alkalmazkodni, ha felismernék a bibliai szöveg jelenlétét a maga leírt valóságában, mint az Ige testté válásának részét, az volna az igazi! Nem elég a hallgatóval gondjairól és problémáiról beszélni, mert saját otthonában, barátaival vagy családjával úgyis épp elégszer teszi ezt. Ám az sem elég, ha csak Babilon vizeihez vagy a Genézaret tavához vezetjük el a hallgatót, és a bibliai szöveg történelmi távlatait mutatjuk fel neki, hisz akkor felteszi a kérdést: mi közöttük nekem mindehhez? Az aktualizálás és a historizálás zsákutcája között természetesen számos ügyes átmenet lehetséges, amelyek azonban lényegében ugyancsak nem sok újat hoznak. Az sem használ, ha a bibliai szöveget mintegy tanúként idézem meg bizonyos célok és problémák megközelítéséhez. Ezzel éppen azt a jótékony idegenszerűséget veszítem el, amelynek révén a bibliai szöveg "a legősibb asztalhoz hív, és a legfrissebb étellel kínál."

Mi is az a "legfrissebb étel", amit a bibliai szöveg újra és újra ad nekünk? Reformátori alapvetéssel szólva ez a "verbum externum". Vagyis az a szó, amelyet önmaga senki nem képes kimondani, noha olyan fontos számára, mint a mindennapi kenyér vagy az a szó, hogy "szeretlek". Aki úgy gondolja, hogy a *verbum externumot* önmagának kimondhatja, az még fel sem fedezte, hogy létezik olyan szó, amelyet nem mondhatunk ki magunknak. Ez a szó az egyes ember számára van felírva, hogy újra és újra rá lehessen hagyományozni. A létfontosságú szó ilyen ránk hagyományozása Isten igéjének hirdetése. Ahol a *verbum externum* odafigyelő beszédben és beszédes odafigyelésben van jelen, ott kiárad az igehirdetés felett érzett öröm.

Ernst Fuchs így ír:

"A bibliai szöveget szentségként kell értenünk, valahogy úgy, mint egy minden jóval megrakott ünnepi asztalt, amelyről mindenki vehet s amely mindenkit megelégit, mivel szavakba önti azt, amit Isten bőséges adománya jelent. Ekkor ismerjük fel, hogy ezt a szöveget hirdetni kell, hiszen Isten gazdag, mi pedig szegények vagyunk. És ez az a fordulópont, amely feladatot és egyben hermeneutikai problémát állít elénk. A modern hermeneutika célja, hogy a szöveget visszanyerje az igehirdetés számára. A történelmi módszertől nem tekinthetünk el, de túl kell haladnunk rajta. Bár lábunk vizes lesz, végső soron valaki átvissz bennünket a folyón."

A bibliai szövegek szentségi értelmezése nem zárja ki a történet-kritikai módszert. Fontos azonban, hogy a történet-kritikai módszert hermeneutikailag átgondoltan alkalmazzuk, hogy a bibliai szövegek ne tűnjenek el az egzotikus idegenszerűség távolában, hogy azután fáradságos munkával ismét elő kelljen hívni azokat. A szentségi értelmezés révén, mondja Ernst Fuchs, a bibliai szövegek olyan idegenségbe kerülnek, amelyben mi magunk, miközben ezeket a szövegeket hallgatjuk vagy olvassuk, önmagunk számára válunk idegenné, azaz éhessé arra a szóra, amelyet önmagunknak nem mondhatunk ki. Ez az éhség kell ahhoz, hogy a bibliai szöveget szentségként, mintegy terített ünnepi asztalként értelmezzük, amelyről mindenki vehet, és amely megelégit, mert szavakba önti azt, amit Isten bőséges adománya jelent. A történet-kritikai módszer hermeneutikailag átgondolt alkalmazása tehát azt jelenti, hogy a bibliai szöveggel olyan messzire megyünk, ahol az már kivonja magát minden - mégoly jószándékú - kisajátítási kísérlet alól, ahol önmagunktól kell eltávolodnunk ahhoz, hogy meghalljuk a bibliai szöveg *verbum externumát*, ezen múlik ugyanis, hogy tudunk-e örülni az igehirdetésnek. "A történelmi módszertől nem tekinthetünk el", írja Ernst Fuchs, "de túl kell haladnunk rajta. Bár lábunk vizes lesz, végső soron valaki átvissz bennünket a folyón." A szövegért folytatott harcot érte ezalatt, amely az exegézis módszertani szabályai szerint kezdődik, később azonban, minél közelebb kerülünk a szöveg lényegéhez, fordulat következik be, úgyhogy egyszerre nem a szöveg lesz a tárgyunk, hanem mindinkább mi magunk válunk a szöveg tárgyává, az kezd el dolgozni bennünk. Ekkor tapasztalhatjuk meg azt az élményt, amelyet az úszni tanuló gyermek oly nagy örömmel él át, amikor rájön, hogy fenntartja a víz anélkül, hogy különösebb erőfeszítést kellene tennie. Ezt az örömet érzem én is, valahányszor azt veszem észre, hogy a szöveg megtart engem, s hogy nem nekem kell megtartanom és elkészítenem, mesterségesen mutatóssá tennem azt. A fordulat módszeresen nem idézhető elő, noha bizonyos módszerek hozzásegíthetnek ahhoz, hogy legalábbis közelebb kerüljünk egy olyan szóhoz, amely a fordítókereket mozgásba hozza, egy olyan szóhoz, amely megragad, és a textus, majd a prédikáció odaadó hallgatójává tesz bennünket.

Fordította: Szűcsné Pröhle Lívia

Jegyzetek

¹ Az előadás 1998. november 7-én hangzott el a Pfalz tartománybeli Rockhausenben. A szerző bocsátotta a Lelkipásztor rendelkezésére.

² E. Fuchs, Freude an der Predigt, Neukirchen 1978.

³ E. Lange, Predigen als Beruf, Stuttgart 1976, 58.o.

⁴ idézet: "Was gilt in der Kirche?" (Mi érvényes az egyházban?) Az Arnoldshaini Konferencia teológiai bizottságának állásfoglalása, 9.o.

⁵ F. Steffensky, Das Haus, das die Träume verwaltet, Würzburg, 1998. 27.o.

⁶ E. Fuchs, Jesus, Wort und Tat, Tübingen, 1966, 140. o.

K I T E K I N T É S

NAGY GYULA

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

X. évfolyam 3. szám

- 1998. december - 1999. január -

Az elmúlt év fontos egyházi eseményeinek a csúcspontja kétségtelenül az Egyházak Világtanácsa decemberi, afrikai világgyűlése volt. Mert sok oldalról világított rá az egyházak, a világkeresztyénség legégetőbb, legfontosabb mai feladataira és kihívásaira az elkövetkező új évezredben. De azt is világosan megmutatta, hogy a világ egyházai nem tanácskozhatnak egymással anélkül, hogy ne vegyenek tudomást a mai társadalom és az embervilág legfőbb gondjairól és szenvedéséről. Mindarról, ami a keresztyének hite és lelki élete számára szüntelen etikai felelősséget jelent a szenvedő másik ember és a távolabbi százmilliók iránt. A krisztusi szeretet konkrét és sürgető elkötelezettségeire a mai ember és a világ-társadalom az embervilág jövője vonatkozásában.

A beszámolók a hararei világtalálkozóról ezért rendkívül gazdagok és sokszínűek. Arról adnak hírt, hogy nagyon sok kérdés -- köztük meglepően sok szociáletikai és speciálisan afrikai téma -- szerepelt a tizenkét napos jubileumi eseménysorozatban. A Hararéban végzett nagy munka teljes megismerése és kiértékelése ma is tart és még sok időt vesz igénybe. Egy bizonyos: Harare után már másképp kell gondolkodnunk a keresztyén egység és az ökumenikus mozgalom jövőjéről, szervezeti formáiról és helyes módszereiről, - az Egyházak Világtanácsában is! És növekednie kell bennünk a keresztyén szeretet felelősségének is, szűk belső egyházi horizontjainkon túl, nyitottan a minket körülvevő társadalomnak és az öt földrész embervilágának gondjai, szenvedései iránt.

Ha ez lesz az afrikai, jubileumi világgyűlés hatása a világkeresztyénség és annak egyházai életében, akkor ez a keresztyén világtalálkozó egyháztörténelmi jelentőségű szolgálatot végzett a második és a harmadik keresztyén évezred fordulóján. - - -

(Az egyházi híranyag lezárása: 1999 január 20.)

I. EGYHÁZI VILÁGSZERVEZETEK

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

A VIII. JUBILEUMIVILÁGGYŰLÉS

Harare - Afrika, 1998. december 3-14.

Előző számunkban hírt adtunk a VIII. világgyűlés közvetlen előzményeiről és ünnepélyes megnyitásáról. Azóta megérkeztek a részletes híradások az ezt követő eseményekről és az első értékelések is a nagy találkozó eredményeiről, várható következményeiről. Erről adunk rövid összefoglaló

értékelést is megkísérlő áttekintést a következőkben.

1. Az "ortodox krízis"

Egyházi körökben a nagygyűlés előtt attól tartottak, hogy az ismert feszültségek miatt az ortodox tag-egyházak kilépnek az Egyházak Világtanácsa szervezetéből. Ez nem következett be! A legtöbb ortodox tagegyház delegációi -- köztük az EVT lélekszámra legnagyobb tagegyházáé, az Orosz Ortodox Egyházé is -- megérkeztek Hararéba és részt vettek a nagygyűlés munkájában.

December 6-án, a Harare ortodox katedrálisában tartott vásár-

napi ünnepi istentiszteleten, a világ 15 ortodox egyházából 13 jelen volt és részt vett az ünnepi liturgiában. Az istentisztelet liturgiáját *VII. Petros*, Alexandria és egész Afrika pátriárkája vezette. A keleti ortodox egyházaknak Afrikában tizennégy egyházkerülete van, 300 templommal és 500 lelkésszel, főleg Egyiptomban és Etiópiában. Petros pátriárka igehirdetésében az ortodox egyházak egységét és ősi afrikai gyökereiket, valamint mai egyházi missziójuk növekvő eredményeit emelte ki.

A világgyűlésen *dr. Hilarion Alfajev*, az orosz ortodox delegá-

ció vezetője bejelentette: "nem kívánják elhagyni az Egyházak Világtanácsát, hanem azt akarják, hogy "együtt folytassák a megkezdett utat". De amíg gyökeres változások nem következnek be az EVT munkájában és szervezetében, addig fölfüggesztik aktív együttműködésüket az EVT Központi Bizottságában. "Az EVT gyökeres reformját kívánjuk azért, hogy igazi otthonná lehessen az ortodoxok számára is a 21. században" - mondta.

Az ortodox tagegyházak radikális reform-követeléseinek megvitatására és a lehetséges megoldások megtalálására egy, már korábban javasolt "Külön Bizottság" közeli fölállítását határozta el a világgyűlés. Ez felerészben az EVT, felerészben az ortodox tagegyházak delegátusaiból áll, talán már ezen a nyáron megkezdheti működését. Várakozások szerint a különbizottság két-három éven keresztül folytatja majd közvetítő munkáját és teszi meg javaslatait a szükséges reformokra.

Dr. Konrad Raiser főtitkár nagy eredménynek tartja, hogy az ortodox tagegyházak -- ha nem is aktív módon -- továbbra is jelen vannak az ökumenikus világszervezetben. Ezért reménységgel tekint az egyeztető tárgyalások elé.

2. A keresztyének egysége és az EVT jövője

A másik, ezzel szorosan összefüggő kérdés Hararében a világméretűvé vált ökumenikus mozgalom és ezen belül az Egyházak Világtanácsa jövőbeli szerepe volt.

A világgyűlés egyik fő eseménye volt közvetlenül a befejezés előtt az a jubileumi istentisztelet, amelyen valamennyi tagegyház ünnepélyesen megújította fogadalmát a keresztyén egység további elkötelezett szolgálatára. Reménykeltő jel volt, hogy ebben az ünnepi eseményben az ortodox tagegyházak delegátusai is részt vettek és elkötelezték magukat újra az ökumenikus mozgalom iránt.

A legjelentősebb esemény ebben a vonatkozásban mégis az volt, hogy a nagygyűlés határozatba foglalta Raiser főtitkár javaslatát egy "Keresztyén Egyházak és Ökumenikus Szervezetek Világfóruma" megalakítására. Ez egyetlen "ökumenikus asztal" köré hozná össze az EVT tagegyházait azokkal az egyházakkal, amelyek

még nem tagjai egy ökumenikus világszervezetnek, mint a római katolikus egyház vagy a sokmillióos pünkösdista és evangélikál egyházak. Az EVT főtitkárának javaslata az, hogy ez az első "ökumenikus világforum" legkorábban 2001. pünkösdjén üljön össze. Első célja az lenne, hogy -- leküzdvé a közöttük fennálló akadályokat -- az ökumenikus világmozgalomnak "egy új, tágabb szervezeti formáját hozza létre világszinten".

3. Az egyházak továbbra is elkötelezettek az emberi jogok védelmére

A keresztyén egység és az Egyházak Világtanácsa jövője mellett -- amint ez már eddig is hagyományos volt az EVT nagygyűlésein -- jelentős szerep jutott Harare agendáján az egész emberiséget foglalkoztató, mai nagy kérdéseknek.

Méltatva az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (ENSZ) félévszázados évfordulóját, a világ egyházai Hararében újra elkötelezték magukat az emberi jogok védelmére, főleg két kiemelt területen. Kijelentették, hogy ezután is együtt küzdenek a hit szabadságáért, azokért, akik -- keresztyének vagy más vallások követői -- üldöztetést szenvednek, sokszor mártírhalált is halnak hitükért.

Másfelől az egyházaknak a "nőkkel való szolidaritás évtizede" után is tovább kell fáradozniuk a nők és fiatalok védelmében, jogaiért és nagyobb részvételükért a társadalom, de az egyházak életében is. Újra heves vitákat váltott ki a nők lelkészi ordinációjának a kérdése, főleg az ortodox tagegyházakkal. Raiser főtitkár azonban kijelentette: az ortodox egyházaknak újra át kell gondolniuk ezt a kérdést, amely továbbra is az EVT egyik fontos témája marad. Szót emelt az EVT világgyűlése a gyermekek százezreinek katonai szolgálatra kényszerítése ellen a mai véres etnikai és polgárháborúkban.

A nagygyűlés utolsó napján pedig elfogadtak egy fontos határozatot arról is, hogy a világ egyházai a 2000 és 2010 közötti évtizedet "az erőszak elleni harc ökumenikus évtizedévé" nyilvánítsák az élet minden területén.

4. Adósság-krízis, globalizáció és küzdelem a világ mai konfliktusainak békés megoldásáért

Évek óta foglalkoztatja a világot a szegény országok egyre növekvő

adósság-terhe, főleg a déli féltekén. A széleskörűen előkészített "adósság-eltörlési határozat" föl szólítja az egyházakat, mindent tegyenek meg kormányaiknál a világ legszegényebb országait fojtogató, egyre növekvő adósságterhek eltörlésére, illetve mérséklésére. Ezzel összefüggésben a világgyűlés élesen bírálta a "globalizáció-határozatban" e világméretű folyamat egyes súlyos kinövéseit, mint számos transznacionális világéggé profit-éhségét és kíméletlen módszereit a gazdaság világában. Emellett sokat tárgyalt téma volt a szegény országok gazdasági kríziseinek egyik fő gyökere, a korrupció, főleg a "harmadik világ" országaiban.

Két mai világpolitikai kérdéssel is külön foglalkozott Harare. Egyfelől Szudán évek óta tartó tragikus polgárháborújával és az ott élő keresztyén törzsek véres üldözésével, másfelől a három világ-vallás szent városa, Jeruzsálem nemzetközi státusának biztosításával.

Érthető az is, hogy az Afrikában tartott egyházi világtalálkozón sokat szerepelt Afrika jelene és jövője. A szinte egész földrészt sújtó etnikai vérontások és fegyveres lázadások állandó kihívást jelentenek az egyházak békéért és kiengesztelődésért végzendő szolgálata számára. Afrika egyik leg-súlyosabb gondja ma az AIDS rohamos terjedése, ami ellen a világgyűlés az egyházak egyre aktívabb segítő szolgálatára hívott fel. Éppen azon a "fekete kontinensen", amelyen ma a keresztyénség rohamosan növekszik és ahol a 21. században talán már a keresztyénség legnagyobb lélekszámú tömbje él majd.

5. Súlyos feszültségek a homoszexualitás kérdésében

Nem szerepelt ugyan a nagygyűlés hivatalos napirendjén, de mégis az egyik leg-súlyosabb feszültséget jelentette a delegátusok között a homoszexuálisok körüli éles vita. Egyes nyugati egyházak delegátusai súlyosan kritizálták az EVT vezetését, hogy nem tűzte napirendre ezt a kérdést. Főleg az ortodox és afrikai egyházi küldöttek viszont még élesebben támadták egyes nyugati egyházak neoliberais és a homoszexuálisok jogaiért küzdő álláspontját. A hivatalos üléseken kívül tartott cso-

portos tanácskozásokon / padare / az egyik legsúlyosabb vitatéma volt ez az éles ellentét, amely egy szóval sem szerepel a világggyűlés dokumentumaiban; de bizonyosan a jövőben is egyik komoly akadály lesz majd az ökumenikus egy-ségnek.

6. Választások, új tagedyházak és a "hét prioritás" az EVT következő munkáéveire

Befejező szakaszában a vilá-ggyűlés megválasztotta új vezetőit. A nyolctagú elnökségben Európát E.Renz württembergi evangélikus püspök és Chrysostomos ortodox metropolita (Ökumenikus Patri-archátus), Afrikát Agnes Abuom kenyai anglikán lelkész, Ázsiát Moon Kyu Kang dél-koreai presbi-teriánus delegátus képviseli. I. Aram libanoni ortodox katho-likoszt újraválasztották a Központi Bizottság moderátorává.

A világggyűlés 8 új tagedyházat vett föl, 6 egyházat Afrikából, ket-tőt pedig Ázsiából. Az EVT tagedy-házainak száma ezzel 339-re, ezek híveinek száma pedig 500 millióra emelkedett.

A világggyűlés a tagedyházakhoz intézett Üzenetében a munka köv-vetkező időszakára "hét prioritást" jelölt ki. Ezek közül kiemeljük az istentiszteletek és a spirituális nagyobb előtérbehelyezését, a mindenkit befogadó "inkluzív közösséget" az egyházban, a béké-ért, igazságosságért és a kiengesztelődésért való felelősséget és az erőszak elleni küzdelmet minden területen, a globalizálódó világ és a szegény országok adósság-terhei problémáit, valamint a szükséges új módszereket az EVT jövőbeli munkájában.

Hazi egyházunkat a jubileumi világggyűlésen dr. Szabó Lajos teo-lógiai egyetemi rektor és Szabóné Mátrai Marianna lelkész, a Lelkipásztor szerkesztője, valamint a mozgássérültek képviselőjében dr.Gadó Pál igazgató és a TV 2 stábjában dr. Fabiny Tamás lel-kész képviselték. A Központi Bi-zottság magyar tagja Tarr Zoltán református lelkész.

/ENI -- 1wi de -- epd-w/

LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

/1998: az ökumenikus csalódás és reménység éve/

Visszapillantva az 1998. esz-

tendőre, az egyfelől az ökumeni-kus közeledés egyik elszomorító kudarcát, másfelől a jövőre irá-nyuló ökumenikus reménység erősödését hozta magával a Luth-eránus Világszövetség számára.

Súlyos csapást jelentett egyfe-lől a gondosan előkészített evan-gélikus - római katolikus Közös Nyilatkozat aláírásának váratlan elmaradása annak ellenére, hogy a LVSZ 1997-es jubileumi világggyű-lése Hong-Kongban egyhangúlag elfogadta a történelmi fordulatot jelentő megegyezést a megigazu-lás centrális teológiai kérdésében. Ishmael Noko főtitkár szerint a Vatikán ezt követő "Igen, de ... " nyilatkozata után a LVSZ múlt no-venberi ülése nem látta lehetsé-gesnek a konszenzus-dokumen-tum aláírását, és a teológiai dialó-gus közeli folytatására bízta a döntést ebben a kérdésben.

Ugyanakkor azonban az evan-gélikus egyházak világszervezete mégis ökumenikus reménységgel tekinthet előre az 1998. év alapján. A LVSZ elnöke, Christian Krause német püspök szerint a Vatikánnal való teológiai dialógus 30 éve tart. "Mit jelent hát a hathónapos ha-lasztás a befejező tárgyalások folytatására, a már elért alapvető eredményekhez képest?"

Másfelől az ökumenikus köze-ledés reménykeltő fénysugarai voltak 1998-ban egyfelől az angli-kán egyház és az északi evangéli-kus egyházak közt létrejött "egyházközösség", másfelől pedig a többtizedes teológiai dialógus után ugyancsak az egyházközös-ségi egyezmény aláírása az USA három református egyháza és a na-gyobbik evangélikus egyház (ELCA) között.

/lwi de -epd-w /

VATIKÁN

/II: János Pál pápa karácsonyi üzenete/

A pápa december 25-én, többtízczes hallgatóság előtt Rómában hagyományos módon karácsonyi üzenetet intézett a világ népeihez /Urbi et Orbi/. A világnak meg kell állítania azokat a "véres-kező vezetőket, akik a népitáso-kért és háborús bűnökért felelő-sek." Véget kell vetni az egyre pusztítóbb fegyverek gyártásának és a fegyverkereskedelemnek, és el kell törölni a halálbüntetést --

mondta a római katolikus egyházfő világszerte közvetített karácsonyi üzenetében. --

/ epd-w /

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

/ Santer EU-elnök az új Egyház és Társadalom Bizottság feladatairól /

Jacques Santer, az Európai Unió Bizottságának elnöke, a brüsszeli székhelyű Európai Ökumenikus Egyház és Társadalom Bizottság utolsó ülésén méltatta ennek az eddig Eu-bizottságnak az elmúlt 25 évben végzett munkáját és üdvözölte annak egybeolvadását 1999. január 1-től az Európai Egyházak Konferenciája új Egyház és Társadalom Bizottságával.

Az Európai Unió elnöke ki-emelte: a keresztyénség lényeges alkotórésze volt a múltban az "eu-rópai identitás" kialakulásának és az marad a jövőben is. A négy évvel ezelőtti kezdeményezés, amely a "Lélek Európának: etika és spiritualitás" címet viselte, továbbra is kijelöli az utat, hogyan járulhatnak hozzá Európa egyházai az igazi és tartós európai egység kialakulásához ezen az oly sokat szenvedett földrészünkön. --

/ CEC Monitor -- Newsletter /

II. A VILÁG EGYHÁZAI

NÉMETORSZÁG

/Az EKD és az orosz ortodox "tartózkodás" az Egyházak Vilá-gtanácsában /

Rolf Koppe, a Német Protestáns Egyház (EKD) külügyi püspöke, kifejezte a német reformációi egy-házak "mély sajnálkozását" a hararei EVT-világggyűlésen történt orosz ortodox bejelentés miatt. A püspök szerint az orosz ortodox magatartás részben megérthető. Fő okai: más egyházak missziói törekvései Oroszországban az ortodox hívők között is, a nők lelkési ordinációja, a homo-szexuális-kérdés és a nyugati par-lamenti és zsinati eljárási módsze-rek erőltetése az ökumenikus mozgalomban; de mindezzel együtt a súlyos belső feszültségek is az orosz ortodox egyházban.

Koppe szerint az EVT tagedy-házainak a következő két-három évben mindent meg kellene ten-

niük, hogy megakadályozzák az ortodoxok kilépését az EVT-ből. Ezért intenzív tárgyalásokat kell folytatni az ortodox tagedházakkal és számos reformot kell véghezvinni az EVT további munkájában.

/epd-w/

/Az egyházak és az emberi jogok/

Figyelemre méltó és értékes tanulmányt közöl a neves Bensheimi Felekezettudományi Intézet folyóirata (Materialdienst) az 50 éves ENSZ-nyilatkozat jubileuma alkalmából. *Martin Honecker* bonni teológiai professzor részletes tanulmánya először is értékeli az "Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát". Majd ismerteti a római katolikus, a protestáns és rövidebben az ortodox egyházak teológiai és gyakorlati viszonyulását az emberi jogok sokat vitatott kérdéséhez, mind a világban, mind magában az egyházban. Szól az emberi jogok és etikai kötelességek kikerülhetetlen összetartozásáról és a "világ-éthosz" kérdéséről is. A befejező részben az egyházak feladatait tárgyalja és szól az emberi jogok és a szeretet jézusi nagy parancsolata, valamint a törvény és evangélium belső összefüggéséről ebben a ma anynyira időszerű kérdésben. --

/MD/

/A Johannita Lovagrend világméretű szeretet-szolgálat/

A Johannita Lovagrend csaknem 900 éves múltra tekinthet vissza. Az első keresztshadjárat idején alapították Jeruzsálemben, főleg a betegek és szenvedők ápolására. Közben a törökök hódítása miatt Málta szigetére áttelepült rend egy része a reformációhoz csatlakozott. Római katolikus ága viszont Máltai Lovagrend néven szolgált tovább és végzi ma is jelentős szeretet-szolgálatát.

Az evangélikus Johannita Rend ma főleg Németországban, Közép-és Kelet-Európában és a "harmadik világban" gyakorolja sokoldalú segítő tevékenységét a betegek és a szenvedők között. *Hans-Dietrich von Bernuth*, a Lovagrend németországi vezetője, a Lovagrend részletes nyilatkozatban ismertette a Johannita Lovagok önzetlen, önkéntes munkáját a mai világban. Az egyetlen gondnak azt nevezte, hogy ma a lovagrend tagjainak

átlagos életkora 60 év; ezért szükség lenne a fiatalok nagyobb bevonására ebbe a jézusi szeretet-szolgálatba.

/epd-w/

/Hanfried Krüger halála/

Egyházunkban is ismert és megbecsült, teológiai tiszteletbeli doktorátussal kitüntetett neves német teológus haláláról érkezett hír. December 11-én, 84 éves korában elhunyt *Dr. Hanfried Krüger* nyugalmazott egyházfőtanácsos, aki 1953 és 1979 között szolgált a Német Evangélikus Külügyi Hivatalban és egy ideig a frankfurti Ökumenikus Központ vezetője volt. Emlékét kegyelettel megőrizzük.

/epd-w/

FINNORSZÁG

/Őrségváltás a Finn Egyház élén/

Január 6-án, Vízkereszt ünnepén, széleskörű egyházi és ökumenikus részvétellel történt meg Turkuban, az ősi érseki székvárosban, a Finn Egyház újonnan megválasztott érsekének beiktatása *dr. Jukka Paarma* személyében és a nyugalomba vonuló *John Vikström* érsektől való búcsúvétel, aki másfél évtizeden át volt Turku érseke.

A háromórás, hagyományos beiktatási szertartás és ünnepi istentisztelet színhelye a 700 éves turkui székesegyház volt. Jelen voltak és részt vettek a szertartásban Skandinávia, Németország, Közép-és Kelet-Európa egyházi vezetői és küldöttei, püspökök Afrikából és Közép-Amerikából, *Ishmael Noko LVSZ-főtitkár*, *K. Clements* EEK-főtitkár és az anglikán *Hope* érsek is. Az ünnepi istentiszteleten, amelyet a finn állami televízió teljes egészében közvetített, részt vett feleségével *Ahtisaari* köztársasági elnök is.

/Az egyházak és az európai "hidegháború"/

Új egyháztörténeti kutatási programot indított el a helsinki egyetem egyháztörténeti tanszéke ezzel az érdekes témával: "Az egyházak és az európai hidegháború". A nagyszabású, többéves program kutatási célja az, hogy a közelmúlt egyháztörténetében megvizsgálja: hogyan viszonyultak az egyházak és a nemzetközi egyházi szerve-

zetek a nyugati és keleti hatalmak közötti, hosszú "hidegháborúhoz" és mit tettek annak leküzdésére a maguk eszközeivel?

A kutatási munkába bevonni kívánják más európai egyházak szakembereit is. Vezetői *Aila Lauha* professzor (Helsinki), *Simo Heininen* professzor (Turku) és *Risto Lehtonen* konzultáns (Helsinki).

OLASZORSZÁG

/Európai ifjúsági Taizé-találkozó Milánóban/

Az 1998 utolsó éjszakáján Milánóban tartott éjféle istentiszteleten a milánói dóm előtt mintegy 100 ezer fiatal vett részt egész Európából. Az ötnapos ökumenikus találkozón döntő többséggel közép- és kelet-európai fiatalok voltak jelen. Egyedül Lengyelországból 32 ezer fiatal utazott a Milánóban tartott keresztyén ifjúsági találkozóra.

Az éjféle ökumenikus istentiszteleten *C.M. Martini* bíboros hívta a fiatalokat közös imádságra a népek közötti kiengesztelődésért és békéért Európában és a világon. *Roger Schutz* testvér, a Taizé Közösség 83 éves, református alapítója és vezetője, egy 58 nyelvre lefordított levélben hívta Európa fiataljait a világ jövőjéért való felelősségre.

A rendezők adatai szerint Milánó lakossága a "vendégszeretet rekordját" érte el azzal, hogy valamennyi vendég otthonra talált a nagyvárosban, családkönl. A fiatalok 420 milánói gyülekezetben, esténként pedig közös meditatálásban és imádkozásban voltak együtt a találkozón. --

/epd-w/

AUSZTRIA

/A bécsi Filioque - teológiai tanácskozás visszhangja/

A Felekezettudományi Intézet (Bensheim) "Materialdienst" című folyóirata 1998-as utolsó számában érdekes tanulmányt közöl a Filioque-vitáról és a Lelkipásztorban már korábban ismertetett bécsi ökumenikus szimpozion / vö. LP 1998/7-8. szám, 280-281. epk. / újabb visszhangjáról.

Ennek a teológiai vitának az a paradox vonása van, hogy éppen a valamennyi keresztyén egyház által közösen vallott, közösen használt liturgikus-teológiai hitvallásban, a *Niceai - Konstantiná-*

polyi Hitvallásban/ 381/ jelent mindmáig szakadást egyfelől a keleti ortodox, másfelől a nyugati római katolikus és protestáns egyházak között.

Az idézett tanulmány ismerteti a Filioque-vita háttérét és a múlt év májusában Bécsbe összehívott *ortodox - római katolikus - protestáns teológiai tanácskozá*s eredményeit. A látszólagos, mindössze "egyetlen szó különbség" az egyetemes hitvallás keleti és nyugati szövegében súlyos teológia - dogmatikai problémákat takar, amelyek a sok évszázad alatt csak mélyültek.

A bécsi hármass teológiai szimpozium javaslata az, hogy a keresztyénség mindhárom történeti ága fogadja el, hogy a Szentlélek, örök eredetűre nézve az Atyától származik; de ugyanakkor a Fiún keresztül, aki az Atyától kapta a Szentlelket az örökkévalóságban és küldi el a "Fiú Lelkét" az időben, az üdvösségtörténetben, az ige szerint.

A vita az egyházak között még nem zárult le, de -- írja a tanulmány szerzője */Peter Gemeinhardt /Marburg/* -- új és mindkét oldal számára elfogadható lehetőséget tár föl a botránkozótató, másfélezer éves dogmatikai vitakérdés ökumenikus megoldására. -

/MD/

SZENTFÖLD

/Békés karácsony-ünnep Betlehemben/

Betlehem már készül Jézus születése kétezredik évfordulójára. A Szent Születés ősi temploma előtti hatalmas tér föl van ásva. Betlehem utcái egyetlen építkezési munkahellyé váltak. Az Irak-krízis és az izraeli-palesztin béketárgyalások kudarcra ellenére keresztyén zarándokok ezrei töltötték meg a kis várost a világ minden részéből. *Michel Sabbah*, Jeruzsálem latin pátriárkája, az ünnepek előtti napon délben ünnepélyes menetben vonult be Jeruzsálemből Betlehembe. A hagyományos éjféli misét a Szent Születés templomából a világ televízió-állomásai mind az öt kontinensre közvetítették. Sabbah pátriárka arab és francia nyelven tartott igehirdetésében megemlékezett az Irak elleni bombatámadásról, imádkozott Irak népéért és a békéért, a kiengesztelődésért az egész Közel-Keleten. Felszólította

a világ kormányait, hogy a "karácsonyi békeüzenet" változtassák át valóságos békévé. És fölhívott a keresztyének, zsidók és mohamedánok közös fáradozására a népek közötti kiengesztelődésért. *Arafat* palesztin vezető keresztyén feleségével együtt részt vett a betlehemi éjféli misén. --

/epd-w/

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

/Volt halálraítéltek találkozója Chicagóban/

Az Egyesült Államokban 1973 óta 75 olyan halálraítél van, akiket hosszadalmas jogi eljárások után mégis szabadlábra helyeztek. Egyikük, *James Richardson* Floridából, 21 évet töltött a halálraítéltek börtönében, amíg végül fölmentették.

Közülük több mint 40 volt halálraítél, valamint számos emberjogi aktivista és védőügyvéd Chicagóban találkozott, hogy figyelmeztessenek "ártatlanok kivégzésének a növekvő veszélyére" az USA szövetségi államaiban.

/ZdZ/

BRAZILIA

/Evangélikus lelkész a brazil hadsereg katonai lelkészi testületének élén/

Latin-Amerika legnagyobb és igen nagy többségében római katolikus országában -- Brazília történetében első alkalommal -- egy evangélikus lelkészt neveztek ki a hadsereg katonai-lelkészeinek vezetőjévé. A brazil hadseregben jelenleg 80 római katolikus és 6 protestáns táborig lelkész végez szolgálatot.

Elio Eugenio Müller először Novo Hamburgo evangélikus gyülekezetében végzett gyülekezeti lelkészi szolgálatot és 1982-ben lett a brazil hadsereg katonalelkészévé. --

/ENI/

VENEZUELA

/Ötvenéves a főváros magyar evangélikus gyülekezete/

Venezuela fővárosában 1948-ban alakult meg -- főleg az orosz megszállás elől elmenekültekből -- a magyar evangélikusok gyülekezete. Azóta számukra vasárnapról vasárnapra magyarul is hangzik Isten igéje az istentiszteleteken.

A kis magyar evangélikus gyülekezettel együtt ünnepelték a félévszázados évfordulót az egyházközösséget együtt alkotó spanyol, angol, német, svéd és lett evangélikusok is. Az egyhetes ünnepsorozatban résztvett *dr. Pósfay György* genfi ny. lelkész, a gyülekezet egyik első volt lelkésze. A legutóbbi időszakban végre hazai magyar evangélikus lelkészek is végezhetek itt szolgálatot, és jelenleg *Bizik László* a távoli kis magyar gyülekezet lelkésze.

/Erős Vár/

ETIÓPIA

/A Mekane Yesous Evangélikus Egyház visszakapja elkobzott javait/

Etiópia több mint egymillió, Afrikában egyik legjelentősebb evangélikus egyháza a marxista uralom alatt elveszítette épületeinek, anyagi javainak nagy részét. A közép-afrikai országból érkezett legújabb hírek szerint a marxista diktatúrát fölvaltató új kormány előrehaladott tárgyalásokat folytat a Mekane Yesous Egyházzal *elvelt, államosított épületeinek* és más javainak visszaadásáról. Ugyancsak tárgyalások folynak arról is, hogy a Lutheránus Világszövetség visszakapja a marxista kormányzat alatt államosított, "Az Evangélium Hangja" nevű egyházi rádióállomást, amely Közép-Afrika nagy részére kiterjedő evangélizációs szolgálatot végzett számos nyelven a "fekete kontinensen". --

/Iwi de /

NAMIBIA

/Tárgyalások a három evangélikus egyház egyesüléséről/

A Dél-Afrikai Köztársaságból kivált, független állammá lett Namíbia területén három evangélikus egyház élt. Ezek részben más-más külföldi missziók szolgálatára, részben a későbbi "faji megkülönböztetés" (apartheid) állami rendszere miatt alkottak különálló egyházszervezeteket. Az "apartheid" megszűnése óta egyre szorosabb együttműködés alakult ki közöttük... A tárgyalások reményt keltően haladnak az egyesülés felé.

Namíbia egyébként Afrika "leg-evangélikusabb országa", mert lakosságának mintegy 60 százaléka evangélikus. --

/Iwi de /

„Térjetez Istenhez, örvendezzetez reménységben!”

Az alábbiakban az Egyházak Világtanácsa VIII. nagygyűlésének főtémáját feldolgozó három előadást közöljük.

Wanda Deifelt*

Metanoia

Vannak olyan korok, talán túl ritkán, amikor az emberiségnél valóban szüksége van megtérésre, az irányváltásra, újakezdeésre. Ezek a pillanatok, amikor Isten beavatkozik a történelemben, nem csak arra emlékeztetnek bennünket, hogy elszakadtunk az istenitől, hanem arra is, hogy bűnösségünk miatt elveszítettük emberségünket. Azáltal, hogy elvesztettük, ami emberré tesz, érzéketlenné válunk felebarátunk, de a magunk valódi szükségletei iránt is.

A metanoia - a megtérés - arra kötelez, hogy tisztába jöjjünk emberi létünk ellentmondásosságával: egyszerre vagyunk szentek és bűnösök. Képesek vagyunk a jóságra, nagylelkűségekre és a szeretetre. De a gonoszságra, az önzésre és a gyűlöletre is megvan a képességünk. Ebben a kettősségben könnyen megadjuk magunkat a változatlanlanság, a status quo fenntartása kísértésének. Elfelejtünk merész lépéseket tenni. Megdöbbenő rájönni arra, hogy mi, keresztyének, megelégszünk a világ mércéjével. Az igazság iránti szenvedély, a kockázatvállalás, a tisztességesebb viszonyokra törekvés állandóan háttérbe szorul.

Emberekként mindig a változásnak és a status quo elfogadásának kereszttűjénél vagyunk. Mégis más valóságokra vágyunk. Hiányzik valami, honvágyat érzünk iránta, pedig nem érhető el saját erőfeszítéssel. Nelle Morton szavaival: "Rájöttem, hogy az otthon nem hely. Az otthon mozgás, a viszonyok minősége, az az állapot, amelyet az emberek keresnek, hogy sajátjukká legyen, és hogy egyre felelősebbek legyenek a világért." Ez az érzésünk Isten országának valósága felé haladva: az igazság, a béke, a kapcsolatok helyreállítása és a megbékélés. Vágyódunk valamire, ami létezik ugyan, de még nem teljes - arra a valóságra, amelyet csak Isten hozhat el Jézus Krisztusban és a Szentlélek erejével - amely hazavezet bennünket.

Így, tékozló fiakként hazatérve, bűnbánatot tartunk. Először azt bánjuk meg, ahogyan Istenre tekintettünk. Chico César, brazil slágerszerző és zenész ezt éneklte a maga afro-brazil beat-stílusában: "Vannak, akik nem hagyják magára Istent, akik úgy bánnak Istennel, mint szolgáljukkal. Ezek az emberek az ördög(ök), és pokollá teszik Isten életét." Megbánjuk, hogy háziasítani szeretettük volna Istent, és Isten nagy-

ságát a magunk korlátozott nyelvvel és tapasztalataival fejezzük ki. Megvalljuk, hogy csak emberi dolgok igazolására használjuk Isten nevét. Ezért imádkozunk így: "Legyen meg a *te* akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is."

Azt is megbánjuk, ahogyan embertársainkra tekintettünk. A Genézis elbeszélése szerint Isten a saját képmására férfivá és nővé teremtette az embert. *Min-den* ember az Isten képmása, osztálytól, fajtól, kasztól, nemtől, kortól vagy szexuális irányultságtól függetlenül. Ha egymás szemébe nézünk, felfedezhetjük az isteni felcsillanását. Ha az emberi kapcsolatok megszakadnak, nem nézhetünk egymásra, egymás szemébe. Vagy felülről nézünk, vagy pedig alulról, gyengeségünk miatt. Ahhoz, hogy a másik szemébe nézünk, egyforma helyet kell elfoglalnunk, és egymás mellé állnunk. A metanoia nyitottságra térés: mindaz, ami addig szokatlan, kényelmetlen volt, Isten védőszárnyai, Krisztus keresztyé alá kerül.

Azt is megbánjuk, ahogyan a természetre, Isten teremtésére tekintettünk. Felismerjük, hogy milyen lenne a barátságosabb környezet, amelyet nem ársztanánk el mindenfélével, ami nemcsak az embereket, de az állatokat, a növényeket és az egész ökológiai rendszert pusztítja.

Bár a bűnbánat szerepel istentiszteletünkben, valóban felfogjuk a jelentését? Sokan azért vagyunk "tiszták", mert nem csináltunk semmi rosszat. Néha persze nem azzal vétkezünk, amit elkövettünk, hanem azzal, amit elmulasztottunk. Pilátushoz hasonlóan mossuk kezeinket, és úgy teszünk, mintha tisztaságunk a szív tisztasága lenne. Ehelyett merjünk próféta lenni, amikor a kezünk bepiszkolódik: a nyomortanyák, a szegények, az utcagyerekek, a szexuális erőszak által prostitúcióra kényszerített tizenévesek, a kiüresedett kábítószeresek, a földnélküli parasztok, az őslakosok, az elszegényedett, emberi méltóságukat elvesztett kisbirtokosok és az AIDS-betegek piszkától. Hadd piszkolódjon be a kezünk, amikor kinyújtjuk a másik után, azok után, akik próbára teszik igazságunkat és bizonyosságainkat.

Így fordulunk Istenhez, a bennünk, a másokban és a természetben lakozó istenihez. Az Istenhez fordulás az emberiséghez fordulást jelenti, a korunkat (is) kísérő szenvedés, kín és halál felismerését. A metanoia könnyeket csak a szemünkbe. Felismerjük, hogy mennyire esendők az emberek, hogy mennyire szükségük van Isten kegyelmére és szeretetére. León Felipe spanyol költő, nyolcvanadik születésnapján,

*A szerző a Saõ leopoldo-i evangélikus teológiai szeminárium professzora (Brazília)

majdnem egész életen át tartó mexikói száműzetés után arról a bátorságról írt, amikor könnyekkel ismerjük fel korlátainkat: "amikor a szemem ide jut, már nem a kiáltás, hanem a látás a dolga. A mindenség összes fényét, az istenit, a költőit, amit keresünk, hulló könnyeink ablakán át fogjuk látni."

Könnyeinken át látjuk tehát a világot. Könnyekkel a szemünkben látni azt jelenti, hogy csak töredékesen látunk: a szenvedők oldalán állva. Az elhomályosult szemmel való látás nem azt jelenti, hogy kivonulnánk a világból. Mária Magdalénához hasonlóan, aki a sírnál sírt: könnyeiben azzal azonosult, akit üldöztek és aki meghalt a kereszten. A szenvedőkért és a velük együtt sírás azt jelenti, hogy melléjük állunk, és viseljük ennek következményeit. Így hirdetjük, Pállal együtt, hogy nem a halál uralkodik; hanem a feltámadás által a teremtett világ megőrzésére kerül a hangsúly.

Az eljövendő ünnep előízeként felszólítjuk az embereket, hogy forduljanak Istenhez, és örvendezzenek a reménységben, itt és most bizonyosságot téve arról, hogy Isten országának jelei már közöttünk vannak. Isten országa nem a te erőfeszítéseid vagy az enyéim nyomán létezik, hanem Isten miatt. Keresztyénekként arra hívtunk, hogy e közöttünk lévő királyság jelei, korunk prófétai szava legyenek.

Milyen üzenetet küldünk a világnak, ha a keresztyének nem képesek egyhangúan szólni korunk igazságtalanságai ellen? Mi keresztyének, miért fordítunk annyi időt és energiát olyan dolgokra, amelyek mint egyéneket és egyházakat is elválasztanak egymástól? Korunk sokkal határozottabb állásfoglalást követel tőlünk: azt, hogy vállaljuk a kockázatokat, és szenvedélyesen szeressük az életet -, a bőségben való életet.

Amikor az Egyházak Világtanácsa ötven évvel ezelőtt megalakult, világos volt, hogy mely témákról

kell tárgyalni. Nyilvánvaló volt, hogy a század két világháborúja után megbékélésre és újjáépítésre volt szükség. A gyógyulás, a jóvátétel és az igazság ideje volt azoknak, akik a náci rezsim alatt üldöztetést szenvedtek. Ma éppen úgy mint akkor, prófétai szóra, a megbékélés hangjára és jövőképre van szükségünk. Ugyanakkor szomorúan állapítjuk meg, hogy a profit-szerzés fokozatosan kiszorította a prófétalást. Néha a profitot többre értékeli az egyházakban mint a prófétát, és az együttműködés szelleme átadja helyét a versenyszellemnek. Mint egyházaknak is van tehát megbánnivalónk. Isten azért avatkozott a történelemben, hogy megfeszítsék. Keresztyénekként a világot a fán függő Krisztus távlatából szemléljük. Könyves szemmel nézzük a világot, mert érezzük a világ fájdalmát és szenvedését. Semmi sem lehet radikálisabb, mint a kereszt tövében állni és mondani: "Hiszek Krisztusban". Ez Isten döntő elkötelezettsége az ember iránt, azé az Istené, aki nem fordít hátat, aki nem érdemeink szerint bánik velünk, hanem megtalál ot, ahol vagyunk, kinyújtja szerető kezét és átölel, hogy visszahívjon közösségébe.

A Salvadorban készült kereszt azt a minőségi változást jelképezi, amivel ez az újra Istenhez és egymáshoz való kapcsolódás jár. Krisztus szenvedése lehetővé teszi bűnbánatunkat és azt mondja: a szenvedés tovább is elviselhető. Így ünnepelhetjük a megbékélést Istennel és egymással, amikor megízleljük az aratás első gyümölcsét. A megtérés gyümölcsei: igazság, szabadság, béke, egyenlőség, tisztelet és méltóság Isten gyermekeinek. Azt a hívást kaptuk, hogy Istenhez forduljunk - megvallván bűneinket, kiegyenesítvén ösvényünket -, és hogy a reménységben örvendezzünk.

Fordította: Szentpétery Péter

Kosuke Kojama*

A reménységben örvendezzettek

A reménységben örvendezzettek! Milyen furcsán hangzik! Hogyan "esszük" (Jer 15,16) ezt az üzenetet? Olyan világban élünk, amelyet megráz és szétforgácsol az erőszak. "Az egész lakott föld" (*oikumené*), tele van reménytelenül szegényekkel, éhenhaló gyerekkel, otthonukból elűzött emberekkel, háborúk és etnikai konfliktusok ártatlan áldozataival. A nukleáris fenyegetés viharfelhői még ott vannak a láthatáron, bolygónk pedig az ökológiai válság szorításában él. Hogyan örvendezhetünk akkor a reménységben?

Mindennapi örömeink és reményeink nem elégségesek ahhoz, hogy megértsük azt a titkot, amely körülveszi az örömet az üzenetét, ahol tényleg lehetséges az öröm. Ez a titok, misztérium pedig a könyörületes Istené, aki átöleli a világot. Minél inkább

kétségbeesik a világ, annál bensőségesebb és határozottabb lesz Istennek ez az életet fenntartó ölelése. Ez a mi hitünk. Erre építünk. "A reménységben örvendezzettek" - ez az üzenet szárnyal az ország minden lakosához (vö. 3Móz 25,10) a könyörületes Istentől. Isten szavát halljuk: "Olld le sarudat a lábadról, mert szent föld az a hely, ahol állsz" (3Móz 3,5). Most már az egész világ szent föld. Levetjük a sarunkat - a kegyelem mezítlábas.

Jézus Krisztusra tekintünk, aki maga otthontalan volt: "... az Emberfiának nincs hová fejét lehajtania (Lk 9,58; 2,7). Isten az ő egész világot átölelő könyörületességét ebben az otthontalan Emberfiában mutatta meg. Senki sem hontalanabb a megfeszített Jézusnál. Jézus - a megfeszített, mezítlábas, összetört Krisztus - szól az összetört világhoz. A kereszt a legszentebb hely, ahol Isten saruja le lett véve. "Ó, néha úgy érzem, félek, félek, nagyon félek. Ott voltál, mikor meg-

*A szerző ny. teológiai professzor (Minneapolis, USA)

feszítették őt?" Ezen az evangéliumi helyen "leverték lehetünk, de kiütöttek nem" (vö. 2Kor 4,9)... Ezt a helyet Isten Szentlelke táplálja és tartja fenn, akinek neve Könyörület. Ez az a hely, ahol az EVT VIII. Nagygyűlése is Isten kegyelméből található.

A felszólítás a reménységben való örvendezésre a "félétekeny Istennel" (2Móz 20,5) kezdődik. Fájdalmas a viszony a világ és az azt átölelő Isten között. Hóseás próféta által így szól Isten: "Megindult a szívem. Egészen elfogott a szájalom" (11,8). Izrael hűtlenné bizonyult. Isten mégsem fordul el tőle véglegesen. A világ hitetlen. Isten dilemmában van. Isten aggódik, aggódását a szeretet növeli. Témánknak, a reménységben való örvendezésnek titka Isten belső életének ebben a rendkívüli történetében van elrejtve.

A reménység a jövőre vonatkozik? Igen. De még több vonatkozik a szeretetre. A reménység nem az idő, hanem a szeretet története. "Győzni fogunk *egy napon*" azt jelenti, hogy az *irgalom* erejével fogunk győzni. Az evangéliumok szeretetet az idő fölé meri helyezni. Az evangéliumok összes gyógyítási története, végül pedig az a hitvallás, hogy "harmadnapon feltámadt a halottak közül" erre a fenséges igazságra mutat. A reményt a szeretet élteti - Jézus minden gyógyító szava szeretet. "Kelj fel, vedd az ágadat, és menj haza" (Mk 2,11). Figyeljünk csak! Aki ezt mondja, ott-hontalan, de ő testesíti meg teljesen azt az Istent, aki átöleli a világot. Milyen lelkesítő ez a helyzet! Ha Isten a *seol*-ban ("hideg verem") lenne, ahogyan a zsoltáros mondja, a seol elolvad az irgalmas Isten forrásától. Martin Luther King lelkes reménysége nem forrósította-e föl a birminghami (USA) városi börtönt, ahová bezárták? Milyen az reménység, amelyet nem a szeretet éltet? Hol érvényesüljön a szeretet, ha nem az egész lakott földön? A reménység forró "love story".

A reménység arra vonatkozik, ami nem látható? Igen. "...az a reménység, amelyet már látunk, nem is reménység, hiszen amit lát valaki, azt miért kell remélnie?" (Róm 8,24). "Őt szerititek, pedig nem láttátok..." (1Pt 1,8). A reménység abban gyökerezik, "...amit hallottunk, amit láttunk szemünkkel, amit megfigyeltünk, amit kezünkkel is megtapintottunk" (1Jn 1,1). Milyen az a szeretet, amely láthatatlan és megfoghatatlan marad? "...aki nem szereti a testvérét, akit lát, nem szeretheti az Istent, akit nem lát." (1Jn 4,20). Az az iszonyatos szegénység, amelyben gyerekek milliói élnek, látható. A rasszizmus látható. A gépfegyverek láthatók. A nyomortanyák láthatók. Az éhenhaltak holtteste látható. A gazdagok és a szegények közötti szakadék megdöbbentően látható. Az ezekre adott válaszuknak is láthatónak kell lennie. A kegyelem nem működhet láthatatlan világban.

Az uralkodók azonban mégis megpróbálják e világban láthatatlanná tenni "a jövevényt, az özvegyet és az árvát" (Jer 7,7; ld. még 2Móz 22,22; Zsolt 82,3; Mk 12,40; Jak 1,27), meg az "éhezőt, szomjazót, jövevényt, mezítelent, beteget és foglyot" (Mt 25,31-46). Ez az erőszak. Az evangélium ragaszkodik a látáshoz - hadd lássák csak a csontsovány éhező gyerekeket! A láthatatlanság és az erőszak kapcsolatban van egymással. Az embereknek istenképűségük méltósága miatt láthatónak kell maradniuk. A Hit, a Remény és a Szeretet csak abban éltek, "ami látható". Az ökumenikus mozgalom az egyházak látható egységére törekszik. Isten talán nem volt látható Jézus Krisztusban? (Jn 1,18; 14,9). Az evangélium az üdvösség titkát ab-

ban látja, ami látható. A vallások, úgy tűnik, a láthatatlanra törekszenek, és megvetik a láthatót. Pedig a "halló, látó, tapintó" evangélium táplálhatja a megtevesztéstől mentes reménységet.

Az egyetlen Isten azt a világot öleli át, ahol több mint 7.000 nyelvet és nyelvjárást beszélnek. Isten minden nemzet és kultúra iránt nyitott. "Áldott Egyiptom, az én népem, Asszíría, kezem alkotása, meg Izrael, az én tulajdonom" (Ézs 19,25). Hány nyelvet beszél Isten? Valamennyit! Egyetlen nép sem beszélhet elszigetelt nyelvet, és nincs kizárólagos identitása. A népek egymásba fonódnak. Az egyház a világban van, és a világ is az egyházban. Isten egyháznak szóló igéje Isten világnak szóló igéje. Istennek nincs "két igéje", egyik az egyháznak, másik a világnak. Az egyetlen világ hallgatja Krisztusnak a "juhokhoz" és a "kecskékhez" intézett szavait (Mt 25,31-46). Az *egy* világról hallva kiáltott fel Jézus így: "Láttam a sátán villámlásként lehullani az égből" (Lk 10,18). Ha Isten irgalmasan átöleli ezt a világot, az egész világ "fel lesz forgatva" (ApCsel 17,6). Micsoda felfordulás!

Figyeljünk csak Jézus felforgatással teli példázataira: "Apja már messziről meglátta őt, megszánta, eléje futott, nyakába borult és megcsókolta" (Lk 15,20). Fut az Isten! Mit gondoljunk Istenről, a Centrumról, aki a perifériára fut? Amíg tépelődünk, a periféria lesz a centrum. A fény a perifériáról jön, nem a centumból. Az "a kő, amelyet az építők megvetettek" lesz üdvösséggé (Mk 12,10). Micsoda kiszámíthatatlan fordulat!

"Hozzátok ki hamar a legszebb ruhát, és öltöztessétek fel, húzzatok gyűrűt a kezére és sarut a lábára! Azután hozzátok a hízott borjút, vágjátok le!" A kegyelem felfordulást hoz, nem nyugalmat. Az egyház Krisztus Teste, amely a megtört világ üdvözlésére siet. Reménységünk eleve nem nyugodt, hanem tele van felfordulással. Az apostoli szó, "a reménységben örvendezzettek" ismerős ebben a világban, amelyet a szaladó Isten "felforgatott".

A teológiának az a feladata, hogy ábrázolja ezt a kegyelem által kikényszerített felfordulást -, vagyis, hogy láthatóvá tegye. A szolgálat az, hogy "hozzatok... hamar... ruhát". A megrázó esemény, felforgatás Jézus Krisztus eljövetele által - ez az evangélium. A felfordulás nem mentes a fájdalomtól. Jézus Krisztus követőinek különböző véleményük és meggyőződésük lehet egynemely dologról, amelyekkel ma szembeülnünk, még akkor is, ha közösen tanulmányozzák a Bibliát és áhítatosan vesznek részt az istentiszteleten. Őszintén és áhítattal arra hívtunk, hogy nézeteinket, meggyőződésünket a könyörületes Isten világosságába helyezzük, aki átöleli a világot. A teológiában és a szolgálatban "mezítlásnak" és "otthonalannak" kell lennünk.

"Örüljete az Úrban", mondja a hontalan apostol (Róm 12,12; 1Kor 4,11). Majd így folytatja: "...gyakoroljátok a vendégszeretetet!" (Róm 12,13). Jeremiás "ökumenéjét" folytatja: "Fáradozzatok... a városnak békességén... mert annak békességétől függ a ti békességetek is" (29,7). A Könyörületes Lélek evangéliuma figyelmeztet, hogy örvendezzünk az idegenekkel, a világgal. A világ nem csupán a "kecskék". "Íme, én elküldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé" - ez nem abszolút, fix igazság (Mt 10,16). Isten Lelke átöleli "a juhok és kecskék" világát. "Betelt az idő, elközelített az Isten országa" (Mk 1,15). János evangéliumát átfogalmazva: "Isten ahhoz jött, ami

Isten sajátja, és Isten sajátja örvendezve fogadta Istent!" (vö. 1,11). Ez reménységben örvendezésünk lényege. Egy magának való, exkluzív közösség nem képes mindenkit reménységre hívni. Nem ez az evangélium. Reménykedjétek az egész teremtett világgal és örüljétek az egész teremtett világgal! Micsoda nagyszerű távlat! (Zsolt 139,7-10).

Nincs szó hallucinációról. Istennek senki sem idegen. Minden személy - bármilyen kultúrális, vallási, faji, politikai identitással - pótolhatatlan és páratlan személyként ismerős Istennek. Ez a gyökere Isten egészséges ökumenéjének. De ha tetteink azt sugallják: "Őrizője vagyok a testvéremnek?" (1Móz 4,9) - ami a bűn legnyilvánvalóbb és legérthetőbb kifejezése - idegenként bánunk Istennel. Ha azt mondjuk, hogy "nem vagyok őrzője a testvéremnek", ez azt jelenti, hogy lomnak, piszoknak tekintjük a másikat. Ez alapjaiban rombolja le a világnak szóló reménységet. "A reménységben örvendeztetek" azt jelenti: "Szeresd felebarátodat mint magadat!". Ha a reménység *most* nem tapasztalható, akkor a jövőben sem lesz.

Nem szerethetjük felebarátainkat, hacsak nem vagyunk nyitottak arra, hogy felebarátaink is szereszenek bennünket. Nem tanúsíthatunk vendégszerete-

tet az idegenek iránt, hacsak mi is el nem fogadjuk az idegenek vendégszeretettét. Az evangélium kétirányú forgalmat tart fenn. Az egyirányú forgalom az öniszámogatást erősíti. "...odament egy asszony, akinél valódi és drága nárduskenet volt egy alabástrom tartóban: ezt az alabástrom tartót feltörte, és ráöntötte azt Jézus fejére". Jézus, mélyen megérintve ettől a vendégszeretettől - még ha az eset szemtanúi között jelentős zavart is okoz -, *elfogadja* és megdicséri: "Bizony, mondom néktek, bárhol hirdetik majd az evangéliumot az egész világon; amit ez az asszony tett, azt is el fogják mondani az ő emlékezetére (Mk 14,3-10).

"Örüljétek az Úrban" - ez lehetőséget ad a "felforgatásra". Abban a felfordulásban válik eleve, amelyet a kegyelem okoz. A bibliai misztérium nem nyugalmas, hanem szenvedélyes. Arról az otthontalan Jézusról szól, aki mindenkit átölel azáltal, hogy kimegy a perifériára. Ezért *cantate domino*, mert "a világhosszág a sötétségben fénylik, és a sötétség nem győzte le" (vö. Jn 1,5).

Fordította: Szentpétery Péter

Anasztasziosz

Tirana és egész Albánia érseke

Anamnézis

1. Itt, a hararei fennsíkon ünnepelem az Egyházak Világtanácsának jubileumát, a keresztények kalandos menetelésére tekinthetünk vissza a második évezred végén. A nagygyűlések: sokak részvételével tartott találkozók - küzdelmek, sikerek, kudarcok, lelkesedés és kiábrándulás. De legfőképpen: menetelés. Munkával és fájdalommal. Látással és várakozással. Most pedig az önkritika és az újra-elkötelezés mérföldkövénél vagyunk.

Emberek ezrei minden nemzetből és kultúrális hagyományból, akik az egész világról keresztyén közösségek százait és emberek millióit képviselik, gyűltek össze ezen a helyen. A kapocs, amely mindnyájunkat összeköt: egy sor rendkívüli esemény emléke. Főleg azonban egy bizonyos Emlékezés, *Anamnézis*, amely az összes többi gyökere.

Az elmúlt nagygyűlések témáira való egyszerű visszaemlékezés+ visszaidézi a körülményeket, a lelki kiindulópontot, de a vágyakozást is, amelyet kifejeznek. Ezekben a napokban meg fogunk emlékezni ennek a kalandos útnak sok-sok jellegzetességéről, a doxológiában mindazért a jóért, amit Isten nyújtott számunkra, ugyanakkor bűnbánó lélekkel hibáink és mulasztásaink miatt. Megemlékezünk mindazokról az alapkövekről, ahonnan gondolataink elindultak az előző nagygyűléseken: Jézus Krisztus, Szentlélek, ember, Isten; rendtelenség, reménység, világosság, élet, szabadság, egység, megújulás; a világ, az egész teremtségség, minden dolog.

Az EVT jubileuma automatikusan egy másik nagy kör felé nyit: a kereszténység menetelése az elmúlt két évezredben, mindent átalakító jelenlétével, de tragi-

kus kalandjaival is. Ez a történet nem elveszett múlt. Ez a tudattalanja annak, amit ma tapasztalunk. Mindazt, amik ma vagyunk, az elmúlt húsz évszázad eseményei határozzák meg. A memória nélküli, vagy memória-hiányos közösség gondokkal terhes és törékeny.

Az emlékeknek ez a második köre azonban egy hatalmas harmadik kör felé is nyit, amely átöleli az egész világot, a tér és idő teljességét. Ezért létezik az első két kör is. Az egyház állandóan a megemlékezés közössége marad. Arra emlékezik, hogy Isten az idők folyamán hogyan vezette, védte és áldotta meg az emberiséget, embereket vagy közösségeket kiválasztva, akik teljesen rá hagytak. "Emlékezem az Úr tetteire, visszagondolok hajdani csodáira" (Zsolt 77,12). Az egyház hálaadással idézi fel, erőt és ihletet merít az emlékezésből. "...emlékezz vissza arra, hogy mit tett Istened, az Úr..." - Isten ezt rendelte népének, amikor a rabszolgaságból szabadságra vezette. A húsvéti esemény pedig új értelmet adott ennek, új távlatot és erőt Krisztus személyében.

2. Az emlékeknek ez a sora végül ahhoz az alapvető *Anamnézis*hez vezet, amely *keresztény identitásunkat meghatározza*. Megemlékezés Isten csodálatos beavatkozásáról az emberiség életébe(n). Az emlékezés hitben és elkötelezetten Isten művéről Krisztusban a Szentlélek által határozza meg magatartásunkat. Innen indul minden, és innen nyeri értelmét.

Tudjuk, az emlékezet alapvető pszichológiai mechanizmus, komplex funkció, amely szoros kapcsolatban van az emberi tudattal és az ember egészségével. Többé-kevésbé eleven lehet. Első lépésben

egyszerű, pusztá emlékezés valami távoli múltra. Második lépésben azonban a memória erősítése, ami által a múlt jelenné válik, és döntően meghatározza a jövőt. Az egész emberi civilizáció, minden megszerzett tudás az emlékezet rendezésén és használatán alapul.

Ez az eltévelyedés, a memória hanyatlása a személyiség általános leépülését eredményezi. Hadd utaljak egy híres athéni egyetemi professzorra, aki súlyos emlékezetvesztést szenvedett egy balesetben. Barátaival találkozáva ezt mondogatta: "Tudjátok, én vagyok Sz. professzor, aki az egyetem egyik legjobb professzora volt." Nyilvánvaló, hogy leépülésben szenvedett. Ha valaki elveszíti emlékezőképességét, óriási válságba kerül. Nagyon gyakran mi, keresztények és keresztény csoportok is hasonlóak vagyunk ezekhez a problematikus személyekhez és csoportokhoz, amikor keresztény identitásunk eleven emlékét elveszítjük, vagyis nagyon gyenge bennünk az anamnézis ereje.

3. Legfőbb támaszunk mindig is a Krisztus megváltó művére való anamnézis marad, amely állandóan létünkbe áramlik és átalakítja. *Az anamnézis nem egyszerűen intellektuális funkció, hanem akció.* Hatalmas a kiterjedése, benne a gondolati elemmel, és (ti. a gondolatot) *egzisztenciális, személyes eseménnyé teszi.* Az eucharisztikus közösség tagjaiként tudatosan felidézünk Isten művét Krisztusban a Szentlélek által: Krisztus megtestesülését, keresztrefeszítését, feltámadását, mennybemenetelét és pünkösdöt. Ezekből élünk, ezekből részesülünk. Ezt nem emberi képességeink teszik, hanem a Szentlélek kegyelme, Isten nem teremtett energiája, amely megvalósítja a szentéseket.

"Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre" (Lk 22,20; 1Kor 11,14), - ezt rendelte az Úr "azon az éjszakán, amelyen elárultatott" (1Kor 11,23). A folyamatos isteni energia hatékonyságának csúcsát az Eucharisztia szentségében éri el, amely húsz évszázadon keresztül a keresztény istentisztelet fő tartóoszlopa volt. A liturgikus nyelvben az *Anamnézis* az eucharisztikus anaphora, az áldozati ajándékok megszentelésének szíve.

Az anamnézis igen széles. Krisztus szavainak idézésével: "vegyétek és egyétek, ez az én testem" (Mt 26,26; Mk 14,23; 1Kor 11,24), "igyatok ebből mindnyájan, ez az én vérem, az új szövetség vére" (Mt 26,27) kezdődik, majd az áldozat felajánlásával, a Szentlélek segítségével hívásával folytatódik, majd a szent adományok megszentelésével, a Szentlélek ereje által való megszentelésével, és a szent jegyek vételével fejeződik be, azért, hogy személyes esemény legyen. Így az anamnézis a Szentháromság Isten felé fordító szüntelen erő marad, a létezés forrása, a Krisztusba oltás, a Szentlélek vétele, iránymutatás, amely értelmet ad életünknek, térben, időben való menetelésünknek. Az egyház életterejét, igazságát az anamnézis megújításával tartja meg.

4. Az anamnézist *a legnagyobb változatosságban* ünneplik az ökumené népeinek kultúrájának keretében meglévő sokféle hagyománytól függően. Néhány éve egy nagyszerű kelet-európai katedrálisban voltam, amelyet az üldözés után, nem sokkal azelőtt adtak vissza az egyháznak. Szenzációs, meghatóan gazdag volt. A szent jegyek vétele után, egy sarokban ülve önkéntelenül is felidéztem az a liturgiát, amelyet nem sokkal korábban egy afrikai hegyi faluban, egy szal-

matetős, földpadlós kunyhóban éltem át. Azt kérdeztem magamban: Krisztus hol érzi magát jobban? Ott vagy itt? Hol hitelesebb Krisztus anamnézise? Nem sokára jött a válasz: Ott ugyanúgy mint itt. *Különbségeink ellenére az az elem, amely az események lényegét meghatározza, mindkét esetben ugyanaz:* Jézus Krisztus misztikus jelenléte, részesedésünk testéből és véréből. A hívők ugyanarra a csúcra jutnak el, a páratlan esemény anamnézisére, egyetemes történetünk alapkövére, ezt az élményt élük át.

5. Amikor megtapasztaljuk az anamnézist az isteni Eucharisztia ünneplésekor egy albán nagyváros peremén, az üldözés alatt lerombolt templomban, vagy egy egyszerű katedrálisban, már nem vagyunk elszigeteltek a magunk szűkebb vagy tágabb terében. A leglényegesebb események középpontjába lépünk, amely az egész kozmoszt érinti. A világtörténelem középpontjában kezdünk élni, mivel eggyé lettünk Krisztussal, a világ Teremtőjével és Megváltójával. Így meg vagyunk váltva akár vagyónunk, akár szegénységünk, akár dicsőségünk, akár ismeretlenségünk, akár kicsi, akár nagy önzésünk fogságából.

Az anamnézis összeköti a világgal, méghozzá döntően. A világ folyamatainak, fájdalmainak, küzdelmeinek legmélyére, középebe helyez. Emlékeztet arra, hogy Krisztus üdvözítő műve az egész világra vonatkozik, az egész mindenséget, az eget és a földet, "minden dolgot" átöleli. Az egyház, "amely az ő teste, és teljessége annak, aki teljessé tesz mindent mindenekben" (Ef 1,23) nem zárkozhat magába, és nem törődhet csak saját magával. "Az egész világért" él. Imádságával, üzenetével, érdeklődésével, cselekvésével az emberiség minden fájdalmát átöleli; egyének és csoportok kizsákmányolását, gyermekek és nők elnyomását, helyi összeütközéseket, a globális pénzügyi nyugtalanságot és igazságtalanságot és az egyre erősödő ökológiai fenyegetést. "Mindenen és mindenkin" felajánlja a Szent Adományokat.

6. Természetesen mindig és mindenhol fennáll *a nagy veszélye annak, hogy az anamnézis megszokott ünnepléssé lesz,* elszakadva a mindennapi cselekvéstől, tágabb terveinktől. Gyakran részesülünk a liturgiában, de megvetjük, igazságtalansággal és szenvedélyekkel folytatjuk, az önzés határozza meg mindennapi életünket. Az anamnézis nem mágikus módon hat. Szükséges, hogy szüntelenül terjeszkedjen az életben, hogy termékenyvé tegye, hogy magatartásunkon átsugározzon, hogy terveinkhez szempontokat adjon, hogy megvilágosítson döntéseinkben, hogy támogasson a cselekvésben. Mindnyájunknak, akik állandóan részesei vagyunk a liturgiának, a Krisztus keresztjéről és feltámadásáról való megemlékezésnek, vissza kell térnünk a mindennapokba, hogy másfajta liturgiával folytassuk, a "liturgia utáni liturgiával" (ahogyan Ecsmiadzinban, Örményországban 1975-ben javasoltuk), személyes felelősségünk napi oltárán, hogy helyben, de egyetemes távlattal teljesítsük kötelességünket.

Mindazokat a problémákat, amelyek ma, a globalizációnak ebben az új korszakában aggasztják az emberiséget, mindazokat a kérdéseket, amelyek az ökumenikus mozgalomban foglalkoztatnak bennünket különleges fényvel világítja meg ez az anamnézis. - Krisztus igazságával, szeretetével, áldozatával; nyugodt optimizmussal, ahogyan a boldogmondások leírják (Mt 5,3-12): az önfeláldozó

diakónia melletti döntéssel, aggodás nélkül amiatt, hogy többségbe kerülünk-e, anélkül, hogy a világi hatalom megszerzésére törekednénk.

Az anamnézisben benne van a metanoia, a megtisztulás ereje. Különböző komplexusok hajtanak a konvencionális viselkedés irányába, arroganciába, képmutatásba, sokféle önző vágyakozásba. Az anamnézis visszavisz ahhoz, ami lényeges, ami igaz. Az Isten akarata iránti abszolút engedelmisség, áldozatkészség, a szív tisztasága, önzetlenség és bátor szeretet nélkül odavan a keresztyének sajátossága.

Az ökumenikus mozgalomban gyakran félrevezetnek az ilyen áramlatok. Sokféle témáról beszélünk, miközben elfeledkezünk identitásunk lényegi eleméről: abban a bizonyosságban éljük az anamnézist, hogy erőnk nem a saját elképzeléseinkből és döntéseinkből származik, hanem abból, ahogyan Isten működik bennünk és az egyházban. A gondolkodás, az élet megváltozása, az Isten felé fordulás ama páratlan és örök példa szerinti megújulást jelent, amelyet a megfeszített és feltámadt Úr hagyott ránk. Amikor programjainkról döntünk, a kiindulópont, az állandó vonatkoztatási pont nem lehet más mint az anamnézis, Isten e világ iránti szeretetének betetőzése. Ennek minden következményével együtt való megtapasztalása az Egyháznak, az Ő misztikus Testének élő sejtjeivé tesz bennünket. Ez különböztet meg minden más emberi csoportosulástól és szervezettől, ez tart vissza mindenféle veszélyes keveredéstől.

7. *Az anamnézis nem egyszerűen csak utalás a múltra.* Jelenvalóvá teszi a múltat és a jövőt. Visszatérés tudatosságunk középpontjába, az Ő munkájához, "aki volt, aki van, és aki eljövendő" (Jel 1,8), az Örökkévaló és Időtlen. Így az anamnézis felülmúlja a teremtett idő klasszikus kategóriáit. "Mert valahányszor eszitek e kenyeret, és isszátok e poharat, az Úr halálát hirdessétek, amíg eljön" (1Kor 11,26). "Megemlékezvén... második dicsőséges eljövételéről!" (Aranyszájú Szent János liturgiája). Távlatot nyit az

eszkata, a jövődők felé. Az Eucharishtiában a jövendő eseményeket "már beteljesedettnek" nevezzük. Mivel Krisztus "az áldozó és az áldozat", "tér és idő és a teremtett dolgok jellemzői felett van" (Alexandriai Kelemen). Megnyitja lelkünket a világ vege iránt, amikor minden dolog Krisztusban egybefoglal mindene- ket (Ef 1,9-12).

8. Így az anamnézis a doxológia forrásává válik minden csoda iránt, amelyet a szeretet Istene tett a világ története folyamán, a hálaadás forrásává "ki-mondhatatlan ajándékáért" (2Kor 9,15), az öröm és a magasztalás forrásává, amikor részesülünk a szentek ünneplésében és diadalában, azokéban, akik egész lényükkel átérték az anamnézist. Az anamnézis megvilágosodáshoz vezet, úgy, hogy tisztelettel és őszinte szeretettel állhatunk minden személy, minden nép és az egész világ elé. Ellenállóvá tesz a jelennel szemben és reménykedővé a jövő iránt, arra indít, hogy nézünk szembe az elénk kerülő kihívásokkal.

Így az anamnézis megújulássá lesz, nyitottá teszi létünket a tér és az idő iránt. A történelem és a teremtett világ középpontjába helyez - úgy hogy valóban ökumenikussá, kortársá és egyetemessé legyünk.

Fordította: Szentpétery Péter

+ Az EVT eddigi nagygyűléseinek témái

1. Amszterdam, 1948: Az ember rendtelensége és Isten rendje
2. Evanston, 1954: Krisztus - a világ reménysége
3. Új-Delhi, 1961: Jézus Krisztus - a világ világossága
4. Uppsala, 1968: Íme, én mindent újjá teszek!
5. Nairobi, 1975: Jézus Krisztus felszabadít és egyesít
6. Vancouver, 1983: Jézus Krisztus - a világ élete
7. Canberra, 1991: Jöjj, Szentlélek, újítsd meg az egész teremtettséget!

Jónás

Miután Jónás megmenekült a háborgó tenger hullámaintól, és már a cethal is kiköpte, elindult végre Ninivébe. Az Úr igéje újra szólt hozzá, s most már nem akart elfutni előle. Megértette, hogy szent feladata van, az Úr adta azt neki, hát nem halogathatja tovább. Ismerte Ninivét, hiszen ő is ott élt. Látta és hallotta a niniveiek gonosz tetteit, látta istentelen életüket, és mindig is próbált beszélni hozzájuk, de talán túl magasan volt a szószéke, hangja nem hallatszott el onnan az embereig. Ám most új erővel kezdheti újra, most elérkezett végre az ő ideje. Ha foganatja nem is lett eddig szavainak az emberek lelkében, de Isten elhatározta végre, hogy elsöpri a föld színéről ezt a gonosz várost a gonosz emberekkel együtt.

Negyven nap – hirdette most már az utcákon és a házakban –, *negyven nap és vége az engedetlenségnek!* *Negyven nap* – kiáltotta diadalmasan az emberek fülébe – és *elpusztul Ninve!*

És az emberek szíve megnyílt, beengedték házaikba és lelkükbe az Úr igéjét. Csönd lett

Ninivében, néma csönd, s a csöndben az emberek az Úrral beszélgettek. Nem úgy Jónás! Ő egyedül maradt. Ő nem akarta a csendet, mert meghallotta volna benne az Úr hangját.

Fölment hát a szószékére, mely elég távol és elég magasan volt az emberektől, onnan figyelte a némán vezeklő Ninivét, és rosszat sejtett. Nem lehet, hogy ez a gonosz város ne pusztuljon el a gonosz emberekkel együtt, akik semmibe vették eddig az Urat! Persze a bajban rögtön meghallgatták, rögtön hozzá fordultak, de mi lesz holnap, holnapután vagy egy hét múlva?! *Pusztítsd el őket a föld színéről, mert megérdemlik!*

Jónás nem akarta meghallani az Úr választ. Ninive pedig nem pusztult el.

Jónás hangja nem jutott el többé az embereig, mert a szószéke még távolabb és még magasabbra került tőlük, ő pedig nem ment többé közejük. Nem akart az Úrral találkozni...

Sánta Anikó

F I G Y E L Ő

Harmati Béla

A REFORMÁCIÓ GLOBALITÁSA

Ünneplő Gyülekezet! Kedves Testvéreim!

Minden nyelvben, minden kulturális összefüggésben hibának számít, ha valaki idegen szóval fejezi ki azt, amire sajátja is van. Így ma este meg kell magyaráznom, miért használom a reformáció "globalitása" kifejezést a magyar "egyetemeség" helyett. Nem számít ugyanis stílusterésnek, ha az idegenből kölcsönzött fogalom a maga első hallásakor képzettársításra sarkall, és segít megérteni a mondanivalót.

Mai köznyelvünk ugyanis más nemzetekéhez hasonlóan előszeretettel alkalmazza a "globalitás", a "globalizáció" fogalmát, és ez a fogalom azt akarja kifejezni, hogy lejárt a nemzeti-területi-országos "bezárkózás" ideje, és a tömegtájékoztató révén "globális falu" lett a világ, mert egyrészt bármelyik "faluvégén" történjék valami, azonnal tudnak róla mindenütt, másrészt pedig a gazdasági-politikai-kulturális összefüggések révén nem tudjuk kivonni magunkat abból a folyamatból, amelyik kedvező és kedvezőtlen, jó vagy rossz irányba, de mindenképpen befolyásol minket. Az Úr 1998. esztendejében, a reformáció emlékűnnepén, készülve Krisztus Urunk 2000. születésnapját ünnepelni és magyarországi egyházaink ezredik évfordulója küszöbén érdemes elidőznünk annak megvizsgálásánál, hogyan és mennyire "globális", azaz egyetemes a 481 éves reformáció. Kapcsolódjon ehhez a végiggondoláshoz a globalizáció mögött meghúzódó "glóbusz", azaz a földgolyó képe, mint a mi földünk, az egész lakott föld, azaz az "ökumené". Mindenképpen el kell jutnunk oda, hogy a magunk személye ne kívülről szemlélődő megfigyelő legyen, hanem beleérezzük magunkat abba az egyetemes folyamatba, amelyikből magunkat itt Budapesten, a Kárpát-medencében, Európa közepén úgysem tudjuk tartósan kivonni.

1. A "globális falu", ahol élünk

Az Egyesült Nemzetek egyik kiadványának szemléletes képe szerint világunk a következőképpen írható le, ha a Föld lakosságát száz emberre vetítve, mindennapi fogalmaink számára könnyebben elképzelhető módon áll előtünk a "globális falu":

Száz ember közül 57 lenne ázsiai, 21 európai, 14 Észak- és Dél-Amerika lakója, 8 pedig afrikai. 70 lenne a

nem-fehérek és 30 a fehérek száma. 80 embernek a szából nem lenne megfelelő otthona, lakása vagy háza, 70 lenne az írni-olvasni nem tudók száma és 50 személy lenne rosszul táplált. Ezen falu gazdaságának, vagyonának 50 százaléka, tehát a fele 6 személy kezében lenne, és ezek mind az Amerikai Egyesült Államok polgárai lennének. A száz személyből ebben a "globális faluban" csak egyetlen egynek lenne egyetemi végzettsége.

Micsoda megdöbbentő arányszámok! Része vagyunk ennek a közösségnek, beleszámítottak minket is. Úgy is benne vagyunk, hogy az írni-olvasni nem tudók vagy a rosszul tápláltak közöttünk, hazánkban is megtalálhatóak. Vallási szempontból most csak egy számot emelek ki a statisztikából. A száz lakóra arányosított "globális falu" csak 30 %-ban keresztyén, tehát kevesebb mint egyharmada.

Lehetne tovább osztanunk és szoroznunk és megpróbálni a különböző egyházak arányait is szemléltetni, vagy a hetvenből a világvallások, mint az iszlám, a buddhizmus és mások nagyságára következtetni.

A "globális falu" számunkra most mégis legfontosabb jellemzője, hogy mindegyik lakos vallásos. Hogyan - kérdezhetjük azonnal -, hát hova számítanak akkor az ún. vallástalanok vagy ateisták?

Vallásszociológusok, történészek, néprajzosok vizsgálata szerint eddig még nem találtak emberi kultúrát vallás, kultusz, valamiféle istenkeresés nélkül. Megegyezik ez azzal a teológiai tétellel, hogy az ember alapvetően mint humánus, "homo religiosus", azaz vallásos lény, de igen sokféle vallás létezik. Most nem csak arra gondolok, hogy a korábbi szocialista időben sokan azt gondolták, kevés a vallásosság és visszaszorulnak az egyházak, ma pedig Magyarországon mintha túl sok volna. Hiszen 75-80 bejegyzett egyház, felekezet, vallási közösség van ma hazánkban, és közöttük sok a furcsa, így például a "Tan Kapuja Buddhista Egyház" vagy az "Idegen, Fejlettebb Intelligenciában Hívók Közössége Egyház".

A felmérések szerint a magukat vallásosnak mondó emberek között többség a "maga módján vallásos", és nem az egyháza szerint. Olyan jelenségek mutatkoznak nálunk is, mint Amerikában, ahol a vallásszociológia "shopping religion", azaz "bevásárló-vallásosság" névvel illeti azt a magatartást, amikor az ember gondolatban

ugyanazt teszi a vallások kínálata között, mint a nagy bevásárlóközpontokban. Megy a vevő a bevásárlóköcsijával és végigpásztázza az árukat, megragad egy kis csillagjóst, indiai misztikát, csatlakozik egyik vagy másik guru érdekesnek tűnő tanításához és mindezeket vegyíti a maga tradicionális keresztyénségének maradék elemeivel. Vallásos, de a maga módján.

Ebben a vallásos helyzetben szólal meg Isten igéje, van szerepe a reformáció üzenetének. Nincs "vallástalan" köztünk, csak "más vallású".

2. A reformáció globalitása

Egy rövid előadás keretében nem tudom a reformáció összes összefüggéseit vizsgálni. Témánk számára azt látom fontosnak, hogy megfigyeljük, a reformátorok Isten teljességét, üzenete egyetemességét hirdették meg a "solus Christus, sola Scriptura, sola gratia, sola fides", azaz "egyedül Krisztus, egyedül a Szentírás, egyedül a kegyelem, egyedül a hit" hangsúlyával. Nem új egyházat akartak létrehozni, hanem az egyetemes, apostoli, globális egyházat megújítani.

Ezzel kapcsolatban kell megjegyeznünk: a reformáció egyházi Magyarországon történetüket nem 1517-től számolják, hanem egyetemes összefüggésben Jézus Krisztustól és az apostoloktól, tehát kerekén kétezer évvel ezelőtről, hazánkban pedig kerek ezer évet valunk magunkénak.

Tehát a reformáció egyházi a Kárpát-medencében felvállalják a pannonhalmi iskolát, szentéletű királyainkat, középkori kódexeinket, a lovagrendek építette erdélyi erődtemplomokat és a Corvinákat.

Globális múltunkból következően egész országra néző, ökumenikus és világtávlatú feladatok előtt állunk. Küzdenünk kell a konfesszionális bezárkózás ellen! Sokfelé kísért még a liturgiába és a templomok hívős mélyébe húzódó, a szocializmus ideológiai környezetében megszokott és sorsunkként kiosztott egyedüllét, félelem és kisebbségi érzés, ahogyan *Németh László* olyan szemléletesen kifejezte, a kisebbségi kór, a "morbus minoritatis". Magam lennék csupán magamnak, mint egyház, mint gyülekezet, mint hívő? A reformáció ökumenikus, globális esemény, a teljes Krisztus, a teljes Írás a teljes világot szólítja meg.

A római katolikus egyház számára a reformáció a II. Vatikáni Zsinat során érkezett el. Gondoljuk csak végig, előtte számukra tilos volt az ökumené, nem volt szabad a katolikusoknak belépnie protestáns templomba. Néhány száz évvel a reformáció után Rómában jobban középbe került a Szentírás, anyanyelven szólalt meg a liturgia. Lehet, hogy most a protestáns emlékezők gyülekezetében valaki azt veti ellenemre, hát azért még a római katolikus egyházban nem mindent valósítottak meg a reformáció bibliai üzenetéből. Erre az a válaszom, hogy nézünk szét először a magunk házatáján, vajon mennyire élnek benne gyülekezeteink és híveink igazán a reformáció éltető erejének krisztusi erőterében. Ugye, hogy van még nálunk is pótolnivaló?

3. Egyházaink jelenlegi helyzetének felmérése

Befejezésül néhány szót szólnunk kell arról, mit jelent a gyakorlatban a reformáció globalitása gyülekezeteink számára.

Azzal a közkeletű megjegyzéssel kezdem, amit sokszor hallunk, hogy az ifjúság az egyház jövője, a jövő az ifjúság. Valóban így van ez a generációk sorában. Mégis képviselnünk kell azonban az előzők alapján azt az igazságot, hogy nem az ifjúság, a fiatalok jelentik az egyház jövőjét önmagukban. Jézus Krisztus egyedül, az evangélium hite és az iránta való engedelmség teremti az egyház jövőjét.

Hadd szóljak ma este azokhoz, akik itt az idősebb nemzedékekhez tartoznak. Emeljétek fel fejetekeket, testvérek, Krisztusnak szüksége van az idősekre. Amikor a Szovjetunióban az európai részen lévő protestáns és zömében németajkú gyülekezeteket Kazahsztánba és Szibériába telepítették, a gyülekezetek, az egyház, a Krisztus ügye az idősekre maradt. "Bábuskák" írták kézzel az énekeskönyveket és az igeújítványokat emlékezetből. Tilos volt a keresztelés, a hitoktatás, a gyülekezethez tartozás tizenhét évig, a nagykorúságig. Mégis megmaradtak ezek a gyülekezetek, gyarapodtak az ifjúság "hivatalos" részvétele nélkül.

Vajon mi, mai idősebb magyar nemzedékek, mit adunk át értéként, hitként, szeretetként, reménységként az utánunk jövőeknek? Magyar társadalmunk egyik végzete, hogy szakadék tátong fiatalok és idősek között. Mit teszünk, idősebbek, azért, hogy szót értsünk a fiatalokkal és meghallgassuk őket?

Kérdezem a köztünk lévő fiatalokat! Testvéreim, hogyan tekintetek azokra a hagyományokra, amelyeket szüleitektől és nagyszüleitektől kaptok? Megpróbáltátok-e a magatok számára, a magatok nyelvén újrafogalmazni mindazt, amit a reformáció hirdet?

Egy másik példa: Sokszor és sokfelé az a vélemény, hogy a tömegek, a vagyon az egyház hatalmát jelentik. A jövőnk is a számaránytól, a nagyságrendektől, az intézmények sokaságától függ talán? Természetes, hogy nagyszerű, ha van templomunk, ha vannak iskoláink, kórházaink, diakóniai intézményeink, gyarapodó vagyonunk. Az egyházaknak, a gyülekezeteknek azonban nemcsak az a helyzet jelent fejtörést, problémát, ha nincs semmink. Az is lehet kísértés, ha birtokolunk. A "van" gyülekezeteket megosztó árnya érte el sok városunkat és falunkat, ahol az államosított egyházi ingatlanok visszadása kapcsán hirtelen vagyonos lett a gyülekezet. Megoszlik a presbitérium és a hívek véleménye, mit is csináljunk a visszakapott ingatlannal vagy pénzzel. Iskola vagy inkább szeretetotthon, mi legyen a prioritás és hogyan? Hányszor kell püspökként békéltetni a vagyon miatt szembekerült egyházközi csoportokat!

A reformáció globalitása azt jelenti, hogy nem a tömegek, nem az anyagi értékek jelentik az egyház kincsét. A sajátos egyházi kincs, a "proprium", ahogyan a régiek mondták, az evangélium.

Reformáció napján abba a krisztusi áramkörbe kapcsolódhatunk bele, amelyik átfogja az egész világot és az Istenhez történő megtérésre hív minden embert. Aki pedig közelebb került Isten Krisztusban megjelent kegyelméhez, az közelebb kerül embertársához. A világ mint globális falu várja szavunk és cselekedetünk. Megjelent az Isten üdvözítő kegyelme, hirdették az apostolok és reformátorok, és "tua res agitur", a mi dolgunk, hogy közvetítői legyünk Isten szavának és akaratának!

(Elhangzott az Országos Reformációi Emlékkünnepélyen 1998. október 31-én.)

AZ ISTEN-KÉRDÉS RENESZÁNSZA A JELENKORI FILOZÓFIÁBAN

"A keresztény filozófia fából vaskarika és félreértés. Gondolkodva kérdezőn persze földolgozhatjuk a magunk számára a keresztény tapasztalat, azaz a hit világát. Ez a teológia. Hogy a teológia nyerhet valamit, ha a filozófia segítségével úgymond felfrissítik vagy netán főváltják vele, hogy ily módon a kor izlésének megfelelőbbé tegyék, erre a kártékony gondolatra viszont csak olyan korok jutnak, melyek nem hisznek többé a teológia feladatának igazi nagyságában." (Heidegger)¹

"PHILOSOPHOR NECESSE EST"

Érthető szorongással fogtam bele e munkába. A filozófia nemcsak, hogy nem szakmám, hanem azt is tapasztalom, hogy minél többet próbálok megtudni, annál ostobábbnak, felkészületlenebbnek érzem magam. Erről egy történet jut eszembe. Egy kedves barátom gyermekként élte meg családjá kitelepítését. Mesélte, hogy esténként, a klasszikus műveltségű nagynénjük maga köré gyűjtötte az aprónépet, és felolvasott nekik. Görögül, az *Iliásból*. Ők persze egy darabig túrték a megpróbáltatást, majd panaszkodni kezdtek: "Egy szót sem értünk az egészből!" A nagynéni válasza mindent elsöprően következetes volt: "Nem baj, de szép!" Néha én is ezt érzem egy-egy bölcséleti mű olvasása közben.

Miért merészelek mégis becsámpázni a minden tudományok anyjának felségterületére? Mert ember vagyok. És ha hajózni muszáj, akkor gondolkodni méginkább. Másfelől teológus is vagyok. Saját szakmám gyakorlásának pedig vannak alapvető feltételei. Minden teológiai kijelentés előfeltételezi Istent. A liturgia, a lelkipáztorkodás, a prédikáció, és minden, ami a teológia területére tartozik, bár él a tudományok egyetemes érvényű eredményeivel, mégis, amennyiben teológia kíván maradni, csak Isten vonatkozásában lehet

érvényes. Az viszont köztudott, hogy már Isten pusztá léte sem evidencia sokak számára. Ha tehát azt szeretném, hogy munkám értelmezhető legyen, tisztáznom kell a teológiai beszédnek az alapjait, a létjogosultságát. Az Isten-kérdés - amennyiben ez a bölcsélet, vagy a természettudományok területén fölvetődik -, eképp a teológust is érinti. Márpedig úgy látom, hogy ez a kérdés igencsak napirenden van. Nem intézhetem hát el egy kegyes vállrándítással, mintha azt mondanám: *a péknek sem kell ideológia a kenyérsütéshez, hiszen a pék munkájára mindenkinek szüksége van. Ha nem akarnak éhenhalni, úgyis bejönnek.* Éppenséggel az is megtörténhet, hogy az emberek hozzájutnak a mindennapi kenyerekhez máshol, és köszönik szépen, nem tartanak igényt a teológus (lelkész, egyház) munkájára. Amíg mi húzzuk a harangot, a vonat szép csendesesen elsuhán mellettünk. Ez a folyamat már régen elkezdődött. Most azonban ezt is mondhatjuk: *lám-lám, bár az emberiség nagymértékben szekularizálódott, a vallás alapvető kérdéseitől - úgy tűnik - mégsem tud megszabadulni. Csak lehet valami ebben a fránya teológiában.* Meggyőződésem, hogy kinek-kinek bőségesen akad érdeklődésre számot tartó mondandója a másik számára. Erre teszek a magam részéről egy szerény kísérletet.

A FILOZÓFIA RENESZÁNSZA A JELENKORI PEDAGÓGIÁBAN

Amennyire fellengzősnek tűnik dolgozatom címe, legalább annyira fellengzős a fenti alcím. Ezért mindjárt az elején szeretném leszögezni, hogy tisztában vagyok ismereteim meglehetősen hézagos és töredékes voltával. Nem gondolom magamat hüvelykujjnak a nagy szellemi történések ütőerén, csupán néhány elkapott gondolatot, személyes élményt kívánok megosztani a magam szubjektív és önkényes válogatásában, értelmezésében.

Az *Új Pedagógiai Szemle* 1997/12. száma nagy terjedelemben, több írásban is foglalkozott a filozófiaoktatás általános iskolai bevezetésének kérdésével. A lap 1998. júniusi számában ismét visszatértek erre a témára. Öt jelentős tudós személyiséggel, köztük *Heller Ágnessel és Vajda Mihállyal* folytatott kerekasztal-beszélgetés során egyetértettek abban, hogy szükség volna olyan átfogó gondolkodási készség kialakítására, amely segíti a gyermekeket az önmagukkal és a világgal kapcsolatos ismeretek, tapasztalatok reflektív feldolgozásában. A filozófia, mint új tantárgy bevezetése viszont csak egy plusz terhet jelentene az egymástól amúgyis elhatárolt műveltségi blokkok oktatása mellett. A tapasztalat ugyanis sajnos azt mutatja, hogy nem bővelkedik társadalmunk önálló gondolatalkotásra kész, inspiráló pedagógus-egyénségekben. Az említett kerekasztal-beszélgetés vezetője, *Kiss László*, a gyerekeknek az élet nagy kérdései iránti érdeklődését néhány általa tartott

¹ Heidegger, Martin - Bevezetés a metafizikába (IKON Kiadó 1995. Fordította: Vajda Mihály) 6.o.

A dolgozat a Magyar Tudomány Napján, 1998. novemberében a Nyíregyházi Főiskolán elhangzott azonos című előadás átirata. (A téma iránt érdeklődőknek: 1. Mezei Balázs hívta fel rá a figyelmet azóta, hogy "a kortárs tudományos vallásfilozófia egyik legerőteljesebb irányzata az, melyet "református ismeretelméletnek" neveznek, s amely Alvin Plantinga nevéhez kötődik... míg Swinburne a tudományos teizmus egyik legnagyobb hatású képviselője." (Plantinga művei még nem olvashatók magyar nyelven.) 2. Az utóbbi két évtizedben élénk vita tárgyát képezi az ún. „entropikus elv”, amely a tudományos kozmológiában egy afféle új (negatív) kopernikuszi fordulathoz tekinthető. A mai magyar tudományos életben Székely László: Az emberarcú kozmosz (Áron Kiadó, Budapest, 1997) című könyve áll a figyelem középpontjában. A szerző legjelentősebb vitapartnere Szegedi Péter. A kettejük közt folyó vita (recenzió és viszontválasz) a BUKSZ című folyóiratban figyelemmel kísérhető. 3. Megemlítenéd még Wolfgang Rod, az innsbrucki egyetem professzorának neve, akinek néhány műve az utóbbi időben magyarul is megjelent. A témához kapcsolódóan érdekes lehet "Der Gott der reinen Vernunft" című munkája. Erre Nyizsnyánszki Ferenc hívta fel a figyelmet. Köszönettel tartozom még Béres Tamásnak, aki dolgozatom kéziratát elolvasta, és értékes észrevételekkel szolgált.

óráról készült feljegyzéssel illusztrálta. Meglepő-e, ha azt tapasztaljuk, hogy előbb-utóbb, így vagy úgy, de az Isten-kérdés is szóba került?² Schüttler Tamás főszerkesztő a beszélgetés bevezetőjében utalt rá, hogy az ilyen jellegű kísérletek során derül ki: valami hiányzik az iskolából. "Mert egyelőre sok-sok különálló tantárgyi ismeretet tanulnak meg, de mindezek nem állnak össze egy egységes világmagyarázó elvvé."

ATEIZMUS? MI AZ?

Nem minden ember istenhívő. Ám hogy az ateizmus a vallásossággal egyidejű jelenség, arról a 14. zsoltár kezdősora is tanúskodik: "Azt gondolja magában a bolond, hogy nincs Isten." Igaz, ez etikai értékítéletként szólal meg, ami kiderül a folytatásból is: "Romlottak, utálatosak útjaik". Persze ateizmus alatt a történelem során sok mindent érthettek már. Ateizmus vádjával ítélték el Szókratészt, jöllehet éppen az igazi istenszeme megfogalmazásán fáradozott. Ugyancsak ateistákként ítélték el az első keresztyéneket, amiért nem voltak hajlandók résztvenni a hivatalos római császárkultuszban. Vallásosság és ateizmus értelme tehát attól függ, ki mit nevez istennek, milyen fogalmat alkot róla.

Ma egyszerűbb a képlet. Nem arról van szó, hogy kicsoda az Isten, milyen erkölcsi konzekvenciái vannak a benne való hitnek, melyik az igaz vallás, hanem ontológiailag fogalmazódik meg a kérdés: létezik-e teremtője, fenntartója, beteljesítője a mindenségnek, vagy sem. Másképp szólva: az ember, ez az önmagára és környezetére intelligensen reflektálni képes lény, rémisztően magányos és kiszolgáltatott lakója-e egy számára ellenséges, idegen, esetleges és bumfordian ostoba anyag-világnak, vagy pedig teljes egzisztenciánk - beleértve biológiai, pszichikai és pneumatikus funkcióinkat is - természetűen és logikusan ágyazódik bele az univerzum egészébe?³

Érezhetően manipulatív a kérdés illetően átfogalmazása. Azt sugallja, hogy az Isten léte kérdésére értelmetlen a tagadólagos válasz. Senki sem vallja be szívesen, hogy céltalan az élete. Ez persze csupán pragmatikus szempont, érvelésnek nem nevezhető. Ennél azonban többről is szó van. Paul Tillich szerint: "létezik-e Isten, vagy nem, ez olyan vita, amelyben egyik oldalon sincs az igazság: mert a kérdés maga hamis és téves..."⁴ Ugyanezt a gondolatot már Hegel is fölvetette: "...nincs világ, ilyesminek feltevését az emberek könnyen egészen lehetetlennek tartják, vagy legalábbis sokkal kevésbé lehetségesnek, mint azt, hogy valakinek eszébe juthatna, hogy nincs Isten. Az emberek könnyebben hiszik, s ez nem válik nagyon becsületükre, hogy egy rendszer Isten tagadja, mint azt, hogy a világot tagadja: sokkal érthetőbbnek találják Isten tagadását, mint a világot."⁵ Mezei Balázs szerint: "...Isten nem egy dolog a sok közül, hogy léte a dolgok létehez hasonlóan fel-

elvethető lenne..."⁶ Heller Ágnes még markánsabban fogalmaz: "Egyedül Isten (a nem-teremtett, tisztán spirituális szubsztancia) létezése szükségszerű. A többi szubsztancia éppúgy nem is létezhetne."⁷

ÁLLÓHÁBORÚ - MUNÍCIÓ NÉLKÜL...

A Tillich által "mélység dimenziójának" nevezett tényező elvesztéséért - tehát az Isten léte kérdésének pusztá kétéselyessé válásáért sokan - köztük maga Tillich is - az egyházat, a teológiát teszik felelőssé. Kétségtelen, hogy a teológiai gondolkodás belterjessé válása, a szimbólumokat és metaforákat az immanens valóság részévé redukáló, ennél fogva a gondolkodó embert *sacrificium intellectus*-ra kényszerítő fundamentalizmus, másrésről pedig a modern világkép abszolutizálását hallgatólagosan legitimáló, defenzív apologetikai stratégiát folytató teológiai liberalizmus nagyban felelős azért, hogy a vallás elszigetelt jelenséggé züllött, az ateizmus és istenhit pedig merőben kulturális meghatározottság függvényévé vált. Némi képzavar árán azt kell mondanom, hogy ezt a falat két oldalról építették.

A jelenség egyik jólismert és sokat emlegetett tünete volt, amikor századunk meghatározó jelentőségű protestáns teológusa, Karl Barth kérelmelhetetlen nem-et mondott kollégája, tanítványa, Emil Brunner természetes istenismerettel kapcsolatos fölvetésére.⁸ A másik oldalról a természettudományos világképre apelláló politikai ateizmus fáradozott azon, hogy a vallásos istenhit a primitívség és a nyomor, a proletariátus kizsákmányolása és az emberiség történelmi elidegenedésének kísérő jelenségeként értelmezhesse. Lenin, a Munkásnők I. Összorosországi Kongresszusán 1918. november 19-én tartott beszédében világosan leszögezte: "A vallásos előítéletek legmélyebb forrása a nyomor és a tudatlanság: ezek ellen a bajok ellen kell nekünk harcolnunk."⁹ Mint történelmileg bebizonyosodott, a harc nem vezetett eredményre. Annyit azért sikerült elérni, hogy az egyház évtizedekre bezárkózott a templomok falai közé, és örült, hogy ott legalább valamelyest békén hagyják. Misszionáló, offenzív karakterét szinte teljesen elveszítette. A nyomor és tudatlanság viszont megmaradt, sőt rafinált, új köntösöket talál magának. Mindazonáltal a marxizmus-leninizmus, mint ideológia, eredeti szándékát tekintve, mégis az emberiség - mind ez ideig - legátfogóbb kísérlete volt arra, hogy leküzdje egyetemes problémáit: elidegenedettséget, szorongását, a történelemben tapasztalható kizökkenetséget, az igazságtalanságot. Ezen eszmerendszer történelmi kudarca feletti kárörömről tehát semmi okunk. Arra viszont szinte kötelez, hogy felismerjük benne saját kudarcunkat, megtanuljuk belőle, hogy az egyetemes rossz sokkal mélyebben befészkelte magát az emberbe annál, mintsem történelmi messianizmusok és világalakító eszmék segítségével lenne leküzdhető.¹⁰

Szűklátókörűség volna azonban azt gondolni, hogy a modern ateizmus kialakulása csupán politikai-ideológiai

² Kiss László: Rendhagyó filozófiaórák (32. o.) "Az iskolának csak felesleges dolgokat szabadna tanítania" - Kerekasztal-beszélgetés a filozófia tanításáról (45. o.) In: Új Pedagógiai Szemle 1998/6

³ Hasonló kérdést fogalmaz meg Hankiss Elemér "Az emberi kaland" című könyvében. (Helikon Kiadó 1997)

⁴ Tillich, Paul - Az elveszített dimenzió (idézet Takácsné Kovácsné Zselma kézirat fordításából)

⁵ Hegel, Georg Wilhelm Friedrich - A filozófiai tudományok enciklopédiájának alapvonalai Első rész: A logika (Akadémiai Kiadó, Bp. 1979. Fordította: Szemere Samu) 112. o.

⁶ Mezei Balázs - Zárójelbe tett Isten (Osiris Kiadó Budapest, 1997) 18. o.

⁷ Heller Ágnes - Leibniz egzisztenciális metafizikája (Kossuth Könyvkiadó 1995) 35. o.

⁸ Zahmt, Heinz - Az Isten-kérdés (Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya Budapest, 1997) 54-68. o.

⁹ Marx/Engels/Lenin A vallásról (Kossuth Könyvkiadó 1975) 472. o.

¹⁰ Popper, Karl Raimund - A historicizmus nyomorúsága (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989) e témában alapmű.

jelenség, mely kizárólag a korábbi szocialista országok lakói közt nevezhető általánosnak. Nyugaton is tapasztalható, hogy az emberek jelentős hányada fordult el végérvényesen Istentől, és az ún. "evangéliumi megtérők" több, mint 90%-a azok közül kerül ki, akik korábban már valamilyen kapcsolatot tartottak az egyházzal. *Don Cupitt*, cambridge-i filozófiaprofesszor a vallástól történő, a hatvanas években robbanásszerűen jelentkező elfordulásnak három főbb okát vázolja fel: 1. A gyarmati rendszer felszámolása után jelentős népvándorlás kezdődött, amely elősegítette a különböző kultúrák keveredését. Kiderült, hogy a vallás ebben a helyzetben nem béketeremtő, hanem konfliktusokat kielező tényező. 2. A tömegkommunikáció forradalma új mítoszokat teremtett: "egykor az Egyház plántált egy elképzelt világot az emberek agyába, most pedig a média teszi ezt szentjeikkel, a hírességekkel." 3. A tudományok és a technika fejlődésének horizontján "a vallás egyre inkább afféle zavaró, ódon maradványnak tűnik"¹¹ Nincs okunk kétségbevonni a szerző elemzésének helytálló voltát. Ebből azonban annyi egészen bizonyosan megállapítható, hogy az isteneszme korábban magától értetődőnek vett feltételezése, és az erre alapozott vallásosság igencsak gyenge lábakon állt.

EGZISZTENCIA, VAGY INTELEKTUS?

Bultmann mitológiátlanítási programjával kapcsolatos gondolataimat azzal zártam, hogy a hit, mint egzisztenciális elkötelezettség nem értelmi aktusból jön létre.¹² Most e kijelentés dialektikus ellenpárját szeretném felvillantani. Nevezetesen azt a gondolatot, amelyre Pál apostol, a természeti teológia locus classicusában is utal: "Isten ugyanis haragját nyilatkoztatja ki a mennyből az emberek minden hitetlensége és gonoszsága ellen, azok ellen, akik gonoszságukkal feltartóztatják az igazságot. Mert ami megismerhető az Istenből, az nyilvánvaló előttük, mivel Isten nyilvánvalóvá tette számukra. Ami ugyanis nem látható belőle: az ő örök hatalma és istensége, az a világ teremtésétől fogva alkotásainak értelmes vizsgálata révén meglátható."¹³

A fentebb vázolt helyzetnek köszönhetően, a köznapi gondolkodásban mindmáig masszívan tartja magát az a nézet, miszerint az Isten-kérdés az intellektus számára hozzáférhetetlen. Vulgáris megfogalmazásban: sem a hívő nem tudja bebizonyítani, hogy van Isten, sem az ateista azt, hogy nincs. Pedig az elmúlt 20-30 esztendőben komoly, magas színvonalú vita lángolt fel angol nyelvterületen, Isten létét illetően.¹⁴ *Richard Swinburne*, oxfordi filozófiaprofesszor a hetvenes évek elejétől foglalkozik vallási témákkal. *Is there a God?* című könyve 1996-ban jelent meg. Idén magyar nyelven is kezünkbe vehettük. E művében a szigorú értelemben vett tudományosság kritériumainak megfelelően érvel amellett, hogy "a teizmus nagyon egyszerű elmélet", amely a világban fellelhető számos törvényszerűség és jelenség végső magyarázataként szolgálhat.¹⁵ Módszerét ahhoz lehetne hasonlítani, mint

amikor természettudósok, mérési eredményeik elemzésekor kénytelenek voltak feltételezni valamely égitest, vagy részecske létezését, amelyeket később valóban fel is fedeztek.¹⁶ Swinburne, a világ és benne az ember életére vonatkozó törvényszerűségek magyarázata mellett kitér a teodicea örök problémájára is. Könyve utolsó szakaszában pedig a vallási tapasztalatok viszonylagos megbízhatósága mellett érvel, azaz állítja, hogy ezeket sem lehet, csupán mint irracionális jelenségeket, egyszerűen alábecsülni.

A magyar kiadáshoz Mezei Balázs írt utószót Swinburne és a teizmus filozófiája címmel. Ebben így összegzi Swinburne következtetéseit: "Isten léte határozottan valószínűbb, mint nem léte. Mivel azonban a természettudományos ismeretek mögött meghúzódó hipotézisek ugyancsak valószínűségi alapon állnak, (mint például az evolúciós elmélet, vagy a modern fizikai elméletek), Isten léte, mint valószínű elmélet ugyanolyan kötelezettséget ró a tudós személyre, mint a többi átfogó tudományos elmélet: súlyos hiba nélkül nem lehet figyelmen kívül hagyni."¹⁷ Swinburne érvelése természetesen több ponton is támadható, s erre kritikájában Mezei Balázs is kitér. Maga a szándék azonban figyelemre méltó. Főként teológusok számára nem megkerülhető a probléma, hogy szembenézzenek szakterületük alapkérdésének tisztázásával. Ide vág az a gondolat, amelyet az utószó szerzője idéz, Swinburne 1992-ben megjelent, A teizmus koherenciája c. művéből: "Korunk egyik szellemi tragédiája, hogy míg a filozófia az angol nyelvű országokban az érvelés és a világos gondolkodás magas mércéit fejlesztette ki, a teológiai gondolkodást továbbra is az egzisztencializmus kontinentális filozófiája befolyásolta, melyre minden jelentős érdeme ellenére az érvelés igencsak laza és rendetlen stílusa jellemző. Ha az érvelésnek van helye a teológiában, az átfogó teológia világos és szigorú érvelésre szorul."¹⁸

PROTOTEOLÓGIA ÉS VALLÁSBÖLCSELET

Mezei Balázs 1997-ben megjelent, Zárójelbe tett Isten c. könyvében *Edmund Husserl* fenomenológiai módszeréhez visszanyúlva próbál felvázolni egy ún. prototeológiát, amely a különféle konfesszionális rendszerektől függetlenül kívánja megragadni az abszolútum eszméjét, a közös alapot. Művében többször is idézi Husserl egyik lábjegyzetben megfogalmazott gondolatát: "Isten eszméje az ismeretelméleti megfontolásokban fellépő szükségszerű határfogalom, illetve elengedhetetlen indexe bizonyos határfogalmak megalkotásának, melyeket még a filozófáló ateista sem kerülhet meg."¹⁹ Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy ez Husserl-nél sem "egyszerűen ismeretelméleti határfogalom, hanem gyakorlati motívum: a jó

¹⁶ A Neptunusz például a Szaturnusz mozgására gyakorolt gravitációs hatása révén észlelték először, jóllehet nem volt látható. Másik példa: Wolfgang Pauli, osztrák elméleti fizikus 1932-ben az ún. béta-bomlás megfigyelésekor (egy neutron bomlik egy protonra és egy elektronra) a kezdeti és a folyamat végén mért energiaszint-különbségből következtetett a neutrínó (nagyon kicsiny, valószínűleg nulla nyugalmi tömegű, semleges töltésű részecske) létezésére. Davies, Paul - Az utolsó három perc (Kulturtrade Kiadó 1994) 48-49. o.

¹⁷ Swinburne, i.m. 175. o. Emlékezzünk Popper hipotetikus-deduktív módszerére, amely nem a verifikálhatóságra, hanem a falzifikálhatóságra apellálva tekint valamely tételt használatba vehetőnek.

¹⁸ Swinburne, i.m. 177. o.

¹⁹ Mezei, i.m. 30. o.

¹¹ Cupitt, Don - Eltűnt istenek nyomában - a vallásosság jövője (Kulturtrade Kiadó 1997)

¹² Bartha István - Mitológiátlanítás - igen! De mit mitológiátlanítsunk? (Lelkipásztor, Evangélikus Lelkesi Szakfolyóirat - 1998/4. szám)

¹³ Rm 1, 18-20

¹⁴ Swinburne, Richard - Van Isten? (Kossuth Kiadó 1998.) 7. o.

¹⁵ Swinburne, i.m. 43. o.

akarásában, a jó megtevésében kifejeződő mozzanat".²⁰ Swinburne munkájához képest, Mezei Balázs saját módszere távolságát abban jelöli, hogy "a prototeológia szervesen összekapcsolja a vallásbölcsélet misztikusnak nevezhető hagyományát a természetes teológia racionális hagyományával."²¹ A fenomenológiai prototeológia legfőbb tevékenységét pedig a mindennapi teológiai naivitás felszámolásában - teológiai dekonstrukcióban - határozza meg, ami "annyit jelent, hogy a meglevő konfesszionális vagy egyéb vallási hagyományok általunk szemlélt anyagából eltávolítjuk azt a kritikátlan naivitást, amely ezek problémamentes elfogadásához tapad."²²

Mezei Balázs munkájával kapcsolatban egy következő könyvre szeretném irányítani a figyelmet. Ő fordította magyar nyelvre Molnár Tamás: *Filozófusok Istene* című, 1996-ban megjelent kötetét. Az istenfogalom három megközelítési módját vázolja fel a szerző. Az egyik szerint Isten végtelenül távol van, a második szerint mindenütt jelenlévő, tehát bennünk lakik, a harmadik, a kinyilatkoztatás szerinti Isten transzcendens és személyes. Molnár Tamás könyvével szinte egyidőben került a magyar könyvpiacra Francis Schaeffer - *Aki VAN* című egészségesen apologetikus tanulmánya.²³

A témába vágó rendkívül gazdag irodalomból önkényesen és szubjektíven kiemelt néhány mű közül végül, de nem utolsósorban emlitem meg Heller Ágnes - *Leibniz egzisztenciális metafizikája* című - esztétikai szempontból is figyelemre méltó, szellemes, lendületes stílusú munkáját. A létezésre vonatkozó metakérdést, - amelyet Heidegger előtt és után is oly sokan föltekertek, s amelyet Swinburne rácsodálkozás formájában juttat kifejezésre: "Bámulatos, hogy egyáltalán valami is létezik"²⁴ - Leibniz szavaival válaszolja meg: "Van oka tehát a lét túlsúlyának a nemlét felett: a szükségszerű lény létezőteremtő."²⁵ Itt válik érthetővé a fenomenológiai prototeológia dekonstrukciós mozzanatának jelentősége, hogy ti. a kritikátlan naivitást és a konfesszionális erődítmények mögé rejtőzést fölválthatja a mély tudatossággal átélt meggyőződés, amely nem nélkülözi a logikus, racionális megalapozottságot sem. Max Scheler-t idézve ugyancsak a fentihez hasonló következtetésre jut a Zárójelbe tett Isten szerzője: "Eszert az, aki még soha nem tekintett az abszolút semmi szakadékába, annak a belátásnak a kiemelkedő pozitívítását sem képes megérteni, mely a lét állításával válaszolja meg a kérdést: Miért van egyáltalán valami, s miért nincs inkább semmi?"²⁶

AZ ELLENTÁBOR HANGJA

Az eddigiek alapján még mindig mondhatná valaki, hogy ez csak játék a gondolatokkal, afféle szellemi fényűzés, amelyet csak a hivatásukat nem igazán komolyan vevő emberek engedhetnek meg maguknak.

A vallásosságot ugyanis az ember éppen abban a gyermeki naivitásban éli meg, amelyről úgy érezhettük, hogy a különféle érvelések során méltatlan kritikák tárgyává vált. Ha azonban megvizsgáljuk azt a szellemi aurát, amelyben mozgunk, talán belátjuk, hogy az intellektus erőfeszítéseinek igenis van létjogosultsága.

Egy viszonylag friss kiadvány *Don Cupitt* cambridge-i filozófiaprofesszor - már idézett - *Eltűnk istenek nyomában* című munkája. A kihívóan reprezentatív küllemű és méltatlanul favorizált dolgozat a vallásosság jövőjével foglalkozik. A háború után - saját bevallása szerint - megtért, majd anglikán lelkészként működő szerző az első nagyobb részben, hat fejezetten keresztül ír a vallás kialakulásának fázisairól. A kinyilatkoztatás-szerűen modernnek szánt tudományos okfejtésben kísértetiesen visszacsengenek a marxista valláskritika megjegyzései. Bár a könyv végén közölt bibliográfiában hiába kerestem *Engels* vagy *Feuerbach* nevét, mégis feltűntek bizonyos hasonlóságok. Érdemes ezt egy példával szemléltetni: "Ma szinte mindenki egy-egy államtársadalom polgára, és bajosan érzékeli annak az átmenetnek a roppant súlyát, amely a nomád gyűjtögető-vadásztól, vagyis vadembertől a földműves polgárhoz vezetett. Mihelyt felhagytak a gyűjtögető-vadászok a kóborlással, kunyhókat építettek, szántóföldeket létesítettek, hosszú távon is elkötelezték magukat nem csupán a tulajdon vagy a törvénykönyv intézményei, de egy félelmetes, emberfölötti centrum mellett is, amelyek annak rendje-módja szerint adóznak, s amely cserébe megoltalmazza őket."²⁷ - így Cupitt. És most egy korábbi szerzőt idézzünk: "A természeti hatalmak mellett azonban csakhamar társadalmi hatalmak is hatni kezdenek... A fantáziaalakok, amelyekben eleinte csak a természet titokzatos erői tükröződtek vissza, ezzel társadalmi attribútumokat kapnak, történelmi hatalmak képviselőivé válnak. A fejlődés még további fokán a sok isten valamennyi természeti és társadalmi attribútumát egy mindenhátó Istenre vitték át, aki maga megint nem más, mint az elvont ember reflexe. Így kialakult a monoteizmus, amely történelmileg a kései görög vulgáris filozófia utolsó terméke volt, és a zsidó kizárólagos nemzeti istenben, Jahvéban készen találta megtestesülését."²⁸ Tiszteletlenségnek tartom a kortárs cambridge-i professzor részéről, hogy gondolatmenete lejegyzésekor nem hivatkozott a jelentős elődre. Nem értem, miért kellene bárkinek is szegyenkeznie amiatt, hogy érveit már régen megfogalmazták, sőt, pragmatikusan ideológiává is kovácsolták, s azt az ideológiát a történelemben már próbára is tették. Ha eltekintünk a történelmi kísérlet követelte áldozatoktól, ez még nem volna baj.

Két dolgot azonban el szoktak felejteni, és ez alól szerzőnk sem kivétel: (1.) a történelemfilozófiai érvelés teljes eszköztára a Bibliából került elő,²⁹ valamint (2.) a vallásosságot az animizmusból és polidémonizmusból magyarázó szemlélet gyakorlatilag már a század elején elavult (s ennek még ideológiai éle sincs). Az ún. "ősmonoteizmus" elméletét *Andrew Lang*, (+1912) skót

²⁰ Mezei, i.m. 33. o.

²¹ Mezei, i.m. 293. o.

²² Mezei, i.m. 167. o.

²³ A két, különböző megközelítés a végkövetkeztetések tekintetében bámulatos harmóniát mutat. Ez indított arra, hogy összehasonlító recenziót írjak a két könyvről, amely "Kényszer-konvergencia, vagy a Szentlélek csodája?" címmel meg is jelent a Lelkipásztor 1996/12. számában.

²⁴ Swinburne, i.m. 59. o.

²⁵ Heller, i.m. 73. o.

²⁶ Mezei, i.m. 60. o.

²⁷ Cupitt, i.m. 36-37. o.

²⁸ Engels, Friedrich - Anti-Dühring (In: Marx és Engels Válogatott Művei /Kossuth 1983.) 3. kötet 346. o.

²⁹ Löwith, Karl - Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei (Budapest, Atlantis 1996.) Ford.: Boros Gábor és Miklós Tamás

történész nevével és a bécsi kultúratörténeti iskola munkájával lehet összefüggésbe hozni.³⁰ Az őszember vallásosságával kapcsolatban *Mircea Eliade*³¹ is utal arra a tétovaságra, amely szerint "egyes tudósok ...jobbnak látták, ha inkább nem szólnak semmit az őskőkori ember eszméiről és hiedelmeiről, mintsem, hogy a vadásztársadalmakkal való összehasonlítás segítségével rekonstruálják őket. Ez a szélsőséges módszertani álláspont nem veszélytelen. Az emberi szellem történetének hatalmas részét fehér foltként hagyni azt az elképzelést sugallja, hogy a szellem tevékenysége mindezen idő alatt csupán a technológia megőrzésére és átadására korlátozódott. Egy ilyen vélemény viszont az ember megismerésére nézve nemcsak téves, hanem ártalmas is. A homo faber egyszersmind homo ludens, sapiens és religiosus is volt."³²

A temetkezési szokásokból következtetni lehet arra, hogy a túlvilági életbe vetett hit a kezdetektől jelen volt, másfelől már a vadászó-halászó időszakban számolni kell egy főistenbe vetett hittel.³³ Nyéki Kálmán a kínai vallás történelmi alakulásának példáján konkrétan is bemutatja ezt a fordított trendet. A szellemi erők közül legnagyobb tisztelettel övezett Sang-ti, a magasság ura, a valóságos teremtő, világkormányzó nagyisten szerepét töltötte be kezdetben. Fölötte áll a tao-nak is, ő az emberi szívek vizsgálója. Ez a viszonylag tiszta monoteizmus homályosult el azután úgyanyira, hogy Sang-ti hatalmán személytelen erők és hatalmak kezdtek osztozni. Ő maga is mintegy azonosult az anyagi értelemben vett égbolt fogalmával. A jészuita misszionáriusok Kínában nem véletlenül alkalmazták Sang-ti nevét a keresztyén istenszeme jelzésére.³⁴

Ennek ellenére Cupitt nem erőlteti meg túlságosan magát, hogy a szerinte történelmi fejlődés eredményeként kialakult vallási tudat egy-Istenének létét logikai érvekkel tagadja. Erre nem is nagyon van szüksége. Rajongói nyilván kaján élvezettel olvassák ama vallomását, mellyel mintegy megkoronázza művét: "Ma is imádkozom (Istenhez), és szeretem őt, noha teljes tudatában vagyok annak, hogy valójában nem létezik."³⁵ Tagadhatatlan, hogy e bátor kijelentésével tanúbizonyságát adta, hogy némileg következetesebb gondolkodó, mint Rudolf Bultmann, aki csak az Újszövetséget kívánta mitológiátlanítani, de a cselekvő Istenről még nem mondott le. Kétségtelen, hogy a fontos kezdő lépést Bultmann tette meg, de Cupitt logikája vitte tökélyre a fából vaskarika eszméjét. Jóval korábban, Jean Paul már becsületesen belenézett az abszolút semmi szakadékába. A halott Jézus beszéde a világ tetejéről, arról, hogy nincs Isten című írását azonban eképp vezeti be: "Ha egyszer a szívem oly szerencsétlenné s üressé válna, hogy minden érzésem, amely Isten létét igenli, darabokra törne, akkor ezzel az írással ráznám fel magam: ez meggyógyítana, s visszaadná érzéseimet."³⁶ Jean Paul, Scheler és Mezei tehát attól a gondolattól

rettennek meg, hogy nincs Isten. Cupitt viszont ezen ujjong, sőt, kifejezésre juttatja, hogy most már sokkal könnyebben és szívesebben hisz benne, mint akkor, amikor még úgymond kötelező volt. Az egészen bizonyosra vehető, hogy a szikkadt szekularizáció még mindig jobb, mint a kötelező ideológiává züllesztett keresztyénység korszaka. De ha már egyszer Cupitt annak örülhet, hogy nincs Isten, akkor miért akar mégis hinni benne? *Bízik László* gondolatait juttatja eszembe ez az anomália. "Miért vagy te ember egy oly örült féreg, aki kitalálja a harkályt? Hacsak nem van. Előle, szerencsédre úgysem menekülhetsz."³⁷

Legmegdöbbentőbbnek mégis azt tartom, hogy bár Cupitt abból a felismerésből indul ki könyve elején, hogy Sztálin és Hitler után képtelenség volt bármilyen ateista humanizmus felmelegítése, ennek ellenére, prófétainak szánt konklúziójában olyan historicista naivitásról tesz tanúbizonyságot, amely a müncheni rajongóknak is becsületet vált volna. Könyvének - kissé hatásvadász - zárómondata azonban mindannyiunk számára megfontolandó: "Úgy vélem, nincs veszteni való időnk. Ha nem jelentkezik nagyon hamar valami új, akkor annyira előrehalad a posztmodernizáció folyamata, annyira destruktívak leszünk, hogy az utolsó alkalom is elszáll."³⁸ Természetesen egy, a jövő számára megfelelő új világvallás emberi megalapozását sürgeti. Ezzel kapcsolatban eszünkbe juthat Harold Temperley, századfordulón élt angol történétíró kijelentése: "Semmi sem rosszabb a vallás és az egyház szempontjából, mintha az uralkodó osztály nyilvánosan ragaszkodik ugyan az egyházi formákhoz, de titokban nevet a lényegükön."³⁹

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK TEOLÓGIÁJA

Engels még diadalmasan állapíthatta meg a múlt században: "A modern természettudományok történetében Istennel úgy bännak védelmezői, mint III. Frigyes Vilmoszal a jénai hadjáratban a tábornokai és hivatalnokai. A hadsereg egyik része a másik után teszi le a fegyvert, egyik erőd a másik után adja meg magát az előnyomuló tudománynak, mígnem az végre a természet egész végtelen területét meghódítja és nincs benne többé hely a Teremtő számára."⁴⁰ Árulkodó a megfogalmazás, és e tekintetben akár egyet is érthetnek Engels-szel. Abban az ún. "istenben", akinek az állítólag általa teremtett világban kell udvariasan helyet szorítani, én magam sem hiszek.

Cupitt, azzal az igényével, hogy a jövő filozófiája naturalista kell, hogy legyen, olyan ziccert ad, amelyet képtelenség kihagyni.⁴¹ Lehet-e metafizikától mentesebb világszemléletet elképzelni, mint egy fizikusét? Márpedig *Paul Davies* - érthetetlen módon Cupitt könyvével egyazon sorozatban megjelent - tudományos bestsellerei tálcan kínálják a teológusok számára a rég elveszítettnek vélt csemegéket. Isten gondolatai című művében egy helyen ezt írja: "Az ész és ésszerűség határait feszegetve minden bizonytalanságokba és bizonytalanságokba

³⁰ Nyéki Kálmán - Vallás és Faj (Budapest Szent István Társulat 1941) 419. o. A szerző, apologetikus szándékú művében nemcsak bátran, tudományos igényességgel száll szembe a fajelmélettel, (1941-ben!) hanem színvonalas vallástörténeti áttekintést is nyújt.

³¹ Az Engelsre történő hivatkozás hiányánál is meglepőbb, hogy Eliade neve viszont szerepel Cupitt könyvének bibliográfiájában.

³² Eliade, *Mircea* - Vallási hiedelmek és eszmék története (Osiris Bp. 1994), I. kötet 15. o. (és kk)

³³ Eliade, u.o.

³⁴ Nyéki, i.m. 302. o.

³⁵ Cupitt, *Don - Eltűnt istenek nyomában* (Kulturtrade Kiadó 1997) 90. o.

³⁶ Zahmt, i.m. 124. o.

³⁷ Bízik László - A teológia bába-attitűdje... (In: Tanítványok Evang. Teol. Akad. BP 1996.) 186. o.

³⁸ Cupitt, i.m. 128. o.

³⁹ Lean, Garth - Tűzből kikapott üszök (John Wesley életrajza - Magyarországi Metodista Egyház kiadása) 94. o.

⁴⁰ Engels - A természet dialektikája In: Marx/Engels/Lenin a vallásról (Kossuth Könyvkiadó 1975) 237. o.

⁴¹ Cupitt, i.m. 126. o.

ütközünk, lesz idő, amikor cserben hagy minket az okoskodás, amit irracionális hittel, vagy őszinte agnoszticizmussal kell helyettesítenünk.⁴² Ez azonban még akár Cupitt érvelését is alátámaszthatná. Amit viszont a Világegyetembe írt teleologikus törvényszerűségek finomhangoltságáról, illetve az információknak nem csupán mennyiségi, hanem minőségi meghatározottságáról, és ennek a szervezett bonyolultság fogalmára gyakorolt hatásáról, vagy a kezdeti - és feltételezett végállapot-beli - téridő szingularitás és az abszolút tudat viszonyáról elmond, az minden belemagyarázás nélkül, sőt, Davies le nem tagadott szándéka szerint is teológiai vonatkozásokkal bír.⁴³ Pedig ő maga nem tartozik az ún. "istenhívő" természettudósok közé. Itt sokkal inkább arról van szó, hogy a konzekvens gondolkodás olyan távlatokat nyit meg, amelyekben mind a hagyományos értelemben vett vallásosság, mind a bármilyen formában létező ateizmus komoly önvizsgálatra szorul. Nem a metafizika hagyományos rendszerét próbálja védelmébe venni a természettudományos eredmények ostromával szemben, hanem éppen az újabb tudományos eredmények körvonalaznak egy sajátos, új, immár nem szubjektív, ködös, humán, hanem nagyonis racionális, a modern és posztmodern kategóriáiba nem szorítható, természettudományos megalapozottságú metafizikát.

Erkölcseleg, egzisztenciálisan instabil világban élünk, ez tapasztalati tény. Ám hogy az ember morális instabilitása, kizökkentsége netán a megfelelő szervezetségi szinten jelentkező tünete volna a fizikai világ instabil állapotának, arra eddig nem is mertem gondolni. Davies, a számításba jöhető világmodellek között említi két fizikus viszonylag új feltételezését. Azaz, "kölcsonvett" időben élünk, és bármelyik pillanatban, láncreakció-szerűen, egy szempillantás alatt bekövetkezhet az ún. gerjesztett vákuum valódi vákuummá történő összeomlása. Ennek vége a már emlegetett téridő szingularitás.⁴⁴ Ennyire közel még sohasem éreztem a természettudományos világképet a

bibliához, mint épp ebben, az utolsó ítélettel kapcsolatos képben. Ide kívánczok egy őszövségi és egy újszövségi idézet: "Széthull az ég minden serege, összezsavarodik az ég, mint egy tekerics, úgy le hull egész serege, ahogy a levél le hull a szőlőről, ahogy le hull a fügefáról."⁴⁵ "Az Úr előtt egy nap annyi, mint ezer esztendő, és ezer esztendő annyi, mint egy nap...el fog jönni az Úr napja, mégpedig úgy, mint a tolvaj, amikor az egek recsegve-ropogva elmúlnak, az elemek égve felbomlanak, a föld és a rajta levő alkotások is megégnek."⁴⁶

Természettudományosan és bölcséletileg megalapozott fenyegető jövőképünk már van. Ez nagyjából azonos a teológiai jövőkép vonatkozó részleteivel. Van-e vígasz? Van-e reményteljes jövőkép is? Ez a kérdés. Szükségtelennek érzem ezek fényében, hogy bátortalan legyek a végkövetkeztetés levonásakor. *Mindaz a teológusokat egyrészt intellektuális erőfeszítésekre kötelezi, másrészt felszabadítja őket arra, hogy mondandójuk megfogalmazásakor - ismereteik és megértésük arányában - igenis támaszkodni merjenek a filozófusok és a természettudósok munkájára. A gondolkodó emberek pedig talán jobban fognak bízni a gondolkodó teológusok munkájában is.*

⁴² Davies, Paul - Isten gondolatai (Egy racionális világ tudományos magyarázata - Kulturtrade Kiadó 1996. Fordította Béresi Csilla) 19. o.

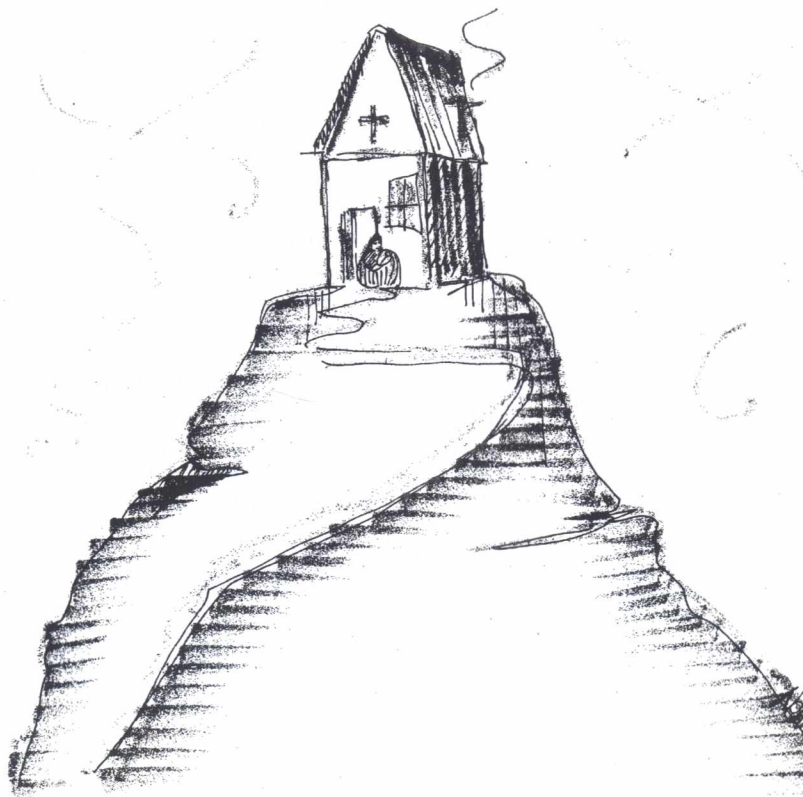
⁴³ Davies, Paul - Egyedül vagyunk-e a Világegyetemben? / Az utolsó három perc (Kulturtrade Kiadó 1996/1994)

⁴⁴ Davies - Az utolsó három perc 140-145. o.

⁴⁵ Ézs 34, 4

⁴⁶ 2Pét 3,8-10

Az itt közölt dolgozatot vitaindítónak szántuk. Várjuk a témához kapcsolódó észrevételeket, kiegészítéseket, kritikákat - mind a teológusok, mind a más tudományokat művelő olvasók részéről. (Szerk.)

AZ ESKÜ KÉRDÉSE EGYHÁZUNKBAN

Előszó

Azért választottam az eskü kérdését a felsőbbbségről szóló lutheri tanítás helyett, mert utóbbi amolyan lerágott csont, nemigen lehet róla újat mondani, és az önkormányzati választásoknak is már utána vagyunk, tehát eső után köpenyeg lenne ma arról beszélni, hogy miként próbáljuk meg híveink politikai ízlését befolyásolni. Arról nem is szólva, hogy ilyen témát csak azok szoktak választások környékén erőltetni, akik a maguk politikai ízlését vagy ízléstelenségét Luther tekintélyével szeretnék igazolni. Az eskü kérdését viszont sokkal aktuálisabbnak látom, különös tekintettel az elváltak újra esketésének problémájára, melynek egyébként messzeható ökumenikus vonzatai is vannak. Így ökumenikus megyei tisztemnek is szeretnék eleget tenni a téma fölvetésével.

Az eskü eredete - bibliai alapvetés

Hogy ki volt az első ember, akinek ajkát először hagyta el ez a szó: "esküszöm", nem tudjuk felderíteni. Az bizonyos, hogy a történelem előtti időkként emlegetett korban élt. Azt sem tudjuk, hogy milyen Istent vagy isteneket tisztelt, hogy aztán nevük említésével tanúul hívja őket eskü alatt tett állításának megerősítésére. Azt mégis nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy az eskü intézménye egyidejű az ember szavahihetőségének megrendülésével. Több mint valószínű, hogy a hazugságok világában az igazmondás bizonyításának állandó kényszere szülte meg az esküt. Hasonló okból tekinthetjük szinte biztosnak, hogy már az első eskütevőnek is áldást vagy átkot kellett önnön fejére idéznie esküje megerősítéseként. Valahogy így kellett esküjét befejeznie: "Úgy segítsenek meg engem az én isteneim, X és Y, úgy adjon nekem bő termést a magasztos Z, úgy növelje meg marháim és juhaim számát S és úgy segítsen győzelemre ellenségeimmel szemben a Hadak Ura, hogy igaz, amit mondok, illetve fosszon meg minden marhámtól és vagyonomtól az erre illetékes isten, adjon ellenségeim kezére a Hadak Ura, oltsa ki életemet és taszítsa az alvilág legmélyebb bugyrába lelkemet a pusztítás istene és az alvilág rettegett királya, ha hazudok."

De az is biztos, hogy már az ősidőkben is éltek olyan emberek - és eleinte talán ők voltak kevesebben -, akik nem igazán félték istenük, ill. isteneik bosszújától. Így azután az esküvel szinte egy időben jelenik meg a hamis eskü is. Olyan emberek is tesznek esküt mindenre, ami környezetükben szentnek számíthat, akik valójában senkit és semmit nem tartanak szentnek. Amióta van eskü, minden bizonnyal létezik az esküvel való visszaélés is. A régiek ebből mégsem azt a következtetést vonták le, hogy az eskü intézményét meg kell szüntetni, hanem úgy gondolták, hogy az utóbb hamisnak bizonyult esküt szankcionálni kell. Nem elég a hamisan esküvőt istene vagy istenei bosszújának kiszolgáltatni, hanem a földi

törvény bosszújának is helyt kell adni vele szemben. A történelmi idő kezdetén azonban a törvény nemcsak proklamálta a hamis eskü büntetését, hanem a legszigorúbban alkalmazta is. A büntetési tétel nem három hónapra terjedő és felfüggesztett ejnye-bejnye, vagy pénzbüntetésre átváltható hat hónapi dá-dá volt, hanem halál, előtte annyi rendbeli kínzással megtoldva, ahány isten nevét hívta tanúul a hamisan esküvő. Mózes ehhez képest szélsőségesen liberális törvényében - elvégre az SZDSZ már akkor is a jó erkölcsök fellazítására törekedett -, beérte azzal, hogy kötáblára vésett egy olyan fenyegetést, mely azóta is minden hamisan esküvő feje fölött lebeg: "Nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, ha valaki az ő nevét hiába veszi". A második parancsolat ugyanis nem más, mint az Isten nevével megerősített hamis eskü tilalma. Esküről persze ennél korábban is van szó a Bibliában, és az eskü mégis a Tízparancsolatban jelentkezik először problémaként. A Biblia azután az eskü szent voltát azzal is kiemeli, hogy mielőtt az emberek által tett esküről szólna, több ízben tudósít arról, hogy Isten maga is esküvel erősítette meg az ősatyáknak tett legfontosabb ígéreteit. Ezzel az Őszövség az esküt eleve a szent dolgok körébe emeli. Jézus ezt annyira komolyan veszi, hogy a Hegyi beszédben inkább az eskü kerülésére inti hallgatóit. Máté 5, 33-37 jól ismert igéit idézem: "Hallottátok azt is, hogy megmondott a régieknek: Ne esküdj hamisan, az Úrnak pedig add meg, amit esküvel fogadtál. Én pedig azt mondom nektek, hogy egyáltalán ne esküdjetek, se az égbe, mert az az Isten királyi széke, se a földre, mert az lábainak szármolya, se Jeruzsálemre, mert az a nagy király városa, de ne esküdj saját fejedre sem, mert egyetlen hajszáladat sem tudod fehérré vagy feketévé tenni. Ellenben a ti beszédeitekben az igen legyen igen, a nem pedig nem. Ami ezen felül van, az a gonosztól van". Jézus ezzel nem megtiltja az esküt, hanem eltanácsol tőle: "Vigyázz, mert nem tudhatod, hogy nem hamisan esküszöl-e!" "Ezért soha ne keresd az alkalmat az esküre, hanem ha teheted, kerüld el, hogy esküdnöd kelljen!" - meggyőződésem szerint ez Jézus szavainak értelme.

De még két dologra kell figyelniünk Jézus imént idézett, az eskü kérdésében minden keresztyén ember számára irányadó igéjében. Az egyik az, hogy Jézus szerint az eskü nemcsak akkor hamis, ha valótlan állítást tartalmaz, hanem akkor is, ha olyan ígéretet vagy fogadalmat erősít meg, amit később az eskütevő nem tart be. Más szóval a megszegett eskü is automatikusan hamis esküvé lesz. Mit jelent ez? Nem kevesebbet, mint azt, hogy aki valakiből esküt vesz ki, az tudtán és szándékán kívül hamis eskühöz asszisztál, ha az eskütevő később megszegei esküvel megerősített fogadalmát. A közhiedelemmel ellentétben ugyanis, az eskü ünnepélyes aktusa alkalmával nemcsak az esküt tevő terheli meg lelkiismeretét az eskü megtartásának kötelezettségével, hanem az eskü kivevője is, aki mintegy ünnepélyesen kezességet vállal Isten előtt azért, hogy az esküt tévő meg fogja

tartani esküjét. Mi most persze lehet, hogy mosolygunk azon a lehetőségen, hogy Isten tőlünk is számon fogja kérni egy napon mindazoknak az esküszegését, akiktől lelkészi pályafutásunk során mi vettünk ki esküt, lett légyen az egyházi tisztségviselő vagy házasulandó.

A másik dolog, amire fel kell figyelnünk, hogy Jézus nemcsak az Isten nevét tanúul hívó eskütételtől óv. Úgy is mondhatom, hogy Jézus számára az eskü nem az a tény, hogy Isten az eskü intézményét egyszer s mindenkorra megszentelte azzal, hogy maga is esküt tett.

Azt most szükségtelen magyaráznom, hogy Jézus a Hegyi beszédben nem törvényt akart hozni az eskü kérdésében, hanem egy olyan elvet mondott ki, ami övéi között az eskühöz való viszony szabályozó elve. Ha komolyan vesszük, hogy az egyház Jézus élő testeként gyűjti egybe az övéit, és az élő organizmus értelmében alkot az egyház szervezetet, akkor nem lehet kérdés, hogy Jézus intelmének az egyházon belül irányadónak kell lennie: *Jobb nem esküdni, mint hamis esküt tenni vagy kívenni valakiből.*

Konzervatív gondolkodás szüli a liberális gyakorlatot egyházunkban

Mit mond a konzervatív gondolkodás?

Válasz: Az egyházban szép és jó rendnek kell lennie.

Mi biztosítja a szép és jó rendet a konzervatív gondolkodás szerint?

Válasz: Az egyházban akkor érvényesül szép és jó rend, ha egyházi tisztséget csak olyanok töltenek be, akik elkötelezték magukat az egyház törvényes rendjének megtartására.

A megválasztott vagy kinevezett egyházi tisztviselők hogyan fejezhetik ki az egyház törvényes rendje iránti elkötelezettségüket?

Válasz: ha erre fogadalmat tesznek, és azt Isten színe előtt és a gyülekezet jelenlétében kezadással és esküvel megerősítik.

Kérdés: Érvényesül-e az a gyakorlat egyházunkban, hogy akár lelkészi, akár világi tisztségviselő csak az egyház törvényes rendjének betartására, ill. betartatására tett eskü után kezdheti meg szolgálatát?

Válasz: Maradékalanul érvényesül.

Kérdés: Jellemző-e, hogy egyházunkban minden lelkészi és nem lelkészi tisztségviselő mindig és minden körülmények között jó lelkiismerettel és igaz meggyőződése szerint betartja egyházunk törvényes rendjét?

Válasz: nos, a választ fogalmazza meg ki-ki jó lelkiismerete és igaz meggyőződése szerint . . .

További kérdés: Ha egy lelkészi vagy nem lelkészi egyházi tisztségviselő beiktatása és eskütétele előtt arról válik ismertté, hogy egyházunk törvényei közül többet rossznak tart, és ezeket megválasztása, ill. beiktatása esetén magára nézve nem tartja kötelezőnek, beiktatják-e tisztségébe?

Válasz: Minden további nélkül, ha a beiktató istentiszteleten egyházunk törvényes rendje szerint leteszi az előírt esküt, hogy ti. betartja/betartatja azt, amit - korábbi nyilatkozatai szerint - esze ágában sincs betartani/betartatni.

Kérdés: Konzervatívok tartják-e fenn egyházunkban ezt a gyakorlatot?

Válasz: Igen, akik ezt a gyakorlatot fenntartják, magukat konzervatívoknak gondolják és vallják.

Kérdés: Nevezhető-e ez a konzervatívok által fenn tartott gyakorlat konzervatívoknak?

Válasz: Nem nevezhető.

Kérdés: Minek nevezhető az a gyakorlat, amelyben minden akadály nélkül esküt lehet tenni arra, amit az esküt tevő nem titkolt szándéka szerint nem kíván megtartani?

Felelet: Ez bizony liberális gyakorlatnak nevezhető.

Más aspektus

Kérdés: Konzervatív felfogás szerint nevezhető-e kereszténynek az a társadalom, amelyben kisebbségben vannak a templomban házasságot kötők a csak polgári házasságkötést igénylőkkel szemben?

Válasz: Nem, az ilyen társadalom nem nevezhető kereszténynek.

Kérdés: Konzervatív felfogás szerint elősegíti-e a társadalom keresztény jellegének növekedését, ha szülők és nagyszülők rábeszélésére a keresztény hitet meggyőződéssel vallani nem tudó és a keresztény értékeket, köztük a házasság egész életre szóló szövetségként való értelmezését nem vállaló fiatalok mégis templomban kívánnak megesküdni?

Válasz: Igen, elősegíti.

Kérdés: Konzervatív felfogás szerint elég-e, ha a házasulandók a jegyesoktatás alkalmain tanításban részesülnek arról, hogy a házasság életfogytig szóló szövetség, és ezt a tanítást nyíltan nem utasítják el?

Felelet: Igen, elég. Ha nyíltan nem jelentik ki, hogy ők nem életfogytig akarnak egymással házasságban élni, akkor a templomi esküvőnek nincs akadálya.

Kérdés: Konzervatív felfogás szerint ösztönözheti-e a keresztény hitet és értékrendet nem valló fiatalokat az oltár előtt tett eskü a házassági hűség megtartására?

Válasz: Igen, ösztönözheti.

Kérdés: Elképzelhető-e konzervatív felfogás szerint az eskütétel nélküli templomi házasságkötés?

Válasz: Nem, nem képzelhető el, ez megengedhetetlen liberalizmus volna.

Kérdés: Minek nevezhető az a konzervatív értékrendre támaszkodó gyakorlat, mely mindenkit eskütételre kötelez és el is fogadja az esküt azon az alapon, hogy az eskütevőknek az eskü szövegében foglaltak iránti elkötelezettségét a szöveg elmondására való hajlandóságukkal azonosítja?

Felelet: Józan ésszel ez a gyakorlat csak szélsőségesen liberálisnak nevezhető.

Kérdés: Konzervatív felfogás szerint szabad-e az Isten oltára előtt esküre emelt kézzel, Isten nevét tanúul és segítségül hívva hazudni?

Felelet: Nem, nem szabad.

Kérdés: Minek nevezik azt, aki az előző kérdést komolyan veszi, és éppen ezért elengedi az Isten nevének segítségül hívását és az eskütételt annak a házasságkötő félnek, aki elmondja, hogy csak partnere kedvéért vállalja a templomi esküvőt, de ő maga nem hisz Istenben, és ha évek múltán kiderül, hogy társával nem tud harmonikus házasságot élni, akkor inkább a válást választja?

Válasz: Az ilyen eskütételt elengedő lelkészt a konzervatívok liberálisnak nevezik. Józan gondolkodású ember viszont azt a gyakorlatot tartja liberálisnak, mely inkább a magát ateistának valló féltől is elfogadja az esküt, csak hogy a szertartás előírt rendjén csorba ne essék.

A konzervatív gondolkodású egyház szélsőségesen liberális gyakorlatának bemutatására hasonlóképpen lehetne elemezni a keresztszülői és szülői fogadalom kérdését keresztelési rendtartásunkban, de ettől most eltekintek.

Elváltak újbóli esketése

Egyházunkban - tehát nem az egyetemes keresztyén gyakorlatról van szó! - a bűnbocsánatra és a bűnbocsánat ajándékának mondott új kezdet lehetőségére hivatkozva nem illik megtagadni az elváltaknak az új partnerrel való megesketését. Egyházunkban ez számít konzervatív gyakorlatnak. A katolikus és az ortodox egyház persze ezt megengedhetetlen liberalizmusnak minősíti. Vitathatatlan, hogy az ökumenikus közeledésnek olyan újabb keletű akadályáról van szó, mely evangélikus oldalon keletkezett. Hogy ebben mennyi a református hatás, azt most ne firtassuk.

Mielőtt az elváltak esketésének kérdését a Szentírás fényébe állítanánk, tisztázzuk azokat a különbségeket, melyek a válás teológiai értelmezésében kétségtelenül fennállnak az evangélikus egyház és a katolikus, ill. ortodox egyház között.

A katolikus egyház és az ortodoxia a házasság felbontásának *de iure* tilalmát, *de facto* lehetetlenségét hangsúlyozza. Ezzel szemben az evangélikus és általában a protestáns felfogás elismeri a házasság felbontásának *de iure* tiltott voltát, a válást *de facto* mégis lehetségesnek tartja.

A katolikus és ortodox felfogás hátterében Máté 16,19 téves értelmezése áll: "... amit megkötsz a földön, az kötve lesz a mennyben is". E szerint a pap által megkötött házasság a mennyekben a házaspár *de facto* elválása után is kötve van és Isten előtt érvényes. Ebből adódik aztán az a tőlünk idegen gondolat is, hogy a házasság valójában a felek szétválásakor nem törik meg, hanem csak akkor következik be a házasságtörés, ha az egyik fél új házasságot köt, pontosabban csak az újra házasodó fél minősül házasságtörőnek. A biblikusabb protestáns szemlélet ezzel szemben már a válást tekinti házasságtörésnek, kiindulva Jézus ígéréből, miszerint "amit Isten egybekötött, ember azt el ne válassa". A protestáns értelmezésben itt tilalomról van szó, de ez is olyan tilalom, mint a többi: megszeghető. A válással megtört házasság már nem házasság többé, Isten előtt sincs érvényben, bár a válás maga nem egyezik Isten akaratával. Mégis, a válással bekövetkezett házasságtörés egyszeri esemény, és nem folyamat. A katolikus és ortodox felfogás szerint azonban az új házasság megkötésével kezdődik a házasságtörés, és mindaddig tart, amíg az új házasság fennáll. Folyamatban lévő bűnre viszont nem lehet Istentől bocsánatot nyerni: előbb a folyamatot kell megszakítani, az új házasságot kell felszámolni, és csak azután van feloldozás a házasságtörés bűne alól. Az evangélikus felfogás viszont a válást, mint házasságtörést egyszeri és befejezett bűnnek tekinti. Mint bűnre természetesen csak a bűnbánat komolysága esetén remélhető és ígérhető bűnbocsánat, adható feloldozás, de ez nem jelenti az eredeti állapot helyreállításának kötelezettségét. Ebben és eddig a protestáns álláspont minden kétséget kizáróan biblikusabb a katolikusnál vagy az ortodoxnál. De ebből mégsem következik, hogy az elváltak, miután bűnüként vallották meg házasságuk tönkremenetelét és az annak

véget vető válást, olyanok lennének Isten előtt, úgy köthetnének új házasságot, mintha soha nem is lettek volna házasok. Semmiképpen nem nevezhető biblikusnak az a szemlélet, mely a bűnbocsánatot a bűn meg nem történtté nyilvánításának tekinti. Más bűnök esetében ez nyilvánvaló. A gyilkos például, ha megbánta bűnét és hittel elfogadta Istentől a bocsánatot, még nem szűnt meg gyilkosnak lenni, hiszen áldozata továbbra is halott. Persze a bocsánatot nyert gyilkosnak is joga van élni, de soha nem kapja vissza ezen a földön ártatlanságát. A templomi esküvő viszont mindenkor a házasságtörésben való ártatlanságot védelmezi. (Első házasságkötés esetén természetesen a szexuális értelemben vett ártatlanságot is, de ha ezt ma komolyan vennék, alig lehetne valakit templomban megesketni.) De a templomi esküvő nemcsak a felek ártatlanságát védelmezi, hanem ezzel a vélelmezéssel egyben szentesíti is a múltjukat. Első házasságkötés esetén mondhatjuk, hogy fátylat borít a múltra, mert az esetleg kifogásolható múlt, még ha talán nyilvánvaló volt is, törvényi értelemben nem volt nyilvános. A házasság azonban nyilvános intézmény - ezt Luther is hangsúlyozza -, és éppen ezért elveti a római katolikus gyakorlatban bevett titkos esküvők tartását, ahol az ifjú páron kívül csak két tanú van jelen. A válással végződött múltat tehát egy új templomi esküvő tartásával semmiképpen sem lenne szabad szentesíteni. - Az első házasságkötéskor tett, sűrűn való hűségre szóló eskü megszegése miatt pedig még komolyabban kellene venni Jézus intelmét: inkább ne esküdjete! *Aki egyszer már tanúul hívta esküjéhez az Istent, az nem szerencsés, ha újra tanúul hívja egy olyan eskühöz, aminek letételére nem kerülhetne sor, ha az előbbi eskühöz hű maradt volna.* Itt valóban komolyan kellene venni Isten nevének a 2. parancsolatban tiltott hiába vételét, ill. neve szentségének védelmét. Lelkiismeretem szerint én minden új házasságot kötő elválnak azt tanácsolnám - bevallom, sose mertem még megtenni -, hogy az eskü ellenére válással végződő első házasság után félje jobban Isten nevét, és ne merje újra esküvel az ajkára venni. Elváltak esetén nem az esketési statisztikánk javítására kellene gondolni, hanem Isten bűnbocsátó kegyelmében bízva a polgári házasságkötést kellene ajánlanunk, följárulva, hogy egy vasárnapi istentisztelet keretében Isten áldását kérjük az új pár közös életére. A római katolikus egyháznak az újr házasodottakkal szemben közismert szankcióit természetesen nem javasolom alkalmazni, hiszen a folyamatban lévő bűn katolikus szemléletével nem tudok egyetérteni. Az újra házasultakat nem tekintem folyamatosan bűnben élőknek, bűnbocsánatból élőknek tekintem őket, akik Isten kegyelméből múltjukat lezárva - és nem letagadva - újat kezdtek. Magam részéről az egyház feladatát nem az újr házasodások megakadályozásában látom, hanem a már megkötött házasságok védelmezésében. Isten akaratára nem az, hogy az olyan emberek, akik házasságuk konfliktusait legjobb szándékuk ellenére sem tudták feloldani, a végső megoldásként maradt válás után olyan emberhez nem méltó választás elé kerüljenek, hogy - bár hívő emberek -, szakítsanak egyházukkal és ezen az áron újra házasodnak, vagy alkalmi kapcsolataikra a győntatóságokban alkalmankénti bűnbocsánatot kérve, megmaradhatnak az egyház közösségében és részesülhetnek a szentségekben. És akkor arról a visszasságáról még nem is szóltam a katolikus és ortodox gyakorlatnak, hogy az

újrakezdő házasságokat egészen addig első házassulóknak tekintik, amíg az ő templomukban nem esküdtek. Ergyébként lehet, hogy az ötödik válás után vannak és a hatodik házasságukat kötik, de ha katolikus templomban nem esküdtek még, akkor nincs akadály ...

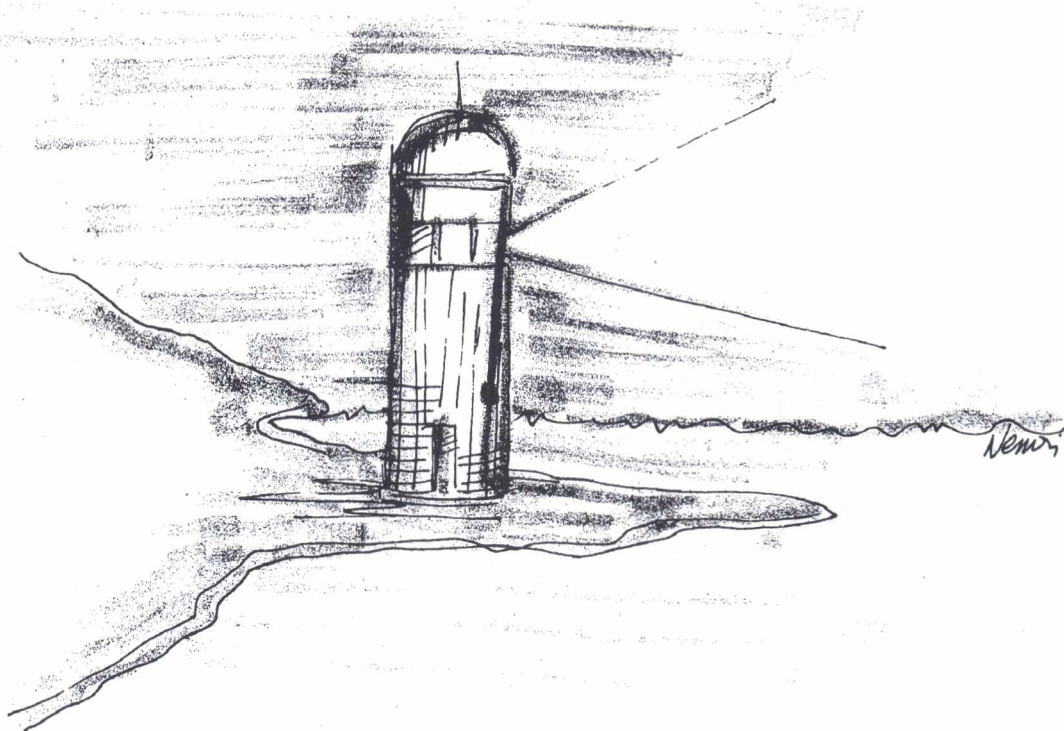
Esküvő eskü nélkül? Teremthet-e a liberális gondolkodás jézusi gyakorlatot?

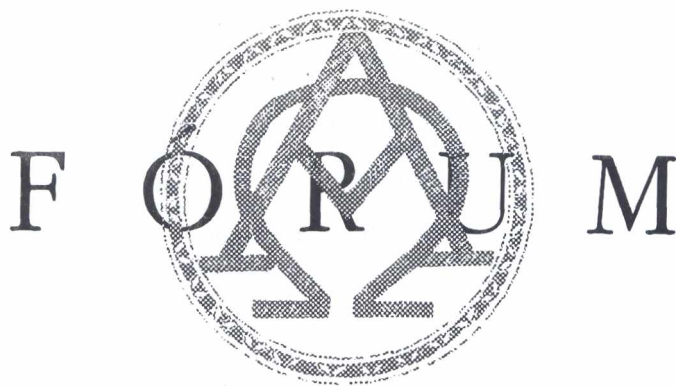
A konzervatívok az eskü nélküli esküvőt nyilván a liberális diadalának tekintenék az egyházban. Pedig Jézus esküvel kapcsolatos intelmének komoly megfontolásából ez következne! Az eskü mellőzése kétségtelesen liberális gondolat, mégis Jézustól származik és jézusi. Jézus szerint az Isten nevének bevonása földi dolgokba nem játék! Még olyan ígéretek és fogadalmak megerősítéséhez sem tanácsos Istent tanúul hívni, és ezzel átkát vagy áldását fejünkre idézni, melyeknek teljesítése emberileg csak rajtunk múlik. A házasság azonban kettőn áll vagy bukik. A házasság "veszélyes üzem". Törékeny portéka, amire nem véletlenül van ráírva óriási betűkkel: Ne törd el! Olyan, mint a kristálypohár: ha leejtik vagy földhöz vágják, menthetetlenül összetörik. Nem törhetetlen, ahogy a római katolikus dogmatika és morál-teológia gondolja. Éppen ezért a házasságot mindjárt a kezdetén Isten kezébe kell tenni és Isten védelme alá kell helyezni, hogy ne törjön el. Ez viszont nem esküvel tehető meg, hanem nagyon sok imádsággal. A házasságkötők imádságával, szeretteikével és a gyülekezetével, - és most nem a pár nyomán a templomba betóduló félig-meddig józan násznépre gondolok, akik többnyire az áldásra sem állnak fel helyükről, jelezve, hogy nemcsak evangélikus templomban nem szoktak megfordulni ...

Ha viszont tudatosulna gyülekezeteinkben az a liberális gondolat, hogy a házasságkötés templomi megáldásakor nem eskütételről van szó, ami csak az egymásnak hűséget fogadókra és hozzátartozóikra, a nem egyszer egyháztól elidegenedett emberek gyülekezetét alkotó násznépre tartozik, hanem két ember azért jön a templomba, hogy az egyház közösségének, mindenképp a helybéli gyülekezetnek imádságától támogatva Isten kezébe tegye le közös sorsát, akkor a liberális gondolatból a szó legnemesebb értelmében vett konzervatív gyakorlat születhetne: a házasságok templomi megáldása valóban gyülekezeti alkalommá lenne, ahol a lelkész nem ceremónia-mester csupán, hanem a gyülekezet speciális istentiszteleti alkalmának vezetője. Az áldást kérők imájának csokorba kötője. A házasság megáldásának ilyen formájára - mely nem feltétlenül a polgári esküvő és a vacsora között kellene, hogy legyen - minden bizonnyal sokkal kevesebb pár tartana igényt, mint a családi ünnep fényét emelni hivatott, ceremónia-jellegű templomi esküvőre, melynek fő attrakciója a menyszorony megilletődve elrebegett igenje mellett a meghatódottságtól elcsukló hangon elmondott eskü, melynek életre szóló hűséget ígérő szavait a statisztika szerint három esetből kettőben hamarosan a válóperi tárgyalás követi. Lehet, hogy a gyülekezeti alkalommá alakított és eskü-mentes esküvők száma statisztikailag kevesebb lenne, de ha a jelenlegi statisztikai adatainkból levonjuk a tíz éven belül elváltak számát, az eredmény valószínűleg most lenne rosszabb.

Véghelyi Antal

Elhangzott a Dél-Pest Megyei LMK ülésén.

PÜSPÖKVÁLASZTÁS A 2000. ÉVBEN?

Egyházunk 1991. és 1997. között ülésezett Zsinata történelmi küldetést teljesített. E tény az idő múltával ma már felelősségteljesen kijelenthető. Ha követett is el hibákat törvénykezése során ez a Zsinat, bizonyosak lehetünk abban, hogy az utókor és az egyháztörténet mint *rendszerváltó zsinatot* fogja jegyezni.

Igen jelentős változás a múlthoz képest a magyar evangélikusság és - szervezetileg - a Magyarországi Evangélikus Egyház életében az ún. *permanens zsinat* létrehozása.

Ismert tény, hogy Egyházunk korábban az *időszaki zsinatot* ismerte. Ennek lényege volt, hogy az Egyház mindenkor vezetői - általuk erre alkalmasnak, vagy szükségesnek vélt időben - intézkedtek zsinat összehívásáról. Ezek a zsinatok elvégezték törvénykezési feladataikat, majd feloszlottak. Újabb zsinat emberöltőnyi, vagy több idő elteltével történő összehívásáig hatályos törvényalkotó testülete Egyházunknak nem volt. Két zsinati ciklus között az egyházvezetés a megalkotott törvényekre támaszkodva kormányozta az Egyházat. A törvényalkotás ebben az időben is a zsinatok kezében volt, s a különböző funkciókban tevékenykedő világi és lelkes vezetőik vezetési feladataikat, hogy ne mondjam: kormányzási ténykedésüket a mindenkor hatályos (*zsinat alkotta*) törvények keretei között folytatták, a törvényekben megfogalmazott célok és feladatok elérése, megvalósítása érdekében, éppen a *törvények végrehajtása* által.

A fenti módszer évszázadokon keresztül bevált, működött. E század derekán azonban rátört-rászabadult hazánkra, s így Egyházunkra is egy olyan, a keresztyén erkölcstől és gondolkodásmódtól idegen katonai hatalom, amelyik kegyetlenségében, gátlástalanságában legfeljebb csak az ókori birodalmakhoz volt hasonlítható; egy jelentős különbséggel: az említett történelmi elődök a meghódított országok, népek kultúráját általában felémelték, de ha nem, akkor is jelentősen hozzáettek ahhoz valamit a magukéból. A - mondjuk ki - szovjet hódítás ezeréves hazánk és kultúránk fennmaradását alapjában veszélyeztette, s a hódítók kultúrásínvonalára - túl tőlünk mindenben idegen jellegén - fejletlenebb volt a miénkhez képest, bizony szubkulturális hatása volt ránk.

A szovjet hódítással együtt érkező ideológia és az azt minden eszközzel megvalósítani igyekező csatlóshad Egyházunkra is olyan megoldásokat és magatartásformákat kényszerített, melyek identitásunktól jelentősen kü-

lönböztek, s melyek időleges fennmaradásukat kizárólag a nyers, de változatos erőszaknak köszönhetőek.

Az 1990. év táján bekövetkezett - nyugodtan állíthatjuk - világtörténelmi jelentőségű változások következtében Egyházunk is visszanyerte szabadságát. A vázolt történelmi előzmények és körülmények adták a keretet a rendszerváltó Zsinat működéséhez.

A Zsinat igyekezett szakítani mindennel, ami a törvénytelen ségek korszakaként említhető szocialistának hazudott időben következett be, állt elő. Ez a törekvés ma is pozitívan értékelhető, ha nem is mindenben helyeselhető. Voltaképpen a gyermek és a fürdővíz szindrómájára kell gondolnunk. Vagy másik hasonlaltal élve, melyet nagy munkabírású zsinati-tag testvérünk említett fel több alkalommal: akit a kígyó megmárt, okkal fél a gyíktól is.

Előkerült az ún. *legitimációs kérdés*. Vagyis, hogy ki mennyire legitim, illetve illegitim az általa betöltött tisztség vonatkozásában. Itt hely és idő hiányában most nem térnék ki részletesen - bár az lehet egy másik dolgozat önálló témája - *Ordass* püspök ügyére, de tény: különösen második elmozdítása 1958-ban, jogilag abszolút nonszensz, tarthatatlan, semmivel nem alátámasztható aktus volt az Egyház részéről. E megállapításnak pedig szükségszerű folyománya volt az, hogy a tisztétől törvénytelenül megfosztott püspök hivatala más, mások által csak bitorlás útján volt betölthető. Ez a körülmény, továbbá a dinamikusan változó környezet segítette megérlelni azt a gondolatot - amely végül tételes törvényi rendelkezésben öltött testet -, hogy szükséges állandó zsinat léte és működése ahhoz, hogy a törvénykezés ne csússzon akarva-akaratlanul szűk vezető testületek, netán egyes vezetők kezébe.

Igazi probléma a gyökeresen változó egyházi struktúrát illetően tulajdonképpen az egyházi vezetőkkel kapcsolatos jövőkép kialakítása, illetve elfogadása körül csúcsosodott ki. Egyes vezetők párhuzamos ügyintézésről, hatásköri átfedésekről beszélnek, mások minden döntési fórumot duzzasztásának tovább a demokrácia jegyében, s vezetői túlhatalomról vélekednek.

Nem kívánok itt és most a fenti állásponttal kapcsolatban minősítést eszközölni, de azt ma mindenkinek be kell látnia, hogy az 1956-os forradalom vérbe fojtásával összefüggő, ahhoz kapcsolódó bármilyen sajnálatos események óta több, mint négy évtized eltelt. Nem folytatható az 1990-es években semmi sem ott, ahol az 1950-es évek végén - nem magától(!) abbamaradt. Az idő

múlásában talán az a legfájdalmasabb, hogy mindenképpen folyik...

Jelenleg hivatalban lévő püspökeink közül azonban az egyik az 1980-as évek végén, szinte a legújabb reformkor hajnalán, a másik pedig már a jogilag is szabad, szuverén országban és szabad Egyházban került hivatalába. A korábban - netán püspökök által is - elkövetett szabálytalanságokért, törvénytelen ségükért ők semmiképpen sem vonhatók kérdőre.

Szerény személyem is az egészséges változás elkövetett híve. Ebben a minőségemben helyeslem Egyházunk területi beosztásának a megváltoztatását éppen azért (is), mert a jelenlegi a kommunista diktatúra kényszerítette ki. A területi beosztás változtatásával, a kerületek számának növelésével azonban élesen előtérbe kerül a kerületek élén álló vezetők, elsősorban püspökök egzisztenciájának a kérdése. (A kerületi felügyelők-ről most azért nem emlékezem meg külön, mert helyzetük mindenképpen más, már csak azért is, mert nem egyházi "alkalmazottak" a szó szoros értelmében.)

Az 1997. évi - azóta többször módosított - XI. törvény 7. §-a előírja, hogy 2000-ben Egyházunkban általános választásokat kell tartani.

Az 1997. évi VII. törvény 50. §-a akként rendelkezik, hogy a püspökké választás egyik előfeltétele a be nem töltött 60. életév.

Azt, hogy a felállításra kerülő három új egyházkerületben választásokat kell tartani minden tisztségre, az 1998-ban összeült Zsinat is számos alkalommal megerősítette. A hivatkozott törvényhely azonban a jelenlegi püspököket még a jelölésből is kizárta volna. Ezért helyezkedett arra az - egyszeri és kivételes - álláspontra a jelenlegi Zsinat, hogy a jelenleg hivatalban lévő két püspök részére az életkorból való korlátozás alól felmentést ad. Ma tehát az a helyzet, hogy a jövő évben esedékes választáson püspökeink jelöltek lehetnek.

Vizsgáljuk meg röviden, helyes-e, törvényes-e, keresztényi-e a fenti megoldás, melyet egyébként különböző indokokkal, több oldalról számosan bíráltnak.

Az nem lehet vitás, hogy - sajnos - a törvénytelen államvezetés korábban Egyházunk vezetői között is talált olyan személyeket, akik - ki-ki más okokból, de - végrehajtották az akkori állam akaratát, ezzel mintegy belülről rombolva Krisztus testét. Ezen nemtelen tetteket azonban évtizedekkel később erkölcsileg számon kérni az akkori vezetőkön, - legalábbis nem buzgó keresztényen magatartás.

Bárhogy is van, nem kerülhetjük meg a kérdést: egyházhoz méltóan, keresztény módon rendezzük a törvényi változtatások során előálló egzisztenciális kérdéseket, vagy sem.

Az egyik álláspont szerint már azzal is igen humánus gesztust tett a Zsinat, hogy a jelenlegi püspökök vonatkozásában eltekintett az életkori korlátozástól. A másik álláspont szerint szerzett jogokat elvonni nem lehet, az élethosszig választott püspök nyugdíjba vonulásáig betöltheti hivatalát.

Szerény álláspontom szerint sommásan nézve tulajdonképpen mindkét álláspont helyeselhető, de - ugyanígy - mindkettőről kijelenthető, hogy legalábbis vitatható. Ne felejtjük el: a törvényeket, így a választásról szólót is, a Zsinat nagy többséggel alkotta meg, s abban nincs szó felmentés lehetőségéről. Ugyanakkor bátran jelenthető ki, hogy alkotmányos keretek között igenis hozható

olyan rendelkezés, amelyik egy vagy több személy jogát, jogos érdekét csorbítja. Itt a hangsúly az alkotmányos eljárásra helyeződik, az önkénylen szemben. Gondoljunk bele: ellenkező esetben egyetlen országban sem lett volna megvalósítható a köztársaság jogintézménye, mert annak kikiáltása nyilván sértette a trónon lévő uralkodó érdekeit.

Mi lehet tehát a megoldás? Ismét onnan kell kiindulni, hogy korunk és földrajzi környezetünk világtörténelmi változásai példa nélkül állnak. Kell, hogy vonatkozzék ez Egyházunk ügyeire is. Ugyanakkor van Tanítónk, aki már eleinket is segítette, eligazodni nehéz helyzetünkben. S ha igaz is a jelen történelmi szituáció példa-nélkülisége, hasonló helyzet adódhatott, és adódott is korábban.

Hogyan járt el Egyházunk mindenkor vezetői ügyében szélsőséges helyzetben?

Egyházunk egyik első főpapja, püspöke a XVI. század végén élt tudós, *Beythe István* lelkész, akit 1585-ben választottak Sopron-Vas Vármegye püspökévé az ottani evangélikusok a reformátusokkal közösen. Amikor 1591-ben a Csepregi Kollokviumon az úrvacsora értelmezés tárgyában kellett állást foglalni, ő a helvét irányzatot fogadta el. Az evangélikus társadalom ennek ellenére csak halála után választott új püspököt.

A II. Carolina Resolutio után jött létre a Tiszai Evangélikus Egyházkerület, melybe beolvadt a gömörvidéki kerület és a szabad királyi városok püspöksége. Miután mindkét korábbi egyházkerületnek volt püspöke, az egyesülés ellenére mindkét püspök továbbra is gyakorolhatta főpásztori jogait és kötelezettségeit. Szolgálatukat pedig az érintett egyházközösségek készek voltak elfogadni, hiszen korábban mindkét püspököt - *Pfannschmidt Keresztélyt* és *Antoni Sámuel* - szabályosan választották meg. Mindkettejük halála után lett közös utódjuk *Ambrozy György*.

Más történelmi és teológiai szituációt vetett fel a néhai *Szenczi Fekete István* kirívó esete. Ő 1669-ben lett a Sopron-Vas Vármegye püspöke. Később - lelki és durva fizikai ráhatásra - katolikus vallásra tért. Az egyházkerület 70 évig(!) nem választott új püspököt.

Az 1848/49. évi szabadságharcot követő megtorlás Egyházunkat is fájdalmasan érintette. Négy püspökünk szenvedett börtönt, illetve hivatalvesztést. Név szerinti: *Haubner Máté*, *Pákh Mihály*, *Stromszky Sámuel* és *Szeberényi János*. Rebello miatt valamennyiüket a Habsburg önkény de facto eltávolította hivatalából. Ennek ellenére börtönből való szabadulásuk, illetve akadályoztatásuk megszűnte után valamennyiüket visszafogadták a hívők és a lelkészek egyaránt püspöküknél.

Hasonló helyzetet vetett fel az 1734. évi rendelettel létrehozott szuperintendenciák kérdése. Nevezetesen: 1735-ben *Zay Imre* elnöklete alatt megtartott pesti értekezlet úgy döntött, hogy a rendelet hatályba lépése előtt megválasztott szuperintendensek továbbra is hivatalukban maradhatnak.

Mire tanít bennünket mindez? Mindenekelőtt a türelemre és a toleranciára.

Mit vehetünk át a korántsem teljes példálózásból napjainkra? Szerény véleményem szerint a megfontoltságot, és az Egyház hosszú távú érdekeinek szem előtt tartását.

Eldöntött tény a három kerület felállítása. Egyházszervezetünk ehhez három püspöki hivatalt rendel. Három főpásztor fogja tehát - reményeink és tételes törvényi

rendelkezéseink szerint - 2001. január 1-től, két év múlva(!) Egyházunkat irányítani. Nézzünk körül: valóban olyan jól áll Egyházunk vezetői képességgel megáldott lelkészekben, hogy a jelenlegi két - nemzetközileg fel-tétlenül elismert - vezető szolgálatáról egyik napról a másikra, minden kényszerítő körülmény fennállása nélkül lemondjon? Bízva kijelenthetjük, nem!

Az Egyház objektív érdekeinek tiszteletben tartása és elismerése mellett itt is osztom a Zsinat lelkészi elnökének plenáris felszólalásában is megfogalmazott álláspontját: az Egyház Urának különös ajándéka az, hogy a jelenleg hivatalban lévő egyik püspök néhány év múlva, a másik pedig azt követő ugyancsak néhány év múlva nyugdíjba vonul. Így - élve a lehetőséggel - az új struktúra felállításakor mindössze egy új püspöknek kell szolgálatba állnia, a másik két terület élén pedig fokozatosan, néhány év közbeiktatásával történik személyi változás, amennyiben eleink példáiból merítve

a törvényesen megválasztott püspököket Egyházunk továbbra is elismeri és megtartja hivatalában.

Ne feledjük: a fontolva haladás volt az, amit mi magyarok korábban a legkevésbé tudtunk gyakorolni. Néha külső kényszer hatása miatt, néha szűklátókörűségünk-ből adódóan. Jelenleg nincs külső kényszer, ne legyen hát szűklátókörűség sem!

A cím után kérdőjel áll. Itt azonban azt kell kimondani, felkiáltó jellel, hogy legyen választás, de a fenti gondolatok figyelembe vételével.

Adja Isten, hogy a történelmi helyzetben olyan döntés születhessen, amelyet az utókor méltán fog és tud *történelmi*nek nevezni!

Galli István

(További hozzászólásokat, véleményeket szívesen fogad a Lelkipásztor.)

Sólyom Anikó: Ószövetségi hittankönyv

Az evangélikus iskolák 6. évfolyama számára

Összehasonlítva a magyar evangélikus gimnáziumok számára készült tantervet a bajor iskolák hitoktatási tanterveivel, az ember azonnal felfigyel egy jellemző különbségre. Míg a német példa azt mutatja, hogy egyazon tanév során bizonyos kérdéskörök köré csoportosítva előkerülnek ó- és újszövetségi, egyháztörténeti és etikai témák, addig nálunk ezek egy-egy évre lebontva, egymástól szétválasztva jelennek meg. Így van az, hogy gimnáziumainkban az ötödikesek egész évben Újszövetséggel, hatodikosaink pedig Ószövetséggel kell, hogy foglalkozzanak. Bizonyára mindkét változat mellett fel lehet sorolni érveket. Hozzám személy szerint a német példa azért áll közelebb, mert úgy érzem, ezen a módon szívesebben, aktuálisabban, az egyes korosztályt foglalkoztató kérdéseket jobban szem előtt tartva lehet megszólítani a tanulókat. A magyar példa mellett viszont azt tudnám érvként felhozni, hogy így, pl. egész évben csak Ószövetséggel foglalkozva, jobban kidomborodnak a nagyobb történeti-, üdvtörténeti összefüggések.

Sólyom Anikó, a Deák téri Evangélikus Gimnázium tanára arra vállalkozott, hogy ószövetségi hittankönyvet készítsen a nyolcosztályos gimnáziumok 6. évfolyama számára előírt tanterv alapján. Már csak az eddig elmondottak miatt sem kis feladat úgy végigtárgyalni egy tanév leforgása alatt az egész Ószövetséget, hogy miközben kirajzolódjanak a nagyobb összefüggések, ne mosódjanak el a fontos részletek sem, és míg gyarapszik a tudás, jusson "táplálék" a léleknek is.

Sólyom Anikó háromkötetes munkája hittankönyvből, olvasókönyvből és tanári kézikönyvből áll.

A tanári kézikönyv

A tanári kézikönyv alkalmazásáról annak előszavában így vall a Szerző: "... a tanári kézikönyv nem kíván kész óravázlatot adni a Hittantanár kezébe, hiszen akkor el-

veszne az óra egyedi, tanártól és tanulóktól függő varázsa." Ennek szellemében a kézikönyv egy-egy téma kapcsán általában két dologra szorítkozik.

1. Egyrészt felhívja a hittantanár figyelmét néhány, az anyagot érintő, annak megértéséhez és feldolgozásához szükséges *háttér-információra*. Ezek lehetnek kortörténeti tudnivalók (pl. Hóseás korában szokás volt jelentéssel bíró nevet adni a gyermekeknek - ld. 33. old.). Lehetnek teológiai üzenetek (pl. az Ábrahámnak adott ígéretben, a kiválasztottságban és az általa nyert áldásban benne rejlik a Messiás eljövételének ígérete is - ld. 22. old.). Találunk az információk sorában etikai mondanódóra történő utalást (pl. a kultúrparancsban kapott mandátum milyen felelősséget és feladatot ró az emberre - ld. 19. old.). De a Szerző olykor rámutat fontos újszövetségi párhuzamokra is (pl. István vértanú beszédében - ApCsel 7 - utal Mózes történetére - ld. 25. old.).

2. Másrészt a kézikönyv *ötleteket* is ad. Például ahhoz, hogyan lehetne a kérdéses történetet aktualizálni (pl. Ábrahám Sodomáért való alkudozása alkalmat teremthet a gyerekek "közbenjáró" imáiról beszélgetni - ld. 22. old.). Ötletet kaphatunk arra is, hogyan lehetne egy-egy történet tartalmi üzenetét feldolgozni (pl. Salamonról tanulva gyűjtsük először össze, mit tartanak a gyerekek a bölcs ember jellemzőjének - ld. 31. old.). De a tanári kézikönyv olyan konkrét módszerbeli segítséget is nyújt, ami hasznos lehet az órák élményszerűvé tételében és a témák elmélyítésében (pl. egy rejtvény József történetéhez - ld. 23. old. vagy egy bűnügyi hír felolvasása egy napilapból a bűneset kapcsán - ld. 20. old.).

E néhány példával csak ízelítőt próbáltam adni abból, hogyan kínál a tanári kézikönyv impulzusokat az "egyedi, tanártól és tanulóktól függő" órára való felkészüléshez, melynek során a hittantanár szem előtt tartja - a felkínált támpontok mellett - "a tantervben részletesen megfogalmazott célokat".

Az olvasó e célokat is megtalálhatja a tanári kézi-

könyvben, amely közli a nyolcosztályos gimnáziumok hatodik évfolyama számára összeállított *részletes hittan tantervet*. Nekem különösen is nagy öröm volt látni, hogy a kézikönyv végén a Szerző közread egy az év végi összefoglaláshoz jól használható *játékok* és megtalálható ugyanitt egy *vetélkedő* anyaga is, mely a tanterv alapján ennek a korosztálynak készült, méri a tárgyi tudást, de felszabadítva a számonkérés drukkjá alól.

A tanári kézikönyv tartalmaz még két olyan fejezetet, melyek általános ismeretekkel kívánják segíteni a hittantanár munkáját. A Szerző *"Módszerek és munkaformák"* cím alatt sorol fel néhány olyan módszertani lehetőséget, melyeket a hitoktató jól használhat egyes témák tárgyalásánál. Így olvashatunk az elbeszélés, a beszélgetés, az önálló szövegfeldolgozás, a szemléltetés, a feladványok és a különböző munkaformák órai alkalmazásáról. Egy a hittantanárokat gyakran foglalkoztató dilemma tárgyalása is helyet kap a tanári kézikönyvben, *"A számonkérés, értékelés, osztályozás kérdése a hittanórán"* című fejezetben.

Az Ószövetségi hittankönyv

Amint azt az előszóból már idézett sorok is mutatták, Sólyom Anikó hittankönyvével - amellett, hogy támpon-tokat, segítséget kínál, - megpróbál szabad teret hagyni a hittantanár egyéni elképzeléseinek, és a tanulók kreativitásának, gondolkodó aktivitásának. Ennek szellemében a hittankönyv sem azt a célt szolgálja, hogy szigorúan megszabja és egy általa előírt mederbe kényszerítse az órák menetét. Sokkal inkább - ahogy a Szerző írja - célja az, "hogy az olvasókönyvvel együtt kézzelfogható, az órát követően otthon megtanulható anyagot biztosítson a tanulók számára..., hogy összefoglalja mindazt, ami a közös beszélgetések, felfedezések eredménye lehet."

Megint csak a teljesség igénye nélkül hadd álljon itt néhány olyan eszköz, amely e fenti célt, a közös beszélgetések megindítását és az önálló vagy csoportos felfedezések előmozdítását kívánja szolgálni:

1. Egy-egy történet tárgyalása kezdetén a tankönyv tömör, lényegretörő bevezetéssel mutat rá a történet szélesebb összefüggéseire. (Pl. Kain és Ábel - *"A bűneset története azt mutatta, hogyan távolodik el az ember Istentől, nemcsak egyszer régen, hanem nap mint nap ma is. Kain és Ábel történetében az emberek közötti bűnről van szó. Ez sem egyszeri történet, elég csak belelapoznunk a mai újságba, hogy lássuk."* - ld. 7. old.)

2. Olykor a tankönyv úgy próbál segíteni, hogy kiemeli egy-egy bibliai történet lényegét, vázlatpontokba szedve azt. Máskor ezt a feladatot a tanulókra bízva, hogy egyénileg vagy csoportosan keressék meg a tárgyalt igeszakasz súlypontjait. Ezt egyébként a tankönyv erényei közt emelném ki, hogy ösztönzi és segíti a bibliai szövegekkel végzett egyéni munkát (pl. 1Sám 8-12 kapcsán - "Figyeljétek meg, jegyezzétek le, hogyan tükröződik ebben a leírásban a királyellenes szemlélet!" - ld. 35. old.).

3. Máskor a tanulók önálló véleményalkotását igyekszik elősegíteni egy-egy feladat (pl. Mit jelent az, hogy Isten féltőn szerető Isten? - ld. 24. old.).

4. Egy hittankönyv fontos célja kell legyen, hogy a diákoknál segítse a bibliaismeret területén a tárgyi tudás növekedését. Számomra igen rokonszenves, ahogy a Szerző emellett igyekszik arra is rámutatni, hogy ezek az

ismeretek többször jelentenek elsajátítandó, megtanulandó tananyagot, ami majd a számonkérés és osztályozás tárgyát képezi. Itt a tanulót személyesen érintő, életváltató üzenetről is szó van. Nagy kihívás e kettősség kezelésének problémája minden hitoktató számára. Nagy kihívás, melynek Sólyom Anikó - véleményem szerint - igen jó érzékkel felel meg. Erre példa az egy-egy nagyobb egységet lezáró, személyes hangvételű meditációk sora, melyekben elhangzik a tanulók felé a nagy betűvel szedett kérdés: *Felfedezted?*

Az *"Isten szabadító tetteiről"* szóló egység végén - mely az egyiptomi szolgaságtól az Ígért Földjéhez való megérkezésig tárgyalja az eseményeket, a következő elgondolkodtató sorokat olvashatjuk: *"A szabadító Isten megmenti övéit az egyiptomi ellenség kezéből, ételt és italt ad nekik a pusztában, vezeti őket a világban, medret ad életüknek törvényeivel. Megszabadítja őket akkor is, ha mindig lázadoznak, szembefordulnak Istennel, és megszabadítja őket még a büntetéstől is, megoldást kínál a kigyók ellen, ha újra hozzá fordul a nép."*

Hányszor érezted Te is már, hogy ellenséges indulatokkal vesznek körül az emberek? Hányszor voltál bizonytalan abban, hogy megtalálsz-e a kivezető utat egy-egy kínos helyzetből? Vagy éppen hányszor lázadoztál akarata ellen?

Vedd bátran komolyan: a szabadító Isten nem csak egyszer régen figyelt oda egy tőlünk távoli népre, hanem ma is odafigyel mindannyiunkra. Tudja, mikor van szükségünk szabadító tetteire, csak azt akarja, hogy Mózeshez hasonlóan odafigyeljünk Rá."

5. Ami a tankönyv formai megjelenését illeti, azt hiszem, az sem mellékes, de említésre érdemes, hogy igazán jó kézbe venni ezt a mintegy félszáz, bibliai tájakat illetve kortörténeti adalékokat bemutató képpel illusztrált, szellősen szedett, tetszetősen kivitelezett füzetet. Úgy gondolom, ez sem mindegy, hiszen fontos, hogy a tanulók egy nem csak tartalmilag, de külső megjelenésében is a többi tantárgy tankönyveinek színvonalával "versenyképes terméket" vehessenek kézbe a hittanórákon is! Úgy gondolom, abban, hogy e hittankönyv is tetszetős formát kapott, jelzésértékűen megfogalmazódik az üzenet: "A hittan sem lényegtelenebb, kevésbé megbecsült tantárgy, mint a többi gimnáziumi tanóra".

A tankönyv végén színes függelék kapott helyet, egy időrendi táblázattal és öt térképpel.

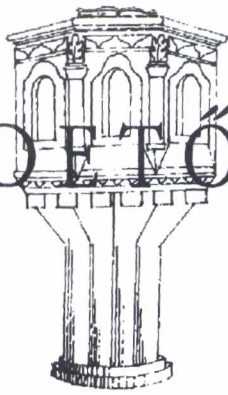
Az Ószövetségi olvasókönyv

Az olvasókönyv azoknak az eredeti bibliai szövegeknek a válogatását tartalmazza, melyekre a tankönyv támaszkodik. A bibliai szövegek feldolgozását az olvasókönyv úgy is könnyíteni próbálja, hogy csak a lényeg szempontjából igazán fontos részleteket közli, helyenként egy-egy betoldott mondattal megteremtve a folyamatos olvasás lehetőségét. A bibliai szöveg illusztrációjaként - *Harmati Béla László* művészettörténész válogatásában - harminckilenc híres képzőművészeti alkotás képpel ismerkedhetnek meg a tanulók.

Mindent egybevetve öröm számomra, hogy kézben tarthatom és másoknak is ajánlhatom ezt a hitoktatásban - véleményem szerint - hasznos és jól használható, a tanárt segítő, a tanulókat együttműködésre és elgondolkodásra serkentő, szép kiállítású "hittankönyv-csomagot!"

ifj. Cselovszky Ferenc

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Böjt 3. vasárnapja

Ef 5,1-9

Igénk egyenes folytatása, illetve nyomatékosított ismétlése 4,17-30-nak. 1,17 negatívan alapozza meg az utána következő magatartási szabályokat is, 5,1-2 pedig pozitívan. A felszólítás: legyetek *mimétoi theou* - szó szerint: Isten utánzó - hasonló Mt 5,48-hoz, ott: legyetek *teleioi*, mivel mennyei Atyátok is az. Az indoklás, hogy miért Isten ír és nem Krisztust, a folytatásból következik: a gyermek a szüleire hasonlít, őket utánozza, tőlük függ. Isten gyermekeként adott az utánzás/követés lehetősége. A folytatás így már világos: az Atya szeretett gyermekeinek azt a szeretetet (*agapé*) kell tanúsítaniuk, amellyel Krisztus is odaadta magát. Teljesen, maradéktalanul, égőáldozatként, úgy, ahogyan az áldozat füstje szertefoszlik.

A pozitív alapvetés után, 4,17kk-höz hasonlóan következik a konkretizálás: paráznaság (*porneta*), tisztátalanság (*akatharszia*) - itt nem részletezi annyira, mint 1Kor 5-7-ben. Rögtön utána következik a *pleonexia* - kapzsiság, önzés, birtvágy - amely a címzett gyülekezetekben is nyilván többeket érintett, mint az előzőek, és szintén igen súlyos bűn (ld. Róm 1,19). Ezeknek még a lehetőségét is ki kellene zárni a gyülekezetben (3. v.), a "szentek közösségében". A felsorolás ezzel korántsem teljes, hiszen ha valaki nem is követi el az előbbieket, még beszélhet, viselkedhet úgy, mintha ezek kívánatosak lennének. A nyelv bűnei helyett az *euharisztia* méltó a szentekhez. A gyülekezetben, a Megváltó közelségében élve szavakkal sem kell "pótolni" a nyilvánvaló, súlyos bűnök elkövetését.

Az 5. v. alapján, úgy tűnik, hogy a nyelv bűneiből, a kívánságból könnyebben van visszaút: "egyetlen paráznának, nyereszkeskedőnek, azaz bálványimádónak sincs helye Krisztus és Isten országában". A csúnya, ostoba, trágár beszélőt nem zárja ki ilyen kategórikusan. A "Krisztus (Jézus) országa" vagy "a Fiú országa" - még Kol 1,13; 2Tim 4,1 - ritka kifejezés a páli iratokban. Talán, főleg Kol 1,13 alapján állítható, hogy az Isten eljövendő, nyilvánvaló uralma mellett hangsúlyosabban vonatkozik a keresztyén gyülekezetre.

A 6-8. v., megintcsak 4,17-hez hasonlóan, utal a gyülekezet korábbi életére. A *mórologia* művelői mégsem örülhetnek az első három említett bűn elkövetőivel szemben, hiszen túl közeli a rokonság a *kenoi logoi*-jal, az üres beszéddel, amely utóbbit Isten haragja sújtja. Róm 1,18kk alapján evilági büntetésre kell gondolnunk - 1,32 alapján azonban a hasonló bűnöket elkövetők méltók a halálra, amellyel már elvész a megterés lehetősége. A gyülekezet tagjai nem eshetnek vissza az ilyesmibe. Igénk tehát világos állásfoglalást követel a visszaesés kísértésével szemben. Az "egykor" és a "most" különbségének nyilvánvalóvá kell lennie.

A levélíró (akár Pál, akár tanítványa -, a mondanivaló szempontjából nem lényeges), nem elégszik meg a negatívumok hangoztatásával, hanem azt mintegy keretbe foglalva, újra

a jóra figyelmeztet: aktív keresztyénként, a világosság fiaiként éljenek. Itt nem lehet nem gondolni a különböző misztériumokra, beavatási szertartásokra - Isten utánzó, Krisztus követői az igazán beavatottak (ld. Jn prólóusát). A világosság gyümölcse - eredménye, hatása pedig ezekben mutatkozik meg: *agathoszüné, dikatoszüné* és *alétheia*. Ez utóbbi kettő egymás mellett szerepeltetése a keresztyénség egész szemléletét, ha úgy tetszik, világnézetét kifejezi: a törvényen túlmutató, túlaradó igazság (*dikatoszüné*) az igazi valóság (*alétheia*), amely az emberek között csak tisztesség, őszinteség lehet.

Meditáció

Böjt 3., Oculi vasárnapján arra a Krisztusra emeljük szemünket, aki előttünk ment a keresztre, aki "önmagát adta értünk áldozati ajándéknak, az Istennek kedves illatként". Bonhoeffer Ef 5,1-9-vel fejezi be a Követést. Előtte egy egészen banálisnak tűnő, de annál fontosabb megállapítást tesz: "A követő arra néz, akit követ." A probléma persze mindig a konkretizálással van. Az apostol sem elégszik meg a mégoly magasztos bevezető megállapítással, a nagyon szép általános felszólítással, hanem konkretizál. Vagyis óv a visszaeséstől, elmondja, hogy mire kell ügyelnie a keresztyén(né lett) embernek. Az egyház története folyamán persze a paráznaság, a tisztátalanság és a kapzsiság/nyereszkesedés igen gyakran előfordult, olyannyira, hogy ma alaptalanul is a legegyszerűbb ilyesmivel vádolni. Úgy tűnik tehát, az egyház története folyamán sokakat nem zavart, hogy "egyetlen paráznának, tisztátalannak vagy nyereszkeskedőnek, azaz bálványimádónak sincs öröksége a Krisztus és az Isten országában". Könnyű lenne az ige mondanivalója alól azzal a kifogással kibújni, hogy korhoz kötött; a görög-római vallásból, illetve a keleti kultuszokból megtért pogányokhoz szól. Az 5-7. v-ben mondottakat persze az apostol a második és a sokadik generációra is nyilvánvalóan érvényesnek tekintette. Ha a mai gyülekezetben a levélben említett "bálványimádás" nem jellemző, az ostoba, trágár, üres beszéd annyira elharapózott, hogy igen nehéz a hatásának ellenállni. Ma is ugyanaz érvényes mint a levél címzettjeire: ha valaki nem parázna, tisztátalan vagy kapzsi/nyereszkesedő, ne örüljön túl hamar. Hiszen, ha másra nem is, de "szájzuhanyra" még szüksége lehet. A gyónó imádságba: "Vallom előttem, szent és igaz Isten, hogy sokszor és sokféleképpen vétkeztem, gondolattal, szóval és cselekedettel..." bizony, mindannyian beleférünk. A keresztyén élet nem pusztán rejtett, belső folyamat, hanem igénk szerint is látható, hallható következményei vannak. Ha pedig nincs is minden helyzetre biztos receptünk, az önmagát áldozati ajándéknak adó Krisztusba vetett hitből a segítőkészség, az adok-capok igazságának meghaladása, az őszinteség következik. Akkor is, ha a körülöttünk lévő világ az ellenkezőjét sugallja.

Gondolatok az igehirdetéshez

1. Isten utánzó

Bármilyen furcsának is hat ez a felszólítás, az apostol nyilvánvalóan jól meggondolta. X popsztárt vagy Y filmsztárt utánozni, azt igen! A pogány isteneket - akik valójában nagyra nőtt emberek - is sokkal könnyebb volt utánozniuk a levél olvasóinak. De mindjárt segítséggel is szolgál igénk: úgy kell élnünk, úgy kell - kellene - szeretnünk, ahogyan Krisztus mutatott pél-

dát ebben. Igénk felszólít: Járjatok, éljete a szeretetben. Rög-
tön azt kérdezzük: lehet-e a szeretetet követelni, parancsolni?
Ha lehet, akkor tudunk-e engedelmessékedni ennek a felszólítá-
snak? "Isten utánzása" nyilvánvalóan azt jelenti, hogy teljesít-
jük ezt a parancsot. Hiszen a szeretet a Szentírás szerint nem
pusztán érzés, hanem akarni kell, és lehet is. Igazán csak úgy
lehet hinni Istenben, ha nemcsak félünk tőle, hanem szeretjük
is őt. Akkor pedig már ő tesz képessé arra, hogy Krisztus péld-
dája kívánatos legyen. Akkor is, ha az áldozatvállalásra buzdít-
ás nem mindig népszerű.

2. Elhatárolódás

Sajnos, ma is sok hamis kép él a köztudatban az egyháziól
(hiszen a legkönnyebb, legegyszerűbb és legkényelmesebb a
vélt és valós bűnök alapján megítélni). Mivel az egyház tanítása
szerint élők kisebbségben vannak, könnyű a problémákat fel-
nagyítani, és a valós gondokról elterelni a figyelmet. Kapzsiság,
harácsolás tekintetében már jó ideje nem az egyház jár az élen.
Persze, ha az egyházakkal kapcsolatos ügyeket felfújják, akkor
nem egyszerűen arról van szó, hogy egyeseknél megállt az idő.
Hanem a maguk módján számonkérők rajtuk Krisztus példáját:
valóban él-e a mi Krisztusunk, vagy csak emlék?

Annai mindenképpen bizonyos, hogy a szavak és az élet
egysége sokkal meggyőzőbb mint a szavaké önmagukban.
Minden korban probléma például, ha hívők világi bíróság előtt
pereskednek egymással. És kívülálló is sokkal jobban meg-
jegyzik, ha hívők, egyházi személyek paragrafusok alapján
nem, "csak" erkölcsileg ítéltetők el. Az egyház, a keresztyén
hívők közössége nem lehet egyszerűen a társadalom tükör-
képe. A krisztusi értékrend érvényes.

3. A világosság fiai

Milyen örömmel énekeltük karácsonykor Luther szép éne-
két: Örök világosság jött el, Betölti földünk fényével, Hogy le-
gyünk megváltottai, A világosság fiai. (Ékv 154, 4. v.)

Az igazi világosság meglátásához először a sötétséget kell
észrevenni. Krisztus Urunk szenvedésében és halálában a leg-
mélyebben megtapasztalta azt a sötétséget, amely bennünket,
mai keresztyén gyülekezetet is fenyeget. Az igazságtalanság az
ő számára volt a legmélyebb, a szenvedés a legvalóságosabb és
a halál a legkegyetlenebb -, csak így hozhatta el az igazi vilá-
gosságot. Rá figyelve, bőjt harmadik vasárnapján szemünket a
Golgotára emelve láthatjuk, hogy hol az igazi világosság.

Mit jelent tehát a világosság gyermekeiként való élet? Nem
csak az igénkben említett vagy nem említett nyilvánvaló, durva
bűnök abbahagyását. Sokkal többet: egyenességet, őszintesé-
get, akkor is, ha ez sokszor akadálya az evilági érvényesülés-
nek. Jóakaratot, jó légkört, az igen és a nem, az adott szó be-
csületét.

A felszólítás: "legyetek tehát Isten utánzóí", "éljete úgy,
mint a világosság fiai" itt e földön mindig is "csak" elérendő cél,
biztatás marad. Az azonban biztos, hogy Isten - világos - ígéjét
nem lehet megmásítani, és csak általa jutunk el a teljes világos-
ságra.

Szentpétery Péter

Bőjt 4. vasárnapja

Gal 4,21-31¹

A textusról

Az ÚSZ kritikai kiadása² csak néhány helyen közöl variáns
szöveget is (21.v. "halljátok" helyett "olvassátok", 25. „pedig” h.
"mert", 26. „a mi anyánk” h. „mindnyájunk anyja”, 28. „ti
...vagytok” h. „mi... vagyunk”, 30. „a szabad asszony fiával” h.
"Izsákkal", 30. „ezért” h. „ezért tehát”, vagy "mi pedig"), ezek
azonban a szöveg értelmében nem jelentenek lényeges külön-

séget. A variánsok, így a különböző fordítások is, ezt az érte-
met adják: Pál Izmaél és Izsák példájával mutatja meg a törvény
és az evangélium, a cselekedetekből megigazulni akarás "rabjai"
és a hit szabad gyermekei közti különbséget.

Mégis érdemes néhány rövid megjegyzést tenni a szöveggel
kapcsolatban.

a. A *nomosz* (21.v.) értelme itt: a Tóra, Mózes öt könyve,
amely az ósotyák történetét tartalmazza. Ugyanakkor Pál él a
zsidó írásmagyarázók gyakorlatával, amely mellesleg mégis
meghagyja a "törvény" teológiai fogalmát, hiszen eddig is azért
vitázott, hogy megértsék: nem a törvényben, hanem az evangé-
liumban van a megigazulás.

b. Az *allégorumena* nem azt jelenti itt, hogy allegorikusan
kell értelmezni az idézett történetet, hanem hogy "allegorikusan
kifejezve"³ ezt lehet mondani. Oepke szerint ezt a magyarázatot
ma inkább „tipológiá”-nak kellene nevezni.⁴ Pál Izmael és Izsák
történetével, a Tóra ismerői számára megmagyarázza, mi a
különbség az ó-szövetség és az új-szövetség között (itt nem a
Biblia két részéről van szó!).

c. *Hágár*. Pál olyan valamire utal, amit ma már nehezen le-
het megtalálni. A 25.v. arra utal, hogy "Arábiában", valószínűleg
a Sinai-félszigeten, kellett lennie egy hegynek, ami ehhez a
névhez hasonló nevet viselt. Oepke részletesen fejtegeti ennek
lehetőségét.⁵ Persze, Pál nyilván nem akarja tagadni, hogy Sára
szolgálólányáról szól a Genézis története, csak felhasználja az
általa, és talán kortársai számára is ismert tény, hogy létezett
egy ilyen nevű hegy, és ez most jó segítség mondanivalójának
kifejtésére.

d. A *mostani* és a *menyei Jeruzsálem*. Ez talán nem szorul
részletes magyarázatra. A Tórára, a törvényre hivatkozó zsidó
gyülekezet és az evangélium egyháza (itt érdemes figyelni az
anyánk kifejezésre!) összehasonlítása ez a két kifejezés.⁶

e. *Ézs 54,1*. Pál a LXX szövegét idézi. "Ez ideillően válasz-
tott hely, mert Sára Hágárral szemben a meddő és megvetett
volt, de azután ujjonghatott vele szemben, mert Izsákban elkezdődött
a sok utód ígéretének teljesedése. Az üdvkori Isten-
népére utalás megfelel a textus eredeti értelmének."⁷ Még va-
lamiért érdemes erre az idézetre figyelni: a Vulgátában az
eufrañthéi ill. a héber *ronni* fordítása: *Laetare*

A perikópáról

Annak idején úgy tanultuk, hogy a böjti vasárnapok
kiemelkedő napok, amelyek nem számítanak "böjti" napnak,
mivel a vasárnap Jézus feltámadásának napja (ezért nem "böjt 4.
vasárnapja", hanem "a böjti időbe eső 4. vasárnap"), így
valójában nem furcsa a *Laetare* név. Rádásul a Vulgata szövege
mintha azt mutatná, hogy éppen ez az epistola adta meg a
vasárnap nevét. Meg kellene próbálni most ebből kiindulni.

Meditáció

Lehet, hogy ez "foglalkozási betegség", de a perikópával
való foglalkozás során egyre inkább középpontban látom azt,
hogy Pál Ézs 54,1-et idézi. Nem egyszerűen azért, mert szinte
"mértanilag" is középen van, hanem mert mind az előtte le-
vőkre, mind az utána leírtakra sajátos fényt vet. Izmael és Izsák,
Hágár és Sára, a test szerinti és az ígéret általi születés, a két
szövetség, a rabszolganő és a szabad asszony különbsége ép-
pen abban van, hogy az utóbbiak a "jó hír" (ahogy mondani
szokták: az "örömhír") megszólaltatását jelentik. A prófécia
csodát hirdet: Isten a meddőnek, az elhagyottnak, a megvetett-
nek ad gyermeket, méghozzá többet, mint annak, aki a termé-
szet rendje szerint szült. "Deuteroézsaiás" a jogosan, megérde-
melten szenvedő, elhagyott, rabságban élő népnek hirdeti,
hogy Isten nem feledkezett meg *ígéretéről*. És Pál hangsúlyozza,
hogy *ez a régi ígéret nekünk, az egyháznak szól*.

³ vö. A. Oepke kommentárját 148. lp. (Theologischer Handkommentar zum neuen Testament, Berlin, 1971.)

⁴ im. 148.lp.

⁵ im. 148-150.lp.

⁶ Oepke im. 150k lp. ezt is részletesen magyarázza

⁷ Oepke im. 152. lp.

¹ Elérhető feldolgozások: Lelkipásztor 1930/135 1938/136 1939/150 1952/57 1966/42 1974/126 1982/122 Keresztmetszet Bp., 1997. 91kk lp.

² Nestle-Aland 27. javított kiadás

Szoktuk hangoztatni, hogy bőjt a magunkba tekintésnek, a bűnbánatnak az ideje. Így igaz. Krisztus szenvedését szemlélve, amelyre mostanában igehirdetés-sorozatokban is gondolunk, rádöbbenünk arra, hogy *mi érdemelnénk* ezt a súlyos büntetést. Amit ez az örömhír tartalmaz, éppen az, hogy Isten nem úgy cselekszik, ahogyan megérdemelnénk. Isten az ígéretére emlékezik, ezért mondhatjuk Pállal, hogy mi, úgy mint Izsák, "az ígéret gyermekei" vagyunk. Így lehetséges, hogy a bőjti bűnbánat idején felragyog előttünk Isten szeretetének, a bűnbocsánatnak napsugara.

A prédikáció

A Pál leveleiből vett textusoknál mindig nagy a kísértés, hogy teológiai előadásokat tartsunk prédikáció helyett. Bibliá-órán biztosan szükség is van szövegmagyarázatra, teológiai összefüggések ismertetésére. De azt gondolom, hogy azért Pálnak sem egyszerűen az volt a szándéka, hogy teológiai fejtegetéseket írjon leveleiben. Igaz, a galáciai gyülekezetet tanítania is kellett a hit dolgainak, a Tórának helyes értelmezésére. Talán a mi gyülekezeteinkben, legalábbis a bibliaolvasók, rászorulnak némi útbaigazításra. Ráadásul a textus felolvasása nyomán is támad néhány kérdés annak értelme felől a gyülekezetben. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a feladat most ez: *prédikálni kell*.⁸ A Lelkipásztor régebbi számaiban található feldolgozások is sokat segíthetnek, de azokkal is vigyáznunk kell, mert ugyan azokhoz képest nem tudunk sok újat mondani, de abba a hibába se eshetünk, hogy egy-egy kiragadott szó, vagy fogalom ragadja el a fantáziánkat, és a textustól teljesen elszakadva szóljunk.

Kétségtelen, hogy *Reuss András* prédikációját mintaszerűnek tartom. Talán ilyen témát és címet lehetne venni: "*Bőjti evangélium*", vagy: "*Evangélium bőjtben*". A feldolgozásban segít az Agendában megadott témakör: "Krisztus meghalt bűneinkért", de a vasárnapra kijelölt "Az élet Kenyere" témát nem erőltetném. Ebbe a gondolatkörbe inkább ilyenek tartoznának:

- Isten nem úgy cselekszik velünk, ahogy megérdemelnénk (egy öreg presbiterem a "Hogy van?" udvarias kérdésemre felelt így: Köszönöm, jobban, mint megérdemelni!) Ha a törvényt nézem, az mindig elítél.

- Merészen építhetünk Isten ígéretére. Ez a hit: a törvény ítéletével szemben a bűnbocsánat valóságához ragaszkodni.

- Ami bizonyossá tesz bennünket afelől, hogy mindez igaz, az Isten igéje. A Szentírás, amely Isten cselekvésének példáit is tartalmazza, és az egyház közösségében hirdetett ige.

- Ez a mostani ige biztosít bennünket afelől, hogy mi Isten gyermekei vagyunk, mégpedig "az ígéret gyermekei". Amit régen Ábrahámnak és utódainak mondott, ígért Isten, az ránk is vonatkozik.

Mindez csupán néhány gondolat, bizonyára lesznek, akik többre, jobbra jutnak ennek a textusnak tanulmányozásával és a meditációval. Ez csupán szerény segítség kíván lenni a továbbgondolkodáshoz.

Muntag Andor

Bőjt 5. vasárnapja

Zsid 9,11-15

1. Első találkozás a textussal - benyomások első olvasásra

Az igehallgatók fülével próbálom olvasni (bocsánat a képzavarért) a textust és nagyon idegen. Első vészjelzés: Vigyázat, érthetetlen szöveggé fog hatni, tipikusan "egyik fülön be, másikon ki" jellegű. "Főpap", "sátor", "bakok és bikák vére", "örök váltság", "tehén hamva", "tisztátalanokra hintve", stb. az igehallgatók számára nem hivatkozási alap, amely megkönnyíti a megértést, hanem olyan ószövetségi kultikus cselekményekre utalnak, amelyek ismeretlenek, ezért érthetetlenek. Ezzel máris

⁸ Azt gondolom, hogy Reuss András elég jó példát mutat a szükséges magyarázatok és a prédikálás egyensúlyáról (Keresztmetszet 91kk lp.)

adódik az igehirdetés egyik lehetséges iránya, az ószövetségi gyakorlat felől megközelíteni és így magyarázva jutni el érthető következtetésekre. Itt szólal meg a második vészjelzés: Vigyázat, nehogy kortörténet legyen az igehirdetésből, mesédél előtt a zsidó szertartásokról, mai üzenet nélkül! Másik lehetséges utat adnak azok a szavak, amelyek kiemelkednek: "önmagát áldozta fel ártatlanul", "megtisztítja lelkiismeretünket", "szolgáljunk Istennek", "közbenjáró", "szövetség". Ezek olyan témákat jelölnek ki, amelyek már nem idegenek a mai igehallgatótól, mint: "áldozat", "engesztelés", "megbékélés", "megtisztított lelkiismeret", "közösség Istennel", "értelmes élet". Ezzel egy tematikus igehirdetés lehetősége körvonalozódik. Harmadik vészjelzés: itt lehet elszakadni a textustól!

2. Második találkozás a textussal - Exegetikai munka

• vers 11. Az ószövetségi főpap szolgálatát magasabb szintre emeli: Krisztus az igazi főpap - ő a közbenjáró a szent, a bűnt gyűlölő és büntető Isten és a bűnös ember között. Személye és tiszte azért magasabbrendű, mert az eddigi főpapok e világból valók voltak, Krisztus azonban nem e világból, hanem Isten világból való.

• vers 12. A kiengesztelés szolgálatát ő is áldozat bemutatásával végzi, ez az áldozat azonban szintén magasabbrendű, mert nem áldozati állat, hanem saját maga az áldozat. A véráldozat ószövetségi rendelkezésnek felel meg, alapja a 3Móz17,11.

• vers 13. Az áldozati vérnek bűnt eltörölő, bűntől megtisztító, megszentelő ereje van. A kultikus törvény rendelkezésének betartása kultikus tisztaságot eredményezett, amely ugyan mulandó volt, de lehetővé tette a földi szent helyre való belépést, az Istennel való közösség keresését.

• vers 14. Jézus áldozata mérhetetlenül több, mint amit bármilyen emberi áldozat képes volna elérni: saját ártatlan, tiszta, Istennek tetsző, igaz életét áldozta fel - ezzel engeszteli ki Istent és szerez megbékélést Isten és ember között. Ennek a megbékélésnek az eredménye az ember lelkiismeretének megbékélése és megújulása is. A "holt cselekedetek" nem egyes konkrétan megnevezhető bűnöket jelentenek, hanem az egész ember romlottságából fakadó, minden cselekedetét megmérgező hatást.

• vers 15. Krisztus áldozata új viszonyt teremt Isten és ember között, új szövetséget, amely örökérvényű. A "szövetség" - "diathéké" alapja most már nem az ember magatartása, Isten iránti engedelmissége, a törvényhez való hűsége, hanem Isten szuverén kegyelme, amelyet Jézus Krisztus áldozatáért ad az embernek. Ezért ez a szövetség örökérvényű.

Az eredmények összefoglalása

A Zsidókhöz írt levél 9,11-14 (15) versei Jézus megváltói művének központi kijelentéseit hordozzák: A mennyei főpap önmagát áldozta fel. Amire az ószövetségi főpapnak a nagy engesztelési ünnepen a szentélyben végzett kultikus szolgálata utalt, azt Jézus a valóságban vitte véghez. Ezzel minden régi kultikus szertartás túlhaladtá és egyben fölöslegessé vált. Conzelmann szerint: "Ahogyan Pál kimutatja, hogy Krisztus a törvény vége, úgy a Zsidó levél azt, hogy Krisztus a kultusznak, mint üdvűtnak a vége". Egyben mint az igazi főpap ő az egyedüli közvetítő is Isten és ember között. A "sola gratia" és a "solus Christus" elve áll itt is előttünk: egyedül Jézus oldja meg a bűnkérdést áldozatával és egyedül ő a közbenjáró, közvetítő Isten és ember között. Ő oldja fel Isten és ember szembenállását és biztosít ezáltal új egzisztenciát, életlehetőséget és életcélt az embernek; az Isten által elfogadott (megigazult) embert értelmes életre szabadítja fel. Krisztus áldozata által lesz csak lehetővé az igazi értelmes istentisztelet is. (V.ö. Rm 12,1)

Harmadik találkozás a textussal - útkeresés

1. A de tempore jelleg. Judica vasárnapja van - "ítélj meg engem Istenem!" Merjük-e ezt kérni? Hogyan állunk Isten elé? Önhittén, igazságunk vélelmében? Vagy úgy, mint akik bűnösségünk tudatában, félve lépünk a számonkérő, szent Isten elé? Ágendánk mottója: Az igazi Főpap. Judica vasárnapján (is)

tudatosodni kell bennünk, hogy egyedül az ő szolgálata által lehet bármiféle érintkezésünk Istennel. Lelkiismeretünk könnyen megcsal, bagatellizálja bűnösségünket és felment az ítélet alól. Krisztus értem hozott áldozata mutatja meg helyzetem komolyságát, elveszettségem mélységét. Tudunk-e úgy tekinteni a keresztre, hogy igen, Uram, tudom, hogy ez a Te ítéleted én fölötte?

2. A ma emberének helyzete. Mit érzékel a mai ember Isten ítéletéből? Ha keresi őt, észreveszi-e a szakadékot, ami elválasztja Istentől? Ha igen, hogyan próbálja meg áthidalni ezt a szakadékot? A legtöbbször életének sajátos helyzeteiben szembeül az ember az Istenhez való viszony kérdésével. Betegség, haláleset, sorsforduló, esetleg nagyünnepek adnak rá esélyt. Az egyensúlyát veszített ember keres kapaszkodót. Elégtelennek bizonyulnak azonban önmagunk megnyugtatóására a "kulturális" cselekedetek, mint alkalmankénti templomba járás, egyházfenntartás, jótékonykodás. Lelkiismeretünknek megmaradó nyugtalansága, kétségeink jelzik, hogy életünknek az alapviszonyulása nincs rendben.

3. Jó hír a ma emberének: Isten közvetítővé tette Fiát. Ezt a fontos feladatot ismerjük a politika feszültségekkel, szembenállásokkal teli világából is. Nem könnyű, és sokszor áldozatot követelő feladat. Áldozat nélkül sokszor nem lehet megoldani egy konfliktust. ENSZ békefenntartók állandó életveszélyben végzik munkájukat. Dag Hammarksjöld, az ENSZ egykori főtükára is egy kongói vérontást megoldani kívánó misszió során lett merénylet áldozata. Isten és ember konfliktusának megoldásában Jézus vállalta az áldozat szerepét. Kereszthalála Isten ítélete a bűn felett, de az ember számára ebből az ítéletből élet lett.

Negyedik találkozás a textussal - az igehirdetésben

Az igehirdetés témája bulvárlap címben fogalmazva: Az ártatlan főpap önmagát áldozta híveire.

Gondolatmenete:

1. Konfliktusok között élünk, amelyeket sokszor csak áldozatok árán lehet megoldani. Nem ritkán ártatlanok esnek áldozatul. Házassági konfliktusban a válás áldozatai a gyermekek, munkahelyi konfliktusokban az elbocsátottak munkanélkülivé lesznek, gazdasági konfliktusok megoldásakor kisemberek szegényednek el, politikai konfliktusoknál közvetítők néha az életükkel fizetnek.

2. Emberi életünk alapvető konfliktusa az Istennel való konfliktus, a bűn-probléma. Ennek megoldása is csak áldozat árán lehetséges. Emberi áldozataink, vallásos "kultuszaink" azonban elégtelenek. Közvetítőre van szükségünk. A közvetítő, békítő misszió során Jézus az életét áldozta. Áldozata nem volt hiábavaló; az ember számára életet jelentett.

3. A bűn-konfliktus megoldódott Jézus áldozatával, ezzel új kapcsolat, új viszonyulás jött létre Isten és ember között. Jó lelkiismerettel állhatunk meg Isten előtt és ez felszabadít minket arra, hogy életünk eredeti rendeltetése szerint Istené legyünk és neki szolgáljunk.

Balicza Iván

Böjt 6. vasárnapja

Fil 2, 5-11

„Ha hajót akarsz építeni, akkor ne azzal kezd, hogy munkásokat toborzol és fát gyűjtetsz velük, szerszámokat adsz nekik, kiosztod a feladatokat és tervrajzot készítesz, hanem kelds fel bennük az olthatatlan vágyat a végtelen tenger iránt.”
(Antoine de Saint-Exupéry)

Egzegzés

Textusunk Virágvasárnap ősi epistolája. Pál apostol a filippi gyülekezethez intézett intelmeit azzal erősíti meg, hogy a liturgikus használatból kölcsönzött Krisztus - himnuszt idézi mon-

danivalója alátámasztásaként. Az őskeresztyén himnuszt, mint a keresztyén gyülekezet számára értékes tartalommal telített költői alkotást építi be levelébe. Lohmeyer a mű stílusa, tartalma és ritmusa alapján állapította meg annak Pál apostoltól független eredetét. A szövegben előkerülő kifejezések és páli teológiától eltérő gondolatmenet még inkább elfogadhatóvá teszi álláspontját. Az 5. vers kivételével tehát ezzel a himnusszal van dolgunk, amely a levél megírása előtt már önálló életet élt. Nem tanítás, vagy Krisztus állapotairól szóló dogmatikai tételek sulykolása a mondatok célja. Valóban himnusz csendül fel, csupa mozgás és lendület, sodró erejű képek, alászállás és felmagasztalás, meggyőző, magával ragadó és fokozódó kifejezések feszes egymásutániságában.

Érdemes a himnusszal foglalkozni előbb, és azután megvizsgálni, miért helyezi el Pál apostol a filippi gyülekezethez intézett mondandója betéteként.

A himnusz Jézus útjának, megváltó szolgálatának tartalmát bontja ki számunkra. Az Ő győzelmét hirdeti, az ember életét veszélyeztető, fenyegető, ellehetetlenítő hatalmak fölött. A hellenizmus korának emberét a világot benépesítő hatalmaktól való függés érzése terhelte meg. A vaksors és a végzet kiszolgáltatottjaként vergődő ember számára tesz bizonyosságot a gyülekezet Krisztusról, aki nem mitikus hősként szállt küzdelembe és aratot győzelmet az emberi életet markában tartó uralkodó felett, hanem a diadalt és a hatalmat Isten ajándékozta neki végsőkéig menő engedelmességéért.

A Krisztus-himnusz Jézus útját annak kétirányúságával szemlélteti. Első része Jézus preegzisztenciájáról, emberré születéséről, szenvedéséről és haláláról, második része felmagasztalásáról, megdicsőüléséről szól.

Ennek a kétirányúságnak a megértéséhez a következő kulcsszavak segíthetnek:

Megüresedés-emberi létforma – Jézus nem élt vissza soha isteni hatalmával ebben a világban. Hordozta az emberlét minden nyűgét, terhét. Alárendelte magát minden emberi kötöttségnek. Születésétől kezdve átélte mindazt, amit az ember megélhet; szomorúságot és örömet, fáradtságot és frissülést, éhezést, szomjazást, fájdalmat és halált. Egészen hozzánk hasonló lett. Messzemenőkig vállalta emberségét. „Velünk azonos feltételek között élt, elutasítva magától az „isteni követ” területen kívüliségének lehetőségeit” (Cserháti). Embersége olyan „forma” volt, amely alól nem lógott ki a királyi palást, nem volt látható az, hogy Ő Isten és Úr. (XVII. sz. kenózis-vita)

Engedelmesség – Az emberlét valóságos keretein belül az ember Jézus mégis egyedülálló viszonyban volt Istennel. Az emberlét korlátai, kötöttségei ellenére „szinkronban” marad mindvégig Isten akaratával. Hű volt egészen a halálig menően (Pál hozzát teszi; a kereszthalál, amely semmiképpen sem a szép halál területe, hanem Isten szeretetének és az emberi bűnnek a történelemben végbement megdöbbentő konfrontációja). „Krisztus megalázta magát, nem megaláztatott. Ebben különbözik véghetetlen különbségben minden embertől, hogy a megaláztatásnak önként vetette alá magát” (Kierkegaard). Jézus emberségének tehát van egy mozzanata, melyben mégis különbözött mindannyiunktól; büntelen ember volt.

Felmagasztalás – Jézus valóságos ember és ugyanakkor valóságos Isten. Lemondott minden dicsőségről, mégis minden térd meg fog előtte hajolni egykor. Ez a kettő együtt van. Az önmagát megüresítő, kereszthalálig engedelmes ember Jézus, és a megdicsőített Úr ugyanaz a személy. Itt többről van szó virágvasárnapi hozsannázásnál. Az egyház a szolgai formát felvett és az Atya által megdicsőített Krisztust mindig együtt kell, hogy lássa. (M.S. mester Kálvária 1506. Keresztyén Múzeum, Esztergom. Krisztus szenvedését, melyet átélt, az arcon érzékelteti, ugyanakkor az arany háttér a korabeli festészet nyelvén az örökkévalóság dicsőségére utal, ahol Krisztus királyként uralkodik.)

A Krisztus-himnuszban Jézus földi életútja és drámai passiója üdvtörténeti összefüggésbe van ágyazva. Éppen azért, hogy olvasója a költői megfogalmazás sodrásában ráérezzen; ami emberi látószögből „alászállás” az emberlét végsőkéig fokozódó kiszolgáltatottságába és nyomorúságába, az Isten tervének

összefüggésében „felmagasztalás” és győzelem.

Pál apostol a filippi gyülekezet figyelmét Jézus felé tereli. Meg akar mozdítani, útnak akar indítani. A Jézus-esemény az emberi életet gyökeresen megújító fordulatot hozott. Jézus megjelenése ebben a világban jelentőségét tekintve egyedülálló Isten és ember viszonyában. A vigasztaló intés a Jézuson tájékozódó gyülekezet kívánatos életszemlélet-váltását vázolja fel. Amikor valaki tekintetét Jézus Krisztusra, az Ő „indulatára” irányítja, embertársaihoz is másként kezd viszonyulni. Karl Barth Krisztust a másik emberért való emberként mutatja be. Az a gyülekezet, az a tanítvány, aki Urával szoros kapcsolatban van, és figyelmét valóban Krisztusra köti le, észreveszi embertársában az embert. A másik ember Krisztus „reprezentáns”-a lesz, benne Vele lehet találkozni, Őt lehet megismerni. Az igény, amit a másik ember eléje állít, Krisztus igénye. Jézus követése azt jelenti: embernek lenni. Pál apostol a Jézusban megvalósult igazi emberséget szeretné látni, tapasztalni a gyülekezet hétköznapi életében, viszonyulásaiban is.

Meditáció

„Rossz voltam, s te azt mondtad, jó vagyok.

Csúf, de te gyönyörűnek találtál.

Végig hallgattad mindig, amit mondtam.

Halandóból így lettem halhatatlan.”

(Pilinszky János: Átváltozás)

A közlekedési táblák megvédik az embert a balesetek ellen. A gyógyszeres üvegen lévő jel megvéd attól, hogy tévedésből megmérgezzük magunkat. A falak megvédene a hidegtől, a külső sötétségtől. A tudomány és a technika ultra-modern vívmányai védenek a kiszolgáltatottság érzésétől. A képernyő – és a videojáték – héroszok megharcolják harcainkat, legyőzik helyettünk életünket szorongató ellenfeleinket. A zene harmóniát teremt a rendezetlen hangok között. Ez az egész védelmi rendszer segíthet nekünk abban, hogy ideig-óráig enyhüljenek félelmeink, de a szenvedés és a halál végülis még a totálisan civilizált XX. század végi embert is kikezdi és elpusztítja. Olyan hatalmak ezek, melyek győzedelmeskednek fölöttünk. A legragyogóbb ember építette védelmi rendszer sem képes megelőzni és legyőzni ezeket.

Egy ázsiai tanmese olyan emberről szól, aki imádta a napfényt. Ha csak lehetett, süttette magát vele. Az árnyéktól viszont intózott. Ha megpillantotta, félelem és düh fogta el. Egyszer aztán így döntött: - Elegem van az árnyékokból. Saját árnyékból is. Nem tűröm el tovább a jelenlétét. El fogok futni előle. Árnyéka minden nehézség nélkül a sarkában maradt. – Még gyorsabban fogok futni! – döntötte el. És mind gyorsabban és gyorsabban rohant. Végül erejét vesztve, holtan esett össze. Egy fa alá állva, megszabadulhatott volna az árnyékától. De erre nem gondolt, és mások sem mondták neki.

Ki véd meg az élet nagy árnyékától, a haláltól? Ki találja szépnek csúfságunkat? Ki mond jónak, amikor átélem, átérzem a rossz mindent eltorzító hatalmát az életemben? Ki hallgat végig, amikor az emberi beszéd devalválódott, amikor senki nem figyel a másokra, mert fontosabb az információ, mint a szó. Ki mondja el nekünk, hogy emberségünk hiánya tulajdonképpen Isten - hiány?

„Az ember jelenthet és adhat nagyon sokat embertársainak de sem önmagának, sem a magához hasonló lénynek megváltója és megmentője nem lehet.” - mondja Karl Barth.

A virágvasárnap felcsendülő Krisztus-himnusz arra a Jézusra mutat, aki „kettős utat” járt meg az emberért, értünk. Humanitásaiban az igazi emberséget élte elénk. Szóba állt a bűnös emberrel, a csúfságot nem kozmetikázta, de bocsánatot kínált, kifecsközött Isten – hiányunkat helyre rakta. Emberként élt és olyan kivetettként halt meg, amilyen kivetettként csak ember meghalhat. De Isten Úrrá tette Őt, hogy egykori és mai tanítványai védelmet és erőt kapjanak minden más életet korlátozó és romboló hatalommal szemben – Tőle. „És ha az Ő fényében élnek, nemcsak nem lehetnek sötétek, az Ő fényétől maguknak is fényeskedniük kell. (...) Isten fényét keressük, Isten képét, melyben minden ember részes az Isten lényegével való hason-

lóság és azonosság alapján, amely a humanitásnak mint olyan-nak sajátossága.” (Karl Barth)

Smidélisz Gábor

Nagycsütörtök

Róm 11,23-29

Exegézis

Textusunk 1 Kor 11,17-34 nagyobb egységének része. 17-22-ben és 27-34-ben Pál azokról a visszaélésekről beszél, melyeket a korinthusiak úrvacsoraünnepelésében kifogásol. 23-26-ban találjuk a szerzetési igéket. Az exegézisben csak azokat a vonásokat emelem ki, melyek az úrvacsora sajátos páli felfogását mutatják.

Az úrvacsora igéinek páli megfogalmazásában a liturgia előrehaladott stádiumát (a megismétlés dupla parancsa) ismerhetjük fel. A bűnbocsánatról szóló kijelentés a kenyér igéjéhez kapcsolódik („Ez az én testem, amely tiérettetek megtöretik”), míg a szövetség fogalma a kehely igéjét határozza meg. Pál e szövetséget újként jelöli meg és az új szövetségről szóló próféta ígéret (Jer 31,31kk) beteljesedéseként értelmezi: „E pohár amaz új szövetség az én vérem által”. (11,25) Amennyiben az Úr vacsoráját ünneplők isznak a kehelyből, részesednek Isten Krisztus halálában megalapozott új üdvrendjében és megtapasztalják az Úr halálán alapuló új szövetség jelenleg is érvényes voltát. Amennyiben pedig esznek a megtört kenyérből, részesednek az értük halálba adatott Úrban - abban az értelemben, hogy a szóma (test) nem anyagként értendő, hanem testet öltött személyt jelent.

Pál sajátos felfogása legvilágosabban 1 Kor 10,17-ben jut szóhoz: „Mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian, akik az egy kenyérből részesedünk”. Tehát az értünk odaadott Krisztus, akit a kenyérben veszünk, Pál szerint közvetlenül magába foglalja a gyülekezetet, mint Krisztus testét, amivé az Úr vacsorájának vételekor leszünk. Pál krisztológiai szómafogalma tehát magában foglalja az ekléziológiaiakat. Arra törekszik, hogy megmutassa az úrvacsora és a gyülekezet között fennálló összefüggést.

A korinthusi félreértések abból eredhetnek, hogy az úrvacsorát úgy fogták fel, mint az egyes embert érintő halhatatlanságot biztosító étkezést. Közben szem elől tévesztették azt a jelentőségét, hogy Krisztus testének tagjaivá forrasztja egybe azokat, akik élnek vele. Az első keresztyének úgy ünnepték az úrvacsorát, hogy az együtt járt a közös étkezéssel. Az alacsonyabb sorból származók, akik csak később érkezhettek meg, nem vehettek részt a közös étkezés asztalközösségében (1 Kor 11,21), „csak” az együttlét szakramentális részén. Úrvacsora-felfogásából érthető Pál kifogása. Ha az úrvacsora ünneplésében Krisztus egy teste valósul meg, akkor egy olyan úrvacsora, amelyben nem kerül sor valóságos asztalközösségre, a vele való súlyos visszaélésnek tekinthető.

Meditáció

Pál apostol azt kifogásolja a korinthusiaknál, hogy méltatlanul élnek az úrvacsorával. Nálunk az az elsődleges probléma, hogy nem élünk vele. Jobb esetben megelégszünk annyival, hogy havonta egyszer megteremtjük annak lehetőségét. Nagycsütörtök szerényen megbúvó ünnep ünnepeink között. Az istentiszteleten résztvevők csekély számával kell számolnunk. Talán még az is elképzelhető, hogy a nagycsütörtöki istentisztelet úrvacsora nélkül történik.

Kár lenne az úrvacsorával való visszaélés különböző válfa-jaival ostromozni azokat, akik élnek a nagycsütörtöki istentisztelet és úrvacsoravétel lehetőségével. Inkább arra helyezjük a hangsúlyt, ami a páli ígértetés sajátossága: az úrvacsorában

Igehirdetés vázlata

1. Az Úr oltára előtt térdelve Krisztussal találkozunk.

„Hallgasd meg imádságunkat a mi Urunk Jézus Krisztusért, aki azon az éjszakán, amelyen elárultatott...” Valahányszor mondom vagy hallgatom ezeket a szavakat, magam előtt látom az áruulás éjszakájának szívszorító és megrendítő jeleneteit. Látom a tanítványok csodálkozó arcát, riadt és kérdő tekintetüket, mellyel a történetekre magyarázatot kérve Jézusra néznek. Megértem megdöbbenésüket. Jézus szavai valóban úgy hatnak, mint aki végleg búcsúzik és csak emlékeket hagy maga után. Később értették meg, hogy nem csak emlékeket hagyott hátra. Megteremtette és hátrahagyta annak lehetőségét, hogy övéi egy ünnepélyes és semmihez nem hasonlítható vacsorán találkozzanak vele. Ezt az üzenetet adja tovább Pál apostol is.

Titok marad, hogyan lehet jelen Krisztus a kenyérben és a borban. Titok, melynek átélhetjük csodáját, de fel nem foghatjuk. Mégse tiltsuk meg értelmünknek, hogy a titok nyitját keresse. Ha ajándékot adunk valakinek, akit szeretünk, az ajándékkal odaadásunkat és szeretetünket kívánjuk kifejezni. Olyannyira, hogy ajándékunkban mi magunk benne vagyunk és reméljük, hogy szinte maga mellett érez minket, amikor ajándékunkra néz vagy kezébe fogja. Minden hasonlat tökéletlen, mely megkísérli megmagyarázni a megmagyarázhatatlant. Mégis, úgy vegyük magunkhoz a kenyeret és a bort, hogy abban Jézus önmagát adja és jelenlétét kínálja nekünk.

2. *Velünk együtt mások is térdelnek az Úr oltára előtt!*

Korinthusban az úrvacsora sokak szemében személyes üggyé vált, mely kihagyta számításából a másik embert. Elfelejtették, hogy annak megünneplése nem csak Krisztussal teremt közösséget, hanem másokkal is. Mindannyian átélünk már lehangelő jeleneteket, melyek méltatlanok voltak az Úr szent testének és vérének vételéhez. Ide tartozik az, amikor valaki elindul, majd megtorpan és megvárja a „következő kört”, mert nem kíván valakivel együtt az Úr oltára elé térdelni. Hála Istennek, vannak emlékeink között felemelő pillanatok is. „Miért nem a feleségemmel együtt tetszett engem megáldani a feloldozásnál?” A kérdést először furcsállottam, majd megértettem értelmét: az egyszerre történő érintésben annak megerősítését látja, hogy Krisztus egymáshoz öleli őket.

Jó lenne, ha mi ezt a kört a végtelenségig tágítanánk. Térdelnek mellettünk emberek, akiket nagyon szeretünk. Olyanok is, akiket kevésbé szeretünk. Az Úr szent vacsorájának vétele lehetőség arra, hogy közelebb kerüljünk hozzájuk és ők közelebb kerüljenek hozzánk.

3. *Krisztussal és egymással indulhatunk utunkra az Úr oltára előtt.* Amit az Úr szent vacsorájának ünneplésekor kapunk, nem csak arra a néhány percre szól, hanem a jövőt érinti.

„Emlékezz arra, amikor meleg vacsora, hűvös bor tanított élni minket mindennel, ami isteni, hiszen a kéz is az, ami egymáshoz ölelt minket.”

Ebben a versben valaki szerelmét emlékezteti arra a vacsorára, amely mindennek kezdete volt. Nem titkolt vágya, hogy ennek a vacsorának az emléke éltesse őket. Valahogy így emlékeztessük mi is egymást az Úr vacsorájának közös ünneplésére. Benne átéljük, hogy Krisztus egészen közel jött hozzánk és közelebb vitt minket egymáshoz. Az utak szétválnak, melyeken elindulunk. Ám velünk vándorol utunkon Jézus, és - közelben vagy távolban, örömben vagy bánatban - egymáshoz ölel minket.

Péter Attila

1. Bevezetesként: tekintettel legfontosabb küldetésünkre, az igehirdetésre, csak mellékesen és jelzésszerűen említjük a teológiai kérdéseket, melyek az Ézs 53-mal kapcsolatban merülnek fel, melyek a kutatókat behatóan foglalkoztatják (jelentős mennyiségű és minőségű szakirodalom található az Ebed Jahve témával kapcsolatban): az Ebed Jahve eredete, keletkezése, az Ebed Jahve énekek (4 ének: 42,1-4; 49,1-6; 50,4-9 és 52,13-53,12) tartalma, személye (Deuteroézsaiás? egy próféta?, vagy Izrael szent maradéka vagy más?), kortörténete (konkrét történelmi helyzetben konkrét személy?), szerepe (a templomi kultusz, áldozat híján annak ilyen egyedi pótlása, azaz teológiai forradalom?).

Ezekre a kérésekre nekünk most szükségtelen válaszolnunk, egyrészt mert a szakirodalom nem teszi lehetővé, hogy egységes választ adjunk, másrészt a dolgozat célja mennyiségi és tartalmi keretekbe szorít.

Mindaddig nagyon komplikált és bonyolult lesz a feladat, amíg pusztán az OT-i szövegek felől közelítjük meg a témát. Ezért - tekintettel a szöszékre - a szöveg tartalmi értelmezésénél is az a feladat, hogy az egész Szentírás centruma felől, azaz Jézus Krisztus felől induljunk ki, sőt ebben az esetben Jézus Krisztus passiója felől kell kiindulni. Most a szöszék függvényében annyiban érdekel bennünket az OT-i szöveg tartalma, amennyiben elősegíti a számunkra minél mélyebben interpretálni azt a különös és megfoghatatlan eseményt, amely nagycsütörtök este kezdődött és a feltámadás tényében teljesedett be. Amikor az Ebed Jahve tartalmát Jézus Krisztussal összefüggésben átgondoljuk, akkor is szükséges megjegyezni, hogy az számunkra csak tartalmi értelemben irányadó segítség, de nem azt jelenti, hogy ezzel teljesen meg tudtuk volna ragadni az Úr Jézus Krisztus különös, egyedi, páratlan lényét.

Mindenkor tudnunk kell, hogy Jézus Krisztus messiási alakja nem fér bele egyik korabeli zsidó messiási várakozásba sem, s arról nem is beszélve, hogy teológiatörténeti tény, mely szerint a zsidó történelemben is háttérbe szorult az Isten szenvedő szolgájának prófétái vázlata. Az OT-i ígéretek csupán előrejelzések, Jézus Krisztus lényé annyira egyedi (az evangéliumi beszámolók alapján), hogy sehonnan nem vezethető le. (Erről *Cullmann* ír sokat a krisztológiájában) ennél a szenvedő szolgánál is több. Az OT-i előrejelzések csak felvillanások, az igazi világosság maga az, aki így mutatkozott be: Én vagyok a világ világossága.

Tehát számunkra nem kérdés az etiópiai kincstárnoké: (ApCsel 8,20kk) Fülöp választást hirdetjük egyértelmű meggyőződéssel és határozottsággal.

2. Az egzegézis végeredményei:

1. vers: többes szám 1. személy és múlt időt. Vallomás, mely bűnbánati tartalmú, mert eredetileg nem ismerték fel „az Úr hatalmát” (karját).

2. vers: csak negatív képek és fogalmak segítségével fejezhető ki a látvány (törékeny vesszőszál, csak gyökérlét, szikes, rossz, cserepesen száraz föld, torz, taszító). Ember pusztá fizikai látással nem képes felismerni a mélyebb tartalmat.

3. vers: a 7. verssel együtt olyan tartalommal találkozunk, amely jóval messzebbre mutat egyetlen múltbeli történelmi szereplő életrajzán. Ez a két vers teológiailag feljogosít bennünket arra, hogy ne csak az OT-i múltban keressük az Ebed Jahve tartalmát. A (bűn)vallomást tevők következtetése a látványból (megvetettség, elhagyatottság, kirekesztettség, mindenféle undorító betegség és rettenetes szenvedések) egyértelmű: ennyi szörnyűség láttán csak arra lehetett gondolniuk, hogy - a bűn és a szenvedés párhuzamos (tévesen felállított) összefüggése miatt csakis Isten büntetése nehezdedhetik rá az ő saját bűnei miatt. Ha ilyen rettenetesen szenved, akkor szörnyű bűnei lehetnek - Isten ennyire bünteti. A szövegből kiérthető:

olyan mennyiségű és mélységű bűn nehezen képzelhető el egyetlen ember esetében, hogy ilyen óriási büntetésben legyen része! De ha mégis, akkor Istennek nyilván erre volt oka!

4-5. versek: a „pedig”-gel kezdődő fordulat olyan versek, amelyekben annak a megrendítő vallomása, beismerése olvasható, hogy ez a valaki tényleg nem a saját bűnei miatt szenved, nem is egyetlen ember bűneiről van szó, hanem a „mi” bűneinkről. Az Ő betegsége a 'mi betegségeink', a fájdalmai a 'mi fájdalmaink', a 'mi vétkeink', a 'mi bűneink' - "az ő sebei árán gyógyultunk meg" (ez is múlt idő, vagyis bekövetkezett): *vulnerare sanus!* (ugyanaz: 1Pét 2,24.) Tehát "helyettünk, miattunk" - a helyettesítő szenvedés teológiája rajzolódik elénk. Az elsődleges igazi kérdés nem az, hogy mikor és hogyan keletkezett ez a gondolat, hanem az, hogy aki ezt a helyettesítő - rettenetes - szenvedést vállalja, annak mi az indítéka!?! Jézus Krisztust ismerve - az indítékot is ismerjük (agapé). Az egykor tévhitben élők - a saját szörnyűnek hihető bűneikért szenved ilyen rettenetesen - már tudják, hogy az ő teljes egzisztenciális csodájuk, nyomoruk ruházatát rá az Isten szenvedő szolgálójára. Embertől nem származtatható gondolat: az igaz ártatlanul bűnhődik az igaztalanok miatt. A bűn és bűnhődés képletei kiegyenlítődnek. Az igazi bűnösök felszabadulnak: *vulnerare sanus!*

6. vers: a pásztor nélküli juhok tévelygésének a lényege, hogy "mindenki a maga útját járta" (autonómia - teonómia helyett) Isten útja helyett. Mindenki magával, a saját életével, a saját terveivel törődött. Az Úr célja és választott módszere: menteni a menthetőket egyetlen alak helyettesítő szenvedése által: "mindnyájunkért"!

7. vers: újra a Szervedő Szolga alakja áll előttünk, csak most megint más a hangsúlyos. Alázatos (akaratlanul fogadja el a sorát), néma (nem tiltakozik a nyilvánvaló 'tévedés' ellen, hogy a bűnöket nem ő követte el), hanem önként vállalja az (öntudatlan áldozati) bárány szerepét, de ő tudatosan és akaratlanul. A bárány nem tud tiltakozni, védekezni, Isten Szervedő Szolgája tudna, de nem teszi, mert a helyettesítés szolgálatát végzi (agapé).

8. vers: a kortársi részvétlenség megindító leírása. Kirakatper (teljes jogtalanság), amely közömbösséget, nemtörődömséget vált ki, pedig a legkegyetlenebb módon ölik meg. Pedig "népe vétkeiért" szenved, azaz a népe helyett szenved - és ezt nem ismerték fel időben, csak utólag, de nem is mindenki, csak egy "maradék".

9. vers: még a halálában is megalázandó, hiszen a bűnök egyenes következménye a halálon túl is hatékony, a kínhalállal nincsen vége a büntetésnek. Az elvakult bűnösök és a csak önmagukkal törődő gazdagok közé kerül, pedig se gonoszsgát nem követett el, se álnokul nem beszélt.

8-12. versek: Titkok titka: "az Úr akarata" volt mindez. Egyrészt megmentendők a tévelygő, Isten elhagyó bűnösök, másrészt ez a Szolga mégis megdicsőül a végén, és így nem tragédiában végződik a tragédiaként induló eseménysorozat. Bár az előbb említődött a "kínhalál" kifejezés (kürtás), itt mégis "utódokról" van szó. A Szolga feláldozta magát "jóvátételül" - és "az Úr akarata" beteljesedett. Az utódoiban a folytatás.

A vallomást tevők tehát végül felismerték azt is, hogy nem a saját bűneiért szenved ez a Szolga, hanem helyettük és miattuk, azt is, hogy e megdöbbentő tény mögött az Úr (Jahve) akarata áll a választott nép érdekében, és végül minden jóra fordul. De amíg 'minden jóra fordul', addig félelmetesen drámai az út. (A 11. vers közbeiktatva: szabad felidézünk Jézus lelki gyötrelmeit: könnyek Lázár sírjánál, Jeruzsálem felett, a Getsemánéi küzdelem, az elhagyatottság élményének drámai kimondása a kereszten).

3. Az igehirdetés előtt (meditáció):

A téma tartalmi tisztázása után nagyon rossz jel az esetleges érintetlenségünk, esetleg csak a szakmai (közömbös) érdeklődésünk. Végig elmélkedve, imádkozva a szöveget Jézus Krisztusra vonatkoztatva, csak mélyeséges megrendülést válthat ki belőlünk a megrendítő felismeréssel együtt, hogy mindez értünk is történt. S akkor itt lenne a helye az örömkönyveknek! Állítólag amikor *J.S.Bach* a passiói egyikét

komponálta, asztalára borulva zokogott: meghalt érzem, így halt meg érzem.

Érintetlenül, informáló, közömbös módon soha nem szabad prédikálni, de nagypénteken kötelező az igehirdetőnek teljes lelkével átélni a teljes drámaiságot - az Ebed Jahve szövegeket összevetve Jézus Krisztus passiójával és számtalanszor megismétlendő: *pedig miértünk...* Át kell élnünk gyülekezetünk közömbösségét, az emberi közömbösséget, a mi közömbösségünket, hogy őszinte megrendüléssel álljunk meg a szöszéken nagypéntek napján. Öröm és könnyek - könnyek és öröm! Hogy valóban volt valaki, aki miattunk, helyettünk, éretünk - vállalta bűneinket, betegségeinket.

Vajon van-e erre fogékonysága a modern, technokrata, szekularizált kortársnak? Talán kevés, de az nem ok, hogy akik átéljük ezt a drámai eseményt, ne tegyünk még mindent annak érdekében, hogy hirdessük: *vulnerare sanus!* Kisugárzása szolgálatunknak akkor lehet, ha van minek belőlünk kisugároznia. Éppen ezért nem kívánok vázlatot adni - egyetlen módszerünk: hasson ránk a textus Jézus Krisztus passiója felől, és rezonáljon a szívünk milderre!

Ézs 53 páratlan! De még inkább Jézus Krisztus, aki még ennél is többet hozott! Különösen fontos és érdekes az is, hogy ennek a fejezetnek szinte mindegyik verse megtalálható az Újtestamentumban! Örömkönyvek!

Ribár János

Nagyszombat

1Pt 3,18-22

Nagyszombat homiletikuma

Vajon hány magyarországi evangélikus gyülekezetben hangzik nagyszombaton a fenti ige? Az Evangélikus Életben talán csak 1990-ben jelezte három budapesti gyülekezet nagyszombat-esti istentiszteletét. Máshol talán a nagyheti sorozat utolsó igehirdetése hangzik el más textus alapján. Szórvány-éveimre gondolva, elképzelhetetlen lett volna nagyszombati istentisztelet meghirdetése. Régi ágendáink többsége nem is ad nagyszombati rendet.

Nagyszombat homiletikuma után kutatva nem sok anyagra leltem. *Dr. Jánossy Lajos*: Az egyházi év útmutatása c. írása sem tárgyalja. *Id. Magassy Sándor*: Ögyházi perikópák c. munkája is kihagyja nagyszombatot. Mintegy 6 évtized Lelkipásztor évfolyamot felülte, sok jó nagyszombati meditációt, igehirdetést találtam, de rövidebb-hosszabb homiletikai útmutatást csupán néhány helyen: 1968,112; 1976,182; 1978,121; 1984,176; 1985,169; 1989,76. Érdemes ezeket újraolvasni! Szembetűnő, hogy textusunkra - főleg a 19. versre - többen hivatkoznak, bár eltérő értelmezéssel. Néhány gondolatuk idézése hasznos és érdeklődést keltő lehet:

"Nagyszombatnak tulajdonképpen nincs eseménye". Elég-telen, téves értelmezés, hogy Jézus sírban nyugvásával a meg-váltás munkájának elvégzése után a sabbat megszentelésének törvényét is tökéletesen betöltötte, mert hiszen hátra van még húsvét és mennybemenetel eseménye, melyek nélkül Krisztus műve befejezetlen. Róm 4,25 Jézus "pokolraszállásának" nap-jává sem tehetjük nagyszombatot. Lehetetlen ugyanis, hogy míg Jézus teste a sírban pihen, lelke a halottak világában prédikál. "Nagyszombat jelentésével eligazít az a mód, ahogy Jézus ebbe a napba belement: 'Atyám, a te kezébe...'" (*Fehér Károly*)

"Jézus azért lett egészen sorstársunkká, hogy vállalta még az enyészet borzalmait is. Nem úgy győzte le a halált, hogy kikerülte, hanem úgy, hogy magára vette. Így lett halála való-ban 'halálunknak halála', és így adhat élő reménységet az enyészet rabjainak." (*Dr. Cserháti Sándor*)

Ezt a gondolatot fejezi ki *Dóka Zoltán* is: "Jézus ... értünk fekszik a sírban ... A sírban is velünk van ... Szimbolikus üzenet: Amint nagyszombatokon a sír takarta Jézust egészen húsvét hajnaláig, úgy a végső teljességig számunkra is minden rajtva van, amit Isten szeretete Krisztusban készített nekünk." 1 Jn 3,2

Világos, speciálisan nagyszombati üzenetnek *Gáncs Péter* azt látja, hogy "Jézus a híd, a kapocs a földi gyülekezetek és az előre mentek mennyei gyülekezete között... Az előrementekkel való összetartozás tudata ... a keresztyén reménység egyik legmarkánsabb vonása volt évszázadokon át." Lásd: temető és templom egy helyen, az úrvacsora sanctus része, stb.

Ágendánk megadott témája is tekinthető rövid homiletikai összefoglalásnak: "Jézus az élő és elhunytak üdvözítője".

A textus megértéséhez

1Pt pásztori hangú levelének egyik főtémája a *szenvedés*. A szórványsorsban élő címzettek sokat szenvedtek pogány környezetüktől. A többször is visszatérő "mert Krisztus is szenvedett" megokolással Péter a szenvedés-vállalással pozitív értékelést ad. Tanít is, hogy a Krisztus-követés velejárója a szenvedés, vigasztal is, hogy Krisztus sem szenvedett hiába a bűnösökért. - Az igaz Krisztus szenvedett a bűnös ember miatt és helyett, de érdekében is, s így szenvedésének jó következményeiben is részesít. Istenhez nyit szabad utat és az Ő oltalmába helyez. (Zsid. 2,9; Lk 24,26)

A *test és lélek* itt nem antropológiai kategóriák, hanem inkább szótériológiai szférák. Krisztus meghalt testben, azaz emberi természete szerint, valóságosan. Megelevenített, azaz egy másik szférában életre kelt, váltságműve a földi világon túl is mindenre és minden időre kiható. Másképpen: Krisztus szenvedése üdvözítő hatalmának nincs korlátja és határa.

A 19. vers 1Pt legnehezebben érthető része. Bizonyára nem véletlen, hogy sem az általam elérhető német nyelvű igehirdetések között, sem a Református Egyház textuáriumban nem találtam alapigeként. (Azért bizonyára szerepel nagyritkán itt-ott.) Jézusnak a holtak birodalmába való elmenetele nehéz kérdéseket vet fel: mi a "börtön", kik a "lelkek", mit hirdetett nekik Jézus, mikor történt mindez?

A *phylaké* - börtön - mint hely nem értelmezhető. Mitológiai kifejezés, amelyet a levél keletkezése idején még jobban értettek. Talán az a (közbeeső) állapot, amelyben a porsátorukat levett, feltámadásra váró lelkek vannak. Mozgás- és cselekvésképtelenek, mint a börtönlakók.

A *pneuma* - az elköltözött lelke, de jelenthet felsőbbrendű szellemi lényeket is. (Ez utóbbi értelemben Noé idejében az angyalok, óriások és emberek engedetlenségük miatt együtt ítéltettek el. 1 Móz 6-7; Énók kv. 6-16. / 1 Pt 4,6 és Róm 10,7 segítségül hívásával mégis a "lelkek" szélesebb, általánosabb értelmét fogadhatjuk el. "Az Emberré-lett utána megy az embernek egészen az elveszés mélységéig, hogy őt a halottak világának börtönéből kiszabadítsa." Krisztus Hádész-járása szabadító tett. Továbbá "a halottak közé történt alászállása kezdete fölemeltetésének, a halál hatalmain való diadalának. Meghirdette a holtak birodalmában is az evangéliumot." (E.Stauffer: Újszövetségi teológia)

A reformáció korában meglehetősen óvatosan kezelik 1 Pt 3,19-t, óvakodnak mind a purgatórium, mind az apokatastázis tan közelségébe kerüléstől. *Luther* a sokat emlegetett egyik torgauai prédikációjában is Krisztus megdicsőülése kezdetének tekinti pokolraszállását, de elutasít mindenféle bölcsekedést. "Krisztus megjárta és szétörte a poklot és megszabadította az ördög foglyait."

A *mikor*-ra Pt levele nem ad választ. Lehetséges, hogy akkor, amikor Krisztus a maga állapota szerint még a halottak között volt, de inkább a feltámadott Krisztus műve volt a lelkekhez szóló igehirdetése.

20-22. versekhez: A "*víz által*" kifejezést az írásmagyarázók általában instrumentális értelműnek tartják. - A "víz" szó vezet át azután a *keresztség* gondolatához. Az élőkön Krisztus a keresztség által gyakorolja üdvözítő hatalmát. Az özönvíz a régi világ bűneit mosta el. A keresztség Krisztus vérének büntőlő hatására utal: "Megtisztítja a lelkiismeretet a holt cselekedeteiktől, a bűnöktől." Ugyanakkor a keresztesítés végzésekor a gyülekezetnek s a megkereszteltnek is könyörögnie kell jó lelkiismeretért, a lelkiismeret tisztaságáért, a feltámadott Krisztus erejéért, nehogy a szenvedések között új bűnökkel szennyezék be lelkiismeretüket.

A megdicsőült Krisztusnak minden hatalma alá vettetett. Úrrá tette őt Isten mindeneken. Ezért képes bennünket a keresztség által megmenteni, Istenhez vinni és örök dicsőségébe emelni.

Meditáció

Tömör krisztológiát ad elénk nagyszombati igénk. Az összefüggésekre nyilvánvalóan tekintettel kell lennünk, de nem prédikálhatunk végig minden mondatot. Három csomópontot találhatunk igénkben, amelyek köré mondanivalónkat fűzhetjük.

1. *A szenvedés gondolköre*. Hitben kevésbé erős gyülekezeti tagjaink egyik legtöbbször feltett kérdése: miért kell ennyit szenvednünk - és miért éppen nekem vagy másoknak? - A szenvedés teljes gondolkörét sem járhatjuk végig, de innen térhetünk át Krisztus értünk való szenvedésére. Annyit mindenképpen elmondhatunk, hogy az igazságáért való szenvedés - miközben a jót igyekszünk cselekedni - Isten "boldogainak" sorában tart meg, és a jövőben nyilvánvalóvá lesz értelme. Mt 5,10-12.

Szenvedésünkben vigasztalás és erőforrás Krisztus értünk való örökérvényű szenvedése. (Zsid 9,29) Levette rólunk bűneink terhét, következményeit. Szabaddá tette utunkat Istenhez és vezet is rajta.

Az emberi szenvedésnek óriási irodalmából csupán *Cseri Kálmán* igehirdetés-sorozatára utalok. Mit tanít a Biblia a szenvedésről?

2. *„Krisztus pokol-járása”*. Ennél a gondolatkörnél pedig hittanosaim gyakori kérdése visszhangzott bennem: Mi lesz azokkal, akik Krisztus szabadító munkája előtt éltek, vagy azokkal, akik nem tudnak róla? A válasz egyrészt Róm 1,19-20, másrészt igénk üzenete lehet. Krisztus halálával lezárult testi életének szakasza, de "halála a nagyobb lehetőségek kapuja. Isten életre keltette őt: lélekben - akcióképességgel ajándékozta meg a lét másik területére nézve. Krisztus váltságmunkája ezzel teljesedett ki, kozmikus jelentőségű és egyetemes érvényű. Térben és időben mindent átfog és mindenkinek szól." (Dr. Lenkeyné)

3. *Krisztus szabadító munkája és keresztségünk*. A Noé nemzetségét sújtó ítélet Isten bünt büntető haragjának komolyságát szemlélteti. Igénk evangéliuma viszont az, hogy Isten még azoknak is hirdetteti Jézus Krisztus kegyelmét, akik ítélete következtében elpusztultak. Noé és családja megszabadulása pedig előremutató jelként Isten minden körülmények között megtartó hatalmáról beszél. Emlékezzünk Luther keresztesítési imádságára: "Mindenható örök Isten, aki szigorú ítéleted szerint a hitetlen világot özönvízzel elpusztítottad, de nagy irgalmad szerint a hívő Noét nyolcadmagával megtartottad ... és ezzel a szent keresztség fűrdőjét előre megjelentetted. - Aki szeretett Fiad a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségével a Jordánt és minden vizet üdvösséges özönvízzé szenteltél, és a bűnök bőséges lemosására rendeltél, - tekints erre a gyermekekre, ... hogy a hitelenek tömegéből a szent egyház bárkájába mentesek ..." - Így lett és lesz a keresztség az Istennel való közösségre jutás jele, az új életre való elpecsételés aktusa", amelyre építhetjük életünket, reménységünket, és amelyhez hittel ragaszkodnunk kell halálunkig.

Igehirdetésünk vázlatai aszerint alakulnak, hogy textusunk melyik gondolatát vesszük vezérmotívumnak. - De nagyon jó vázlatot nyújtanak a - csak most, írásom végén átnézett - régebbi Lelkipásztor-beli feldolgozások is: 1950,135; 1974,175.177; 1983,126; 1990,96.

Felhasznált irodalom:

N.Brox: Der erste Petrusbrief

A.Schlatter: Die Briefe des Petrus

Dr. Lenkeyné dr. Semsey Klára: Péter első levele

Biblia - magyarázó jegyzetekkel, 1996.

Bárdossy Tibor

Lelkészi jubileumok 1999-ben

90 éves:

március 18: Fónyad Pál

március 27: Lehel Ferenc - Szombathely

85 éves:

március 15: Nagy Tibor

április 16: D.h.c. Veöreös Imre

április 22: Csepregi Béla

augusztus 15: Biczó Ferenc

szeptember 4: Veöreös Imréné

október 17: Sággy Jenő

80 éves:

március 12: Tekus Ottó

április 5: Muncz Frigyes

április 11: Laborczy Zoltán

május 15: Bachát István

szeptember 25: Dubovay Géza

október 30: Matuz László

december 15: Szabó Gyula

december 17: Ferenczy Zoltán

75 éves:

március 5: Hulvey Sándor

március 31: Mezősi György

június 22: Alpár Geyza

szeptember 22: Dr. Fabiny Tibor

október 24: Bohus Imre

70 éves:

január 1: D. Dóka Zoltán

január 24: Vértesy Rudolf

május 12: Trajtler Gábor

május 12: Szimon János

május 14: Dr. Karner Ágoston

május 18: Madarász István

június 27: Klucsik János

augusztus 14: Pintér János

december 7: Dr. Bodrog Miklós

60 éves:

február 9: D. Szabik Imre

június 29: Aradi András

július 14: Detre János

november 29: Baranyai Tamás

Ordinációs jubileumok 1999-ben

Hetven éve

Galát György

Hatvan éve

Kovács Géza

Teke Zsigmond

Veöreös Imréné Macher Jolán

Ötven éve

Bárány Gyula

Brebovszky Gyula

Szakál Árpád

Táborszky László

Vető Béla

Összeállította: Fabiny Tibor

Márciusi számunk szerzői

Anasztasziosz - *Tirana és egész Albánia ortodox érseke*

Balicza Iván lelkész - *Budapest*

Bárdossy Tibor lelkész - *Irsa*

ifj. Cselovszky Ferenc lelkész - *Budapest*

Wanda Deifelt teológiai professzor - *Sao Leopoldo (Brazília)*

Fabiny Tibor teológiai professzor - *Budapest*

Galli István országos egyházi ügyész - *Budapest*

Gömböcz Elvira teológiai hallgató - *Budapest*

Harmati Béla püspök - *Budapest*

Kosuke Koyama ny. teológiai professzor - *Minneapolis (USA)*

Christian Möller teológiai professzor - *Heidelberg (Németország)*

Muntag Andor teológiai professzor - *Budapest*

Nagy Gyula ny. püspök - *Budapest*

Péter Attila lelkész - *Maglód*

Ribár János esperes - *Orosháza*

Sánta Anikó lelkész - *Magyarbánhegyes*

Smidéliusz Gábor lelkész - *Nagytarcsa*

Szentpétery Péter teológiai docens - *Budapest*

Véghelyi Antal lelkész - *Cegléd*

A rajzokat Nemesi Judit teológiai hallgató készítette.

